

Hat och hot på nätet

En kartläggning av den rättsliga regleringen
i Norden från ett jämställdhetsperspektiv



Hat och hot på nätet

En kartläggning av den rättsliga regleringen i Norden från ett jämställdhetsperspektiv

Författare: Moa Bladini

Utgivare: NIKK, Nordisk information för kunskap om kön, på uppdrag av Nordiska ministerrådet.

Göteborg 2017

nikk.no

norden.org

Tryck: Repro Haga, 2017

Innehåll

Förord	5
Sammanfattning	6
Kunskapsöversikt – vad vet vi idag?	6
Rättslig reglering av näthat	8
Slutsatser och rekommendationer	10
Kapitel 1. Varför ska vi prata om näthat?	14
Rapportens syfte	15
Begreppen hat, hot och andra kränkningar	16
<i>Vad är hat?</i>	17
<i>Vad är hot?</i>	17
<i>Vad är andra kränkningar?</i>	17
Nätet som social arena	18
Politiska initiativ i de nordiska länderna	19
Rapportens utformning och utgångspunkter	21
<i>Vad som undersökts och hur</i>	21
<i>Metodreflektion</i>	22
Disposition	23
Kapitel 2. Kunskapsläge	24
Vem är utsatt och för vad?	24
<i>Näthat på jobbet</i>	25
Vad väcker hatet?	26
Vem är näthataren?	27
Konsekvenser av hat, hot och andra kränkningar	28
Kapitel 3. Internationell reglering av näthat	30
Rätten till likabehandling	30
Rätten till privatliv	31
Förebyggande och bekämpning av våld mot kvinnor	32
Kapitel 4. Den rättsliga regleringen i Norden	33
Hat	34
Hot	39
Andra kränkningar	40
<i>Kränkningar som pågår upprepat eller under en längre tidsperiod</i>	41
<i>Kränkningar av sexuell karaktär</i>	43
<i>Övriga kränkningar</i>	46
Vem kan hållas ansvarig för näthatet?	46
Kapitel 5. Gemensamma processuella utmaningar	49
Bevisproblematik kopplat till brott som begås på internet	49
Konflikten med yttrandefriheten	50
Specifika utmaningar för hatbrott	51
Övriga utmaningar	51
Kapitel 6. Diskussion och slutsatser	52
Yttrandefriheten och dess gränser	52

Näthatet ur ett jämställdhetsperspektiv	52
Kvinnohat är inte hatbrott	53
Integritetskränkningar utan rättsligt skydd	55
Hat och hot i yrkesrollen	55
Utmaningar i rättsväsendet	56
Kan de nordiska länderna uppfylla sina förpliktelser?	56
Vägar framåt	57
English summary	58
Knowledge Review – What Do We Know?	58
Legal Regulation of Online Hate Speech, Threats and Other Harassments	60
Conclusions and Recommendations	62
Referenser	66
Bilaga 1 – ordlista	80

Förord

I alla de nordiska länderna förs politiska diskussioner om hur sexism och hatyttringar riskerar att tysta röster i det offentliga rummet. Inte minst diskuteras de utmaningar som är kopplade till att det offentliga rummet, i takt med den digitala utvecklingen, utvidgats till nya arenor. Hat och hot på nätet har hamnat i särskilt fokus.

Hösten 2016 fick samarbetsorganet Nordisk information för kunskap om kön (NIKK) i uppdrag av Nordiska ministerrådet att ta fram en rapport om hat och hot på nätet, som skulle rymma en kartläggning av den rättsliga regleringen i Norden från ett jämställdhetsperspektiv.

NIKK har engagerat Moa Bladini, lektor i straffrätt vid Göteborgs universitet, för att kartlägga och skriva rapporten. Utöver huvudrapporten kommer ett separat appendix med en mer detaljerad kartläggning av den rättsliga regleringen i de nordiska länderna att publiceras. För att säkerställa kvaliteten på den komparativa studien har en representant från respektive nordiskt land bjudits in och deltagit i en referensgrupp:

- Trine Baumbach, docent och centrumledare vid Center for Offentlig Regulering og Administration, Danmark.
- Jussi Tapani, dekan och professor vid juridiska fakulteten vid Åbo universitet, Finland.
- Björg Thorarensen, professor vid Juridiska fakulteten vid Islands universitet, Island.
- Inger Marie Sunde, professor vid Politihøgskolen i Oslo, Norge.
- Ulrika Andersson, docent vid Juridiska fakulteten vid Lunds universitet, Sverige.

Vad gäller såväl det finska som isländska underlaget har även två externa experter anlitats som bistått med insamling av material och översättning till engelska/svenska:

- Mika Sutela, forskare/justitiedoktor vid Östra Finlands universitet, Finland.
- Maria Rún Bjarnardottir, doktorand vid Sussex University, England.

Rapporten synliggör flera olika dimensioner av näthatet. Huvudfokus är den rättsliga regleringen och dess brister. Därför är lagstiftare och förverkligare en viktig målgrupp. Men rapporten lyfter också jämställdhetsfrågor, frågor om yttrandefrihetens gränser liksom frågor om ansvaret hos de som tillhandahåller tekniken som gör näthatet möjligt. Förhoppningen är att rapporten ska bidra till dialog och handling hos de målgrupper som har möjlighet att förändra.

Sammanfattning

Näthat har blivit en del av människors vardag. Det är så omfattande att det hotar demokratin genom att vissa röster i det offentliga rummet riskerar att tystna av rädsla för det hat och hot som kan följa om en skriver en artikel om vissa ämnen, om en lägger upp en bild eller delar en film för att synliggöra ett samhällsproblem. Det här innebär att det nätbaserade hatet och hoten påverkar oss i hög utsträckning – ibland med allvarliga följder som avgränsar vårt livsrum på flera sätt. Samtidigt är många inte ens medvetna om att det de utsätts för är olagligt. Delar av befolkningen i Norden har också en bild av att polisen inte kan göra något åt de kränkningar som skulle kunna utgöra brott. Det är en farhåga som stämmer i viss mån. I Norden råder en osäkerhet om vad som är brottsligt och hur olika typer av överträdelser bör hanteras – inte bara hos dem som utsätts för näthat, utan i vissa situationer också bland poliser, åklagare och domare. Detta är ett stort problem för rättssäkerheten på det här området.

I denna rapport sammanställs vad som gäller i de nordiska länderna när någon utsätts för hat, hot eller andra kränkningar på nätet. Kartläggningen görs med utgångspunkt i kön, vilket innebär att den utifrån ett jämställdhets- och genusperspektiv belyser om näthatet riktat mot kvinnor respektive män är reglerat i lag så att de ges liknande möjligheter att väcka åtal eller att driva en process om ersättning för kränkning. Rapporten innehåller inledningsvis även en genomgång av central forskning och rapporter på nordisk nivå. Frågor som väglett rapporten är:

- Hur ser det nordiska kunskapsfältet ut när det gäller näthat med koppling till kön?
- Hur ser de nordiska regleringarna ut och vilka handlings- och motståndsmöjligheter har den som utsätts för näthat med koppling till kön? Vilka former av näthat faller idag strax utanför den juridiska regleringen i de nordiska länderna?
- Vilka lagtekniska och politiska förändringar skulle möjliggöra ett mer effektivt arbete mot näthat med koppling till kön?

Kunskapsöversikt – vad vet vi idag?

Hat, hot och kränkningar på nätet med hatbrottsmotiv förekommer i såväl den offentliga debatten som i vardagslivet och riktar sig mot både offentliga personer och privatpersoner. Kränkningarna har koppling till bland annat etnicitet, funktionsnedsättning, hudfärg, kön, nationalitet, politisk tillhörighet, religion samt sexuell läggning. Ett par studier visar att kränkningarna i den offentliga debatten särskilt tar sikte på politisk tillhörighet, etnicitet, religion och kön.

Flera studier visar att personer som deltar i det offentliga samtalet i sitt yrke, så som journalister, politiker, forskare, författare och konstnärer, är särskilt utsatta för hat och hot och andra kränkningar på nätet. Särskilt alarmerande är att dessa yrkesgrupper tycks utsättas i allt högre grad och att de uppger att de påverkas i sitt val av ämnen och vinkling i sin gärning. I en undersökning uppgav var sjunde journalist att de övervägde att byta yrke på grund av näthat. När det gäller författare och konstnärer är de samhällskritiska särskilt utsatta.

Flera studier pekar mot att näthat drabbar kvinnor och män i ungefär lika stor utsträckning. Samtliga studier visar dock att kvinnor och män delvis utsätts för olika typer av kränkningar. Män utsätts för mer traditionella former av brott, till exempel hot och påhopp som gäller deras yrke och kompetens. Kvinnor utsätts för betydligt större inslag av sexuella och sexistiska kränkningar. Det finns studier som tyder på att kvinnor i *offentligheten* utsätts i upp till dubbelt så stor utsträckning som män. Personer som representerar etniska minoriteter utsätts ofta för negativa kommentarer kopplade till kön, kropp, hudfärg, etnicitet och religion. Studier visar också att vissa ämnen väcker mer hat än andra, så som flyktingpolitik/integration, jämställdhet, feminism samt religion.

Flera studier visar att män står bakom den största delen av näthatet. Andra undersökningar nyanserar bilden och visar att såväl familjefäder, universitetsstudenter, välutbildade kvinnor som personer med lägre utbildning står bakom kränkningarna. Detta hänger delvis ihop med att näthat utgörs av hela spektrumet från en kommentar om att någon är ful, till upprepad förföljelse av en person, hets mot folkgrupp, mordhot, eller barnpornografibrott. Personerna bakom dessa olika handlingar är således inte en enhetlig grupp. Näthat som riktas mot journalister eller näthat av mer organiserat slag står dock en majoritet män bakom.

Svaret på frågan om vad hat, hot och andra kränkningar får för effekter är lika spretig som fenomenet i sig, men några saker är allmängiltiga och viktiga att belysa. Näthatet får konsekvenser på såväl individ-, grupp- som samhällsnivå. Det kan antas att alla som utsätts upplever någon sorts obehag. Kvinnor uppger dock i större utsträckning än män att de upplever ett obehag av kränkningarna. Det finns indikationer på att journalisters utsatthet påverkar nyhetsförmedlingen genom att de undviker att skriva om vissa ämnen eller ta upp vissa perspektiv. I flera undersökningar uppger även privatpersoner att den hatiska tonen på internet gör att de avhåller sig från att delta i det offentliga samtalet. Detta ska sättas i relation till att vissa ämnen, som integration och flyktingpolitik samt jämställdhetsfrågor, väcker särskilt mycket hat och att vissa grupper är särskilt utsatta för kränkningar. Detta riskerar i förlängningen att leda till att vissa röster tystnar, vilket tyder på att vi har en yttrandefrihet som inte är reell för alla.

Kunskapsluckor- och behov

Det finns fortfarande stora kunskapsluckor när det gäller det vardagliga näthatet med koppling till kön. Det finns ett fåtal forskningsrapporter från de nordiska länderna som undersökt vem som utsätts för vad på nätet, liksom vem som står bakom hatet, hoten och kränkningarna. Den forskning som finns på området har dock utgått från olika frågeställningar, metoder, avgränsningar och definitioner av centrala begrepp, vilket gör att en del av forskningsresultaten är svåra att jämföra och dra några generella slutsatser kring. Det behövs därför ett tätare samarbete mellan de nordiska länderna för att ta fram kunskap som bygger på liknande metodologiska utgångspunkter och en gemensam begreppsapparat.

När det gäller forskning om den utsatthet personer som deltar i den offentliga debatten upplever finns en del forskning om politiker, konstnärer, samhällsdebattörer och journalister. En mindre del av forskningen tar sin utgångspunkt i kön. Här finns flera faktorer som tyder på att exkluderande normer samverkar på ett sätt som gör vissa

grupper särskilt utsatta. Det finns därmed ett uppenbart behov av en intersektionell analys.

Det finns undersökningar som tar upp frågan om orsaker och effekter av hat, hot och andra kränkningar på nätet. Därmed inkluderas i viss mån frågan om vem som är näthataren. Undersökningarna är dock få och med olika fokus, vilket pekar mot behov av ytterligare forskning. Det finns också begränsad forskning om vad näthatet får för effekter, för såväl enskilda individer som för samhället i stort.

Rättslig reglering av näthat

De nordiska ländernas reglering av näthat begränsas inte till nationella kontexter. I internationella konventioner som handlar om enskildas rätt att inte bli diskriminerade, om rätten till privatliv och om rätten att få uttrycka sin åsikt regleras staternas åtaganden. Dessa internationella åtaganden är en dimension som ligger till grund för den avvägning som görs mellan å ena sidan rätten att få yttra sig och å andra sidan statens skyldighet att kriminalisera eller på annat sätt lagstifta om vissa handlingar för att skydda medborgare från diskriminering eller kränkningar av privatlivets fred och för att säkerställa allas yttrandefrihet.

Rättsligt skydd mot hatbrott

Hatyttringar är kriminaliserat som ett enskilt brott i samtliga nordiska länder och skyddar vissa uppräknade grupper. Dit hör ras, etnicitet, hudfärg, nationalitet, religion och sexuell läggning. Den finska lagstiftningen lämnar en öppning för att inkludera fler grupper än dem som räknas upp. Funktionshinder skyddas i den finska och norska lagstiftningen och könsidentitet i den finska och isländska implicit. Kön, ålder, social status och politisk eller annan åskådning faller utanför bestämmelserna i samtliga nordiska länder. Den finska lagstiftningen är dock formulerad så att det finns en teoretisk möjlighet att skyddet omfattar även dessa grupper, det har dock aldrig prövats i praktiken. Värt att notera är också att den isländska lagstiftningen om redaktörsansvar omfattar kränkningar på grund av kön och social status.

Det finns en möjlighet att använda ett hatbrottsmotiv som en straffskärpningsgrund i samtliga nordiska länder när en person döms för ett brott, exempelvis olaga hot eller ärekränkingsbrott – det gäller dock inte explicit i den isländska lagen. Den norska lagen ger ett explicit skydd för särskilt utsatta grupper, övriga länder har en neutral formulering. Samtliga länder har här en konstruktion med en exemplifierande uppräkningslista av de grupper som skyddas och ger således en möjlighet att skydda fler grupper än dem som räknas upp i lagen. Vid ett par undersökningar av domar visar det sig i praktiken omöjligt att utläsa om domstolarna tillämpat bestämmelsen eller inte. Det innebär att vi inte känner till något fall där en sådan extensiv tolkning av bestämmelserna har gjorts.

Bestämmelserna som berör hatbrott tillämpas relativt sällan, något som gäller för samtliga nordiska länder. På Island har det dock skett en ökning av antalet prövningar den senaste tiden och det pågår ett aktivt arbete med den här typen av brott i de övriga nordiska länderna. I Norge pågår exempelvis ett arbete med den polisiära hanteringen av anmälningar av hatfulla yttringar.

I Norden råder en osäkerhet kring hur bestämmelserna som kriminaliserar hatbrott ska tillämpas och var gränsen mot yttrandefriheten går, vilket leder till att bestämmelserna sällan används. Detta innebär att det praktiska skyddet är litet för samtliga grupper, och i dagsläget obefintligt för dem som utsätts på grund av kön, ålder, social status och politisk tillhörighet. Detta bör sättas i relation till den forskning som visar att näthat mot kvinnor i stor utsträckning kan kopplas till kön.

Rättsligt skydd mot hot

För att ett hot ska utgöra brott krävs att hotet är av viss dignitet. I finsk och svensk rätt ställs kravet mycket högt, men hot om att till exempel bränna ner någons hus, att våldta någon och/eller att döda någon faller inom ramarna för det straffrättsliga området i samtliga nordiska länder.

Undersökningar visar att den typ av kränkningar på nätet som pojkar ofta utsätts för, det vill säga hot till livet eller hot om våld, faller innanför lagens rammar. De unga pojkarnas straff- och skadeståndsrättsliga skydd är därmed relativt gott. En situation som är vanligt förekommande bland flickor och unga kvinnor är att de utsätts för hot om att någon ska skicka vidare/sprida avklädda bilder på dem, alltså hot om att utsätta dem för en kränkning av den personliga integriteten. Om flickan endast utsätts för hoten men inte ger vika för dem, faller situationen i dagsläget utanför det kriminaliserade området i finsk och svensk rätt eftersom det inte är fråga om olaga hot då bestämmelsen om olaga hot skyddar liv och hälsa, och eventuellt också mer omfattande skada av egendom i svensk och finsk rätt. Däremot tycks det finnas en möjlighet att tolka in situationen i bestämmelsen om *trusler* enligt ordalydelsen i dansk och isländsk rätt. I norsk rätt ingår nämnda typ av hotsituation.

Om hoten skulle förverkligas kan det bli fråga om andra typer av brott, däribland olaga tvång, sexuellt tvång, eller andra typer av sexualbrott. För olaga hot kan enligt all nordisk lagstiftning regler om skadestånd eller annan ersättning aktualiseras. Det innebär att nämnda situation med hot om att sprida bilder kan ge en möjlighet till ekonomisk kompensation i dansk, norsk och isländsk rätt.¹

Rättsligt skydd mot upprepade kränkningar

I norsk och finsk rätt finns det starkaste skyddet mot upprepade kränkningar, då bestämmelserna även omfattar upprepade handlingar som inte är kriminaliserade var för sig. Det kan exempelvis handla om att en person börjar skicka uppmuntrande sms och virtuella blombuketter mot någons vilja. I Sverige är olaga förföljelse kriminaliserat om förföljelsen utgörs av vissa sedan tidigare kriminaliserade gärningar. I Danmark är stalking inte ett särskilt brott, utan endast olagligt om de enskilda handlingarna utgör ett brott mot kontaktförbud.² En sådan bestämmelse finns också på Island tillsammans med en kriminalisering av upprepade brottsliga gärningar i nära relation.

Rättsligt skydd mot sexuella kränkningar

När det gäller spridning av bilder med integritetskränkande innehåll (non consensual pornography/hämndporr) tycks det råda en osäkerhet kring hur den svenska, finska och isländska lagstiftningen ska tolkas och tillämpas. I den isländska och svenska lagen är brotten konstruerade för helt andra situationer och kan behöva uppdateras. Det ska

¹ Notera dock att det är oklart i vilken utsträckning enbart hot kan medföra tortsgodtgörelse enligt dansk rätt.

² Kriminalisering av stalking som enskilt brott är dock en fråga i det betänkande som presenterades i maj 2017. Se Straffelovrådets betänkning nr. 1563/2017.

i sammanhanget noteras att det i Sverige pågår en lagstiftningsprocess för att stärka skyddet för den personliga integriteten, särskilt i förhållande till det som sker på nätet. I finsk rätt finns lagstiftning av senare dato, men det tycks ändå råda en viss osäkerhet om tillämpningen. I dansk rätt är den här typen av agerande kriminaliserat men tillämpas sällan. Att ta intima bilder på någon utan samtycke är kriminaliserat i dansk, finsk och svensk rätt. I Norge (och i viss mån på Island) är istället spridandet av bilderna kriminaliserat. Handlingar som utgör sexuella trakasserier och digital blottning tycks falla inom de nordiska ländernas lagstiftning så som sexuella ofredanden.

Försök att förmå någon att företa sexuella handlingar genom hot om att sprida sexuella bilder faller under olaga hot eller olaga tvång, men kan också utgöra sexualbrott. I finsk, isländsk och svensk rätt är sexuellt tvång kriminaliserat. I norsk rätt omfattas våldtäkt även av övergrepp via internet. En sådan tolkning har även gjorts i praxis av svensk och finsk rätt. I dansk och isländsk rätt krävs en fysisk kontakt för att det ska vara fråga om våldtäkt, men i ett isländskt mål prövades nyligen frågan om ett hot om att sprida intima bilder om personen inte deltog i sex kunde utgöra försök till våldtäkt.

Barn har ett förhållandevis gott skydd i de nordiska ländernas lagstiftning. Grooming – kontakt med barn i sexuellt syfte – är kriminaliserat i samtliga nordiska länder. I Danmark är det inte kriminaliserat som ett särskilt brott utan som försök till våldtäkt mot barn. Innehav och spridning av bilder med sexuellt innehåll kan omfattas av barnpornografibrott.

Näthat och ansvarsfrågan

För de brott som begås på internet är det ofta svårt att identifiera vem det är som står bakom. Personen kan använda sig av ett falskt användarkonto, en anonym profil eller liknande. Det kan då antingen uppstå problem med att identifiera den fysiska personen bakom, eller få uppgifter om användaren från den som tillhandahåller tjänsten. Utöver den enskilda individ som direkt uttalar näthatet är det i dagsläget svårt att utkräva ansvar av den som redaktionellt ansvarar för sidan där näthatet uttalats. Det finns dock vissa begränsade undantag, men dessa är huvudsakligen utformade utifrån traditionella medier och inte utifrån dagens situation med nyhetsförmedling på nätet, vilket innebär att redaktörsansvaret sällan blir aktuellt. När det gäller straffansvar för sådant som sker på sociala medier eller i kommentarsfält så finns en möjlighet i den svenska lagstiftningen att utkräva ansvar av den som tillhandahåller det sociala mediet/kommentarsfältet om den som näthatar inte kan hållas ansvarig straffrättsligt. Möjligheten tycks i dagsläget dock inte användas i praktiken, men skulle kunna användas mer.

En gemensam utmaning för samtliga nordiska länder är den stora mängd näthat som förekommer i nyhetsmediernas diskussionstrådar, och som medfört att flera medier stänger ner sina kommentarsfält.

Slutsatser och rekommendationer

I de nordiska länderna har vi ett starkt skydd för yttrandefriheten. Vi har också ett visst skydd mot kränkande yttranden som de facto kan innebära inskränkningar i yttrandefriheten om de tillåts i den offentliga debatten. Mot bakgrund av det näthat som varit föremål för genomlysning i denna rapport är det tydligt att den typen av inskränkningar är motiverade. För att garantera yttrandefriheten för grupper som på ett strukturellt plan redan är utsatta och har sämre möjligheter att göra sin röst hörd

behövs en begränsning av det som på ett negativt sätt inverkar på deras yttrandefrihet. Genomgången av den rättsliga regleringen i denna rapport är exempel på just sådana begränsningar. Med hjälp av dessa kriminaliseringar statuerar de nordiska länderna vilka uttalanden och ageranden som *inte* kan försvaras av rätten till yttrandefrihet.

Skyddet mot näthat tycks emellertid inte vara helt tillfredsställande i dagsläget. Rapporten pekar ut flera områden där rättstillämpning och reglering kan ses över, varav redaktörsansvar för elektroniska anslagstavlor och sociala medier är en.

Med tanke på att kvinnor oftare utsätts för nätkränkningar, som var för sig inte tycks framstå som särskilt allvarliga men som sett i sin kontext kan utgöra ett stort problem, kan det också finnas en poäng i att ta den finska och norska lagstiftningen i beaktande för att stärka det rättsliga skyddet för dem som utsätts för upprepade kränkningar i de övriga nordiska länderna. Den här typen av kontextualisering som grund för de straff- och skadeståndsrättsliga bestämmelserna kan också ha relevans vid en översyn av det rättsliga skyddet för de journalister, politiker, forskare med flera som utsätts för organiserade kränkningar av såväl lindrigare som svårare art. Dessa röster är viktiga att värna ur en demokratisk synvinkel. Det är därför särskilt alarmerande att dessa yrkesgrupper tycks utsättas för hot och hat i allt högre grad och att hatet tycks öka i samband med vissa ämnen och därmed riktas mot vissa röster. Eftersom det hat och hot som de utsätts för är strukturellt och ibland organiserat men samtidigt utfört av olika personer framstår det i ett rättsligt sammanhang som enskilda och kanske mindre allvarliga gärningar och avskrivs av rättsväsendet. Kanske bör dessa gärningar ses i sin kontext, som någonting större än den enskilda handlingen.

Kvinnor utsätts för kränkningar med betydligt större inslag av sexism, sexuella hot och trakasserier, som alltså snarare kopplar an till person än profession. Om näthatet handlar om någons kön, eller för den delen ålder, sociala status eller politiska åskådning, så finns i dagsläget inget särskilt rättsligt skydd för människor som blir utsatta på dessa grunder. Det finns därför anledning att överväga att även skydda personer som angrips på grund av kön i hatbrottslagstiftningen. Mot bakgrund av att kvinnor särskilt drabbas av näthat med koppling till kön och att de nordiska länderna värderar jämställdhet högt, är det anmärkningsvärt att inget av de nordiska länderna ger ett skydd för utsatthet på grund av kön i hatbrottslagstiftningen.

Mot kränkningar som har sin grund i någons hudfärg, etnicitet, ras, religion, nationalitet och sexuella läggning, klassificerat som hatbrottsmotiv, finns ett straffrättsligt skydd i samtliga nordiska länder. Om näthatet riktas mot någon på grund av funktionsnedsättning finns ett skydd i finsk och norsk rätt och om det handlar om någons könsidentitet så finns det en möjlighet till skydd i isländsk och finsk rätt. Dessa regler *kan* fungera som ett skydd mot hatbrott, men det går sällan att utläsa i domar om reglerna används. En insikt som denna rapport tydliggör är därför att befintliga lagrum skulle kunna användas mer explicit; dels i syfte att garantera skyddet i sig, men också för att utnyttja straffrättens symbolvärde och visa att denna typ av kränkningar inte är acceptabla.

Det åligger de nordiska länderna att förhindra att enskilda individer eller andra institutioner begränsar medborgarnas yttrandefrihet. Om länderna hittills varit tillräckligt aktiva för att säkerställa reell yttrandefrihet även på nätet är därför en relevant fråga. Rapportens genomlysningar av såväl kunskapsfältet som de juridiska regleringarna

visar att det finns behov av kontinuerliga insatser på området, inte minst vad gäller lagstiftningens och rättstillämpningens förmåga att följa med i den snabba utveckling som sker på nätet.

Utifrån de kartläggningar som gjorts i denna rapport kan följande punkter vägleda en fortsatt diskussion och ett arbete mot näthat kopplat till kön:

Initiera arbete som kan resultera i ny lagstiftning:

- Uppdatera rättslig reglering så att den omfattar allvarliga kränkningar som sker på nätet, särskilt non-consensual pornography och andra allvarliga integritetskränkningar.
- Överväg att lägga till kön som en grund i hatbrottslagstiftningen.
- Se över ansvaret för dem som tillhandahåller plattformarna på internet.
- Se över hur journalister, förtroendevalda (som redan har ett särskilt skydd i Danmark), forskare och kulturskapare kan ges ett bättre rättsligt skydd, särskilt när de utsätts för organiserade hatkampanjer.

Rutiner för att hantera näthat:

- Se över rutiner för handläggning av anmälningar av näthat i allmänhet och anmälningar av hatbrott i synnerhet hos polis och åklagare.
- Ge poliser och åklagare ett ökat kunskapsunderlag avseende näthat i allmänhet och hatbrott i synnerhet. En förväntad effekt är exempelvis att polis och åklagare vågar driva mål som berör de hatbrottsgrunder som i dagsläget endast *implicit* omfattas av regleringen.
- Använd befintliga lagrum kopplat till hatbrott mer explicit och konsekvent i domar. Det medför ökad möjlighet till uppföljning, synliggör hur skyddet tillämpas och lyfter straffrättens symbolvärde.

Samarbetsinitiativ:

- Se över möjligheten att ta fram etisk kodex/regler för medietillhandahållare och användare – gärna på nordisk nivå och även i internationell dialog.
- Initiera samarbete på nordisk nivå mellan politikområden och organisationer som kan bidra i det preventiva arbetet. Det kan exempelvis inkludera översyn av lagstiftning och rutiner samt informationsmaterial om gällande rätt till målgrupper med möjlighet att påverka.
- Ta initiativ till diskussioner på nordisk nivå kring arbetet mot könat näthat för att kunna lyfta frågor kopplat till rättslig reglering i internationella sammanhang. Flera problem kopplat till utredning av brott överskrider nationella gränser och kräver samarbete – mellan politikområden likväl som nationer.
- Initiera diskussioner om samarbeten kring internationell rättslig hjälp när det gäller brott som begås på internet. Detta är kopplat till processuella utmaningar som handlar om att näthat ofta rör sig över nationella gränser.

Forskningsinsatser:

- Ta initiativ till fördjupad, nordisk komparativ forskning som utgår från samma typer av material, metoder et cetera. Gärna med fokus på:
 - Offer och utövare
 - Effekter/konsekvenser, särskilt kopplat till kvinnors respektive mäns handlingsutrymme
- Initiera forskning med ett intersektionellt perspektiv. Undersök hur olika typer av maktstrukturer samverkar och präglar det näthat som syns i en nordisk kontext. Vilka konsekvenser får det för de drabbade? Hur svarar den straffrättsliga regleringen mot näthat där flera samverkande aspekter, som sexism och rasism, aktualiseras?

Kapitel 1.

Varför ska vi prata om näthat?

”Men jämställdhet för mig är att man pullar en sexistisk feministhåra i vaginan med en stor kniv. Det bästa man kan göra för jämställdheten i Sverige är att gå ut med ett basebollträ och slå ihjäl sexistiska feministkräk.”³

Rätten att yttra sig och ha en åsikt är central för demokratin och har funnits i de nordiska ländernas grundlagar i flera hundra år. Det handlar inte minst om att alla ska ha rätt att framföra åsikter som på olika sätt är kritiska. Men betyder det att en får säga eller dela vad som helst? Har jag en rätt att yttra mig oavsett vad det är jag säger eller om mitt enda syfte är att kränka någon? Svaret kan vara både ja och nej.

Idag har vi tillgång till mängder av olika sätt att interagera med andra. Digitaliseringen har gått framåt i en rasande takt och förändras alltjämt. Med denna utveckling ökar våra möjligheter att kommunicera med varandra via nätet. Befolkningen i de nordiska länderna är bland de mest uppkopplade i Europa. Detta erbjuder nya möjligheter, men ger oss också nya utmaningar.

Näthat har blivit en del av människors vardag och är så omfattande att det hotar demokratin genom att vissa röster i det offentliga rummet riskerar att tystna av rädsla för det hat och hot som kan följa om en skriver en artikel om vissa ämnen, om en lägger upp en bild eller om en delar en film för att synliggöra ett samhällsproblem. Det här innebär att det nätbaserade hatet och hoten påverkar oss i mycket hög utsträckning – ibland med allvarliga följder som avgränsar vårt livsrum på flera olika sätt. Samtidigt är många inte ens medvetna om att det de utsätts för är olagligt. En del av befolkningen i Norden har också en bild av att polisen inte kan göra något ens åt de kränkningar som skulle kunna utgöra brott (se exempelvis Brottsförebyggande rådet [Brå], 2015 och Bune Smith, 2016, 27 september). Det är en farhåga som stämmer i viss mån. I Norden råder en osäkerhet om vad som är brottsligt och hur olika typer av överträdelser bör hanteras – inte bara hos dem som utsätts för näthat, utan i vissa fall också bland poliser, åklagare och domare (se exempelvis Brax & Tiby, 2015, 24 mars; Brå, 2016; Evers, 2017, 5 januari; Institut for menneske rettigheder, 2017; Nadim, Fladmoe & Wessel-Aas, 2016 och SOU 2016:7). Detta är ett stort problem för rätts säkerheten på det här området.

Ökad jämställdhet är en viktig fråga som beskrivs som en grundpelare i de nordiska välfärdssamhällena (Nordiska ministerrådet, 2017). Länderna är kända för sin progressiva jämställdhetspolitik och toppar också internationella rankinglistor över världens mest jämställda länder (World Economic Forum, 2016). Det inledande citatet är ett exempel på kommentarer som kan riktas mot en kvinnlig journalist som

³ Svea hovrätts dom i mål B 9461-14. Citatet är grovt och kan väcka anstöt hos en läsare. Ytterligare grova och kränkande citat förekommer i rapporten. De ska förstås enbart i relation till syftet att diskutera hur näthatet ser ut och vilken typ av kränkningar som faller innanför respektive utanför lagens ramar.

skriver en krönika om jämställdhet i ett av de nordiska länderna. Det är ett exempel på det sexuella våld som kvinnor utsätts för även på nätet. Mäns våld mot kvinnor är ett omfattande samhällsproblem som avgränsar kvinnors livsrum och inskränker kvinnors mänskliga rättigheter. Mäns våld mot kvinnor är därför en fråga som samtliga nordiska länder prioriterar i sitt jämställdhetsarbete.

Trots detta är det inledande citatet ovan också ett exempel på sådant näthat som det råder ovisshet om huruvida det faller inom lagens ramar eller utanför. Kommentaren blev föremål för prövning i svensk domstol och i tingsrätten bedömdes den som ofredande. Den tilltalade dömdes således till böter och den utsatta journalisten fick rätt till skadestånd för kränkningen. I hovrätten friades däremot den som formulerat kommentaren eftersom den bedömdes falla utanför lagens ramar. I domen finns dock en signal till lagstiftaren om att detta är en lucka i lagen som bör åtgärdas. Nämnade dom finns också med som ett exempel på brister i lagstiftningen i det svenska betänkande som lades fram under 2016 och som föreslår flera lagändringar för att komma till rätta med problemet (SOU 2016:7).

Den här rapporten syftar till att reda ut vad som gäller i de nordiska länderna när någon utsätts för hat, hot eller andra kränkningar på nätet. Med utgångspunkt i central nordisk forskning ges en bild av näthatet och dess konsekvenser, av vem som utsätts och för vad. Därefter följer en kartläggning av de rättsliga regelverken för att besvara frågan om i vilka situationer den som utsätts kan vända sig till polisen eller driva en process om ekonomisk ersättning i form av skadestånd. Undersökningen av den rättsliga regleringen tar sin utgångspunkt i kön.⁴ Det innebär att den rättsliga regleringen bygger vidare på det som framkommit i kunskapsöversikten, vilken synliggör vem som utsätts och för vad, framförallt utifrån kön, men även aspekter som etnicitet, sexuell läggning, religion, funktionsnedsättning med mera. Den huvudsakliga frågan som ska besvaras är således: Hur ser regleringen av näthat ut i de nordiska länderna och vad får det för konsekvenser för den som utsätts?

Rapportens syfte

Det övergripande syftet med denna rapport är att utifrån ett jämställdhets- och genusperspektiv göra en komparativ kartläggning och analys av juridiska regleringar kopplat till näthat. Här ingår att ge en bild av de internationella regleringar som de nordiska länderna har förbundit sig att följa. Ambitionen är också att ge en kortare bakgrundsbeskrivning som synliggör central nordisk forskning på området. Att ett jämställdhets- och genusperspektiv anlagts innebär att rapporten främst synliggör hur näthatet drabbar kvinnor och män, flickor och pojkar, även om också andra aspekter synliggörs. Kön ska i sammanhanget framför allt tolkas som juridiskt kön.

Rapportens utformning har styrts av följande övergripande frågor:

- Hur ser det nordiska kunskapsfältet ut när det gäller näthat med koppling till kön?
- Hur ser de nordiska regleringarna ut och vilka handlings- och motståndsmöjligheter har den som utsätts för näthat med koppling till kön? Vilka former av näthat faller idag strax utanför den juridiska regleringen i de nordiska länderna?

⁴ Kön definieras här som juridiskt kön. Det innebär att det i rapporten synliggörs hur näthatets olika former drabbar kvinnor och män, flickor och pojkar.

- Vilka lagtekniska och politiska förändringar skulle möjliggöra ett mer effektivt arbete mot näthat med koppling till kön?

Den juridiska komparativa kartläggningen är rapportens huvudsakliga bidrag, medan kunskapsdelen avgränsas till mer central forskning på området. Rapporten har en förhållandevis översiktlig karaktär, med hänsyn till uppdragets omfattning. Ambitionen är att ge en komparativ översikt kring de centrala juridiska regleringarna som är tillämpbara på könsrelaterat näthat i Norden.

Begreppen hat, hot och andra kränkningar

Denna rapport handlar om näthat. En mängd olika begrepp används för att beteckna de kränkningar som sker på nätet, men det finns inte nödvändigtvis några enkla, gemensamma definitioner eller avgränsningar. Begrepp som cybervåld, nätmobbing, cyberutsatthet, nättrakasserier, digitala kränkningar och utsatthet online används i vissa fall synonymt och i andra fall med vissa skillnader. Det gör att kunskapsfältet är svårfångat, vilket kräver en genomgång av hur olika begrepp kopplade till näthat kommer att förstås i det följande.

Näthat kan ses som ett samlingsbegrepp för alla de företeelser som omfattas av rapporten (se exempelvis Sackemark, Schultz, Alderhorn, Caicedo Gordh & Rosell, 2015). I uppslagsverk beskrivs näthat som omfattande hot, trakasserier, kränkningar, förolämpningar eller nätmobbing mot en annan person eller hets mot folkgrupp. De tre begreppen *hat*, *hot* och *andra kränkningar* används i vardagsspråket, men kan också kopplas till den juridiska sfären, utan att för den sakens skull utgöra några juridiska begrepp i formell mening. I rapporten används begreppen när näthatet ska undersökas och uppdelningen präglar också analysavsnitten. Att lyfta fram handlingar kopplade till *hat* som något som skiljer sig från *hot* eller *andra kränkningar* är av betydelse då brott som kopplas till begreppet *hat* utmärker sig som något särskilt allvarligt som riktar sig mot grupper i särskilt behov av skydd mot diskriminering – det som ofta benämns hatbrott. *Hot* har i sin tur också en specifik betydelse för regleringen av brott och straff. Under benämningen *andra kränkningar* behandlas alla former av reglerade och ibland oreglerade former av näthat som inte faller in under de första två kategorierna.

Indelningen av begreppen som till synes helt åtskilda kategorier är dock en schematisk konstruktion. Samtliga företeelser/brott som omfattas i rapporten skulle kunna betecknas som kränkningar på en mer övergripande nivå, därav markeringen *andra kränkningar*. Dessutom kan såväl de handlingar som beskrivs som hot eller andra kränkningar i vissa fall utgöra ett brott under kategorin *hat*. När vi pratar om ”näthat” i denna rapport gör vi det för att på ett sammanfattande vis ringa in alla de delar som annars kategoriseras som *hat*, *hot* och *andra kränkningar* på nätet.

Inledningsvis följer en genomgång av hur begreppen *hat*, *hot* och *andra kränkningar* används och definieras i rapporten. Ytterligare ett antal vardagliga såväl som juridiska begrepp finns i en mer översiktlig lista i Bilaga 1.

Vad är hat?

”Jävla svartskalle!”
”Du vet vad jag gör med dig och dina terroristbröder...”
”...och sexuella abnormiteter (homosexualitet) är en djup cancersvulst på hela samhällskroppen...”

I en mer vardaglig betydelse innebär hat en kraftfull känsla av motvilja eller avsky. I rapporten är begreppet däremot ett samlingsbegrepp för sådana företeelser som brukar benämnas hatbrott.⁵ Hatbrott är ett övergripande begrepp för sådana handlingar som riktar sig mot, och utförs på grund av, en avsky mot en viss grupp. Begreppet är dock inte juridiskt, även om det används som ett samlingsbegrepp för vissa typer av brott i juridiska sammanhang. Dessa brott kan riktas mot person, grupp, egendom, institution eller representant för dessa och motiveras med fientlighet, rädsla för eller hat mot den utsatta med grund i hudfärg, nationalitet, etniskt ursprung, trosbekännelse, sexuell läggning, könsöverskridande identitet, funktionsnedsättning eller liknande.

Vad är hot?

”Jag ska kapa ditt Instagramkonto och lägga ut nakenbilder på dig där...”

Hot kan beskrivas som en avsikt, uttalad eller outtalad, om att vidta obehagliga eller på annat sätt oönskade åtgärder. Ett exempel är att någon säger ”Jag ska slå ihjäl dig!” eller som ovan: ”Jag ska kapa ditt Instagramkonto...”. Det är i den bemärkelsen hot kommer att behandlas i rapporten, där ambitionen är att kartlägga och diskutera vilka hot som omfattas av ett rättsligt skydd och inte. Värt att poängtera i relation till svårigheten att upprätthålla tydliga gränsdragningar mellan de olika kategorierna är att olaga hot även kan utgöra hatbrott under vissa förutsättningar.

Hot kan också diskuteras i form av ett överhängande hot på ett mer övergripande plan, där ett visst fenomen riskerar att få vissa oönskade och obehagliga konsekvenser. När det gäller det ämne som är föremål för den här rapporten kan det till exempel finnas fog för en oro om att yttrandefriheten är *hotad* på grund av det omfattande näthatet. Det är dock enskilda hot som uttalas på nätet som är föremål för analys i denna rapport. Näthat som ett hot mot yttrandefriheten och därmed vår demokrati är samtidigt ett av skälen till att rapporten tagits fram.

Vad är andra kränkningar?

”Du är ful som stryk, feminisfittal!”

⁵ *Hædeforbrydelser* på danska, *viharikos* på finska, *hata glæpastarfsemi* på isländska och *hatkriminalitet* på norska. Observera att dessa brott kan begås såväl på nätet som utanför nätet.

Kränkningar kan beskrivas som ett sätt att behandla någon nedsättande i ord eller genom handling eller att göra intrång i någons personliga sfär eller ingrepp i någons fri- eller rättigheter. Kränkningarna kan vara så allvarliga att de utgör brott, som till exempel förolämpning, sexuella övergrepp eller diskriminering. I rapportanalysen ingår sådana kränkningar som begås på nätet och som kan eller bör utgöra ett brott. Begreppet kränkningar skulle kunna omfatta samtliga handlingar som behandlas i rapporten, men då de kränkningar som utgör hat eller hot behandlas för sig tas endast *andra* kränkningar upp, sådant som alltså inte utgör hat eller hot. Observera att flera av de handlingar som avses här också skulle kunna utgöra hatbrott under vissa förutsättningar.

Nätet som social arena

I Norden ökar alltjämt digitaliseringen och människors användning av internet. I de nordiska länderna använder drygt 90 procent av befolkningen internet och är således de mest uppkopplade nationerna i EU (Findahl, 2014). Detta erbjuder stora möjligheter men också utmaningar, bland annat i och med möjligheten att kränka varandra på nya sätt. Förutsättningarna för kommunikation på internet skiljer sig på flera sätt från den som sker öga mot öga i den fysiska världen. Här kan fyra aspekter som särskiljer internet som arena för kommunikation nämnas kortfattat.

En *första* central aspekt är att det finns en markant *distans* mellan den som yttrar sig och den som tar emot meddelandet eller som meddelandet på annat sätt gäller. Under ett samtal i det fysiska rummet ser den som säger något omedelbart hur mottagaren reagerar på det som sägs: genom miner, blickar eller en djup suck. Dessa reaktioner påverkar fortsättningen på samtalet. På nätet sitter var och en bakom en skärm, långt bort från den som meddelandet berör. Det medför dels att det är lättare att missuppfatta meddelanden, dels att det är lättare att häva ur sig elaka påståenden utan att uppfatta reaktioner eller behöva förhålla sig till konsekvenserna. Denna distans gör sig inte endast påmind i rummet utan också i tiden. Tidsfördröjningen mellan det att meddelandet uttalas till dess att det tas emot och bemöts försvårar också för avsändaren att få signaler om mottagandet. Dessa fördröjningar leder till att våra hämningar reduceras och gränserna för vad som är tillåtet förskjuts (Suler, 2004).

En *andra* faktor som är utmärkande för kommunikationen på internet är att den kan ske *anonymt*, eller att det i vart fall finns en upplevd anonymitet, genom att det är möjligt att gömma sig bakom en påhittad identitet (Dunkels, 2016). Anonymitet har i sig ansetts vara en viktig komponent för deltagande i det demokratiska samtalet. Det gäller särskilt för vissa utsatta grupper, dels i stater med odemokratiska styrelseskick, men även i demokratier så som de nordiska länderna där vissa grupper är särskilt utsatta och därmed behöver anonymitet. Men anonymiteten har också en baksida, nämligen att de personer som utsätter andra för näthat inte behöver, eller inte tror sig behöva, konfronteras med det ansvar som följer. Personer som är förövare på nätet kan bli svårare och i vissa fall omöjliga att lagföra för brott. Det finns två typer av anonymitet, dels användares anonymitet i förhållande till andra användare, dels anonymitet i relation till den som tillhandahåller tjänsten. Den senare anonymiteten är dock begränsad eftersom det krävs vissa uppgifter för att bli registrerad och att IP-adresser loggas (Dunkels, 2016 och Sackemark m.fl., 2015). I ett förhandsavgörande, Tele2 mot Sverige från december 2016, kom EU-domstolen fram till att det krav som ställts på teleoperatörer att lagra uppgifter om sina kunders kommunikation strider mot rätten

till privatliv och hotar yttrandefriheten. Domen medför därmed ökade möjligheter för anonymitet för svenska internetanvändare.

En *tredje* aspekt är att en stor andel av alla internetanvändare är uppkopplade på nätet och sociala medier via sin smartmobil och därmed är nåbara i stort sett *dygnet runt*. Det innebär att människor kan utsätta andra och själva utsättas för näthat när och var som helst. En person som surfar på sin mobil i sängen precis innan läggdags eller så fort hen vaknar riskerar att behöva ta emot näthat i sitt sovrum, det vill säga på en plats som ska vara trygg och skyddad. Villkoren för kommunikationen på internet bidrar dessutom till att hat och kränkningar kan företas som impulshandlingar. När någon får en impuls att hota eller kränka någon annan i den fysiska världen tar det kanske lite tid innan hen får chansen att göra något av impulsen. Det kanske är kväll och det kommer att dröja tills i morgon innan hen får chans att träffa på mottagaren och uttala de kränkande orden. Över natten har ilskan gett sig och de kränkande orden lindras. På internet finns möjlighet att följa impulsen omedelbart (Brovall & Christiansen, 2013, 14 februari; Jensen, 2014 och Jensen & Sørensen 2014).

En *fjärde* aspekt av att hat, hot och kränkningar begås på internet är att de riskerar bli kvar för en lång tid framöver. Det är inte ovanligt att personen som lagt ut eller är ansvarig för kränkningen inte går att identifiera, och då blir det omöjligt att få hjälp med att ta bort det kränkande materialet. Ett annat problem som är oberoende av om gärningspersonen spåras eller ej är att det material som en gång spridits på nätet kan komma att få ny spridning eftersom det kan ha sparats ner på enskilda personers datorer. Problemet har utpekats av Norges högsta domstol i ett mål om spridning av bilder. Dessa bilder cirkulerar och sprids i allt större mängd och blir till en *livslång* kränkning.⁶ I början av 2014 prövade EU-domstolen i ett mål frågan om rätten att bli glömd. Resultatet av domen är att det nu öppnats upp en sådan möjlighet.⁷ Google har ställt sig positiva till domen och sagt sig vara villiga att erbjuda en möjlighet för personer att avindexeras i deras sökmotorer. I praktiken görs en avvägning mellan allmänhetens intresse av informationsfrihet och den enskildes integritet (Institutet för juridik & internet, 2016). Risken för en livslång kränkning hänger dels samman med nämnda svårighet att säkra bevisning och spåra den som är ansvarig för spridningen av materialet, men också att sådant som lagts upp på internet kan lagras vart som helst och kan laddas upp om och om igen (Sunde, 2006, 2010, 2016).

Politiska initiativ i de nordiska länderna

Samtliga nordiska länder har fokus på och arbetar med att förebygga näthatet och dess konsekvenser på olika sätt. Värt att notera är att även organisationer och privatpersoner i civilsamhället i de nordiska länderna är aktiva i frågan, med exempel som: *slettmeg*, en norsk hemsida där personer som har blivit utsatt för spridning av kränkande bilder kan få råd och vägledning för att kunna se till att bilderna inte visas på nätet, *#jagärhär* ett svenskt initiativ mot näthat och fått stort genomslag och *#freethenipple* som drogs igång på Island i början av 2015 i protest mot kränkningar av kvinnor på nätet – särskilt kopplat till non-consensual pornography.⁸ I majoriteten av de nordiska länderna finns även kampanjer som är kopplade till No Hate Speech (No Hate Speech Movement,

⁶ Norska Högsta domstolen i mål Rt. 2002 s. 1187 om spridning av bilder föreställande sexuella övergrepp mot barn och norska Högsta domstolens dom från den 3 november 2016 om spridning av kopior av Snapchat-bilder. HR-2016-2263-A.

⁷ Se EU-domstolens dom i mål C-131/12 (Costeja-domen).

⁸ Läs mer om initiativen: Slettmeg.no, 2016; Egefur, 2017, 14 februari; Iceland Monitor, 2015, 13 juni.

2016). På nationell nivå pågår även flera politiska samtal och insatser, varav ett urval exemplifieras här:

I *Danmark* har Minister for børn, undervisning og ligestilling tagit fram och offentliggjort en etisk kodex i syfte att bekämpa sexmobbing på sociala medier.⁹ Den presenterades i oktober 2016 (Undervisningsministeriet, 2016, 25 oktober). Det danska Justitieministeriet har även tagit fram en kartläggning om olaglig delning av sexuellt kränkande bilder och Straffelovrådet under Justitieministeriet har arbetat med ett betänkande om privatlivets fred och ärekränkningar som presenterades i maj 2017.¹⁰ Regeringsinitiativet, som fokuserar arbetet mot digitala sexuella kränkningar, innehåller bland annat förslag på skärpta straff och en förstärkning av polisens arbete. I december 2016 kom också en lagändring i strafflagen för att ge offentligt anställda och förtroendevalda ett utökat skydd mot hot och trakasserier.¹¹

I *Finland* har polisen inlett fortbildningskurser om hatbrott och i februari presenterade justitieministeriet ett människorättspolitiskt handlingsprogram som behandlar frågor kring hatbrott och tar upp åtgärder för hur problemet ska motarbetas (Poliisi.fi, 2017, 21 mars). Därtill satsas på specialiserade nätpoliser (Lamppu, 2016, 9 november). Undervisnings- och kulturministeriet släppte ett antirasistiskt handlingsprogram år 2016 som innehåller flera åtgärder för att motarbeta hatbrott och rasism (Undervisnings- och kulturministeriet, 2016). Efter att Istanbulkonventionen antagits i Finland 2015 har Jämställdhetsombudsmannen dragit igång en kampanj i syfte att erbjuda verktyg i arbetet mot könsbaserat våld på nätet.

På *Island* satsar polis- och åklagarmyndigheterna på arbetet med att bekämpa hatbrott. I polisdistriktet i Reykjavik sattes ett pilotprojekt mot hatbrott igång i januari 2016, som blev en permanent del av polisens verksamhet 2017. De isländska myndigheterna och OSCE:s avdelning för demokratiska institutioner och mänskliga rättigheter (ODIHR) undertecknade ett avtal i december 2016 enligt vilket Island förbinder sig att integrera ODIHR:s skraddarsydda program för hatbrott i de nuvarande nationella utbildningsprogrammen för brottsbekämpande myndigheter och åklagare (OSCE 2017). Regeringens ständiga brottmålskommitté bereder för närvarande en lag som ska leva upp till Istanbulkonventionens krav på att stalking ska definieras som ett specifikt brott (Althingi, 2017).

I *Norge* lanserade regeringen en förklaring mot hatyttringar i november 2015 och har nu tagit ett samlat grepp om hatbrott och gör en insats mot hatyttringar i en särskild strategi som presenterades i november 2016. Den fokuserar på sex områden: kunskap, rättssystemet, barn och unga, mediesektorn, mötesplatser och arbetslivet (Regjeringen.no, 2016, 21 november). År 2016 presenterade Norge också en omfattande forskningsrapport i fyra delar om hatfulla yttringar (Eggebo & Stubberud; Nadim & Fladmoe; Nadim, Fladmoe & Wessel-Aas och Wessel-Aas, Fladmoe & Nadim).

I *Sverige* kommer regeringen under 2017 att presentera en handlingsplan för att värna det demokratiska samtalet som är inriktad på att förebygga förtroendevaldas, journalisters och konstnärers utsatthet för hot och hat. Även en nationell plan för att motverka

9 Kodexen består av sju principer som är tänkt att bidra till en skolkultur utan digitala sexuella kränkningar (Ministeriet for børn, undervisning og ligestilling, 2016).

10 Se *Skærpet indsats mod digitale sexkrænkelser* och *Straffelovrådets betænkning om freds- og ærekrænkelser* nr. 1563/17.

11 Lov nr. 1728/2016.

rasism, liknande former av fientlighet och hatbrott har antagits (Regeringen.se, 2016, 23 november). Under 2016 presenterades en statlig utredning som innehöll ett omfattande förslag på lagändringar för att stärka skyddet av den personliga integriteten, särskilt på nätet (SOU 2016:7). Där föreslås bland annat att ett nytt brott – olaga integritetskränkning – införs, som tar sikte på spridning av bland annat integritetskränkande bilder och domar.

Rapportens utformning och utgångspunkter

I den komparativa kartläggning som gjorts av den straff- och skadeståndsrättsliga regleringen i de nordiska länderna har både en rättsvetenskaplig ingång och ett jämställdhets- och genusperspektiv präglat arbetet. Den komparativa genomgången bygger på utgångspunkten att rätten kan definieras inom vissa ramar och det görs utifrån den traditionella rättsvetenskapliga metoden med utgångspunkt i rättskällorna. Här huvudsakligen i en mer snäv mening, nämligen lagtext, förarbeten, doktrin och praxis. Men också med inslag av hur bestämmelserna tillämpas i praktiken, det vill säga i underrätterna eller i vissa fall i ett ännu tidigare skede, nämligen genom tolkning av polis och åklagare.¹²

En genusrättsvetenskaplig ansats, som också påverkat rapportens utformning, bygger på föreställningen om att rätten och rättstillämpningen inte är neutral och objektiv.¹³ Istället är utgångspunkten att kön har betydelse för vår syn på och förståelse av samhället, rättens funktion samt hur rätten tillämpas och förändras (Gunnarsson & Svensson, 2009). Med ett jämställdhets- och genusperspektiv behandlas särskilt luckor och brister i nuvarande lagstiftning och rättstillämpning – i kombination med förslag till hur rätten bättre kan tillgodose skyddet mot kränkningar på grund av kön. Kunskapsöversikten syftar till att (i den mån det varit möjligt utifrån tidigare forskning) synliggöra vem som är utsatt och för vad utifrån (juridiskt) kön och i viss mån även etnicitet, religion et cetera. Rapporten undersöker även vad näthat får för implikationer för kvinnors och mäns möjligheter att delta i det offentliga samtalet och vistas på internets sociala arenor.

Vad som undersökts och hur

Rapporten består av två delar, en översiktlig del som synliggör central forskning på området och en mer omfattande komparativ analys av de rättsliga regleringarna i Norden.

I rapportens kunskapsöversikt står nordisk forskning i fokus, dock med internationella inslag. Översikten sammanställer central nordisk forskning om vem som utsätts och för vad, om vem som är näthataren, om vilka ämnen som genererar en större mängd kränkningar samt vilka konsekvenser näthatet kan få. I sammanställningen har endast sådan forskning som berör näthat med koppling till kön inkluderats. Sökningen av material har gjorts med hjälp från Kvinnsam vid Göteborgs universitetsbibliotek.¹⁴ Översikten omfattar såväl forskning som rapporter, statistiska sammanställningar, liksom mindre undersökningar. Det bör noteras att fältet är omfattande och spänner över vitt skilda områden och att översikten behöver kompletteras med ytterligare forskning.

¹² För en diskussion om hur rättskällorna kan eller bör avgränsas, se Nousianen & Niemi-Kiesiläinen, 2001 och Peczenik, 1995. Det bör noteras att tolkning och tillämpning i praktiken endast kommenteras i vissa fall, och inte helt konsekvent genom analysen. Det har framförallt kommenterats i de fall där det funnits indikatorer på en problematisk tolkning eller tillämpning.

¹³ För mer om objektivitetsideal i den rättstillämpande verksamheten se Bladini, 2013.

¹⁴ Kvinnsam är en tvärvetenskaplig litteraturlösningsdatabas med svenska och utländska genusvetenskapliga referenser i Göteborgs universitetsbiblioteks bestånd. Sökningen har gjorts utifrån vissa sökord, bland annat *näthat*, *nätmobbing* och *nettmobbing*.

Det bör också understrykas att delar av forskningen kan inkludera sådana kränkningar som genomförts även utanför nätet. I förevarande fall kommenteras det i genomgången.

Undersökningen av den rättsliga regleringen i de nordiska länderna omfattar ett stort rättsligt område och har gjorts i form av en bred översyn som synliggör de centrala likheterna respektive skillnaderna. Ambitionen har varit att fånga så många olika handlingar som möjligt som skulle kunna eller möjligen borde leda till ett straff- eller skadeståndsrättsligt ansvar. Här ingår således sådana handlingar som idag kan leda till straff- eller skadeståndsansvar i alla, några eller något av de nordiska länderna, men också sådana handlingar som ingår i forskningsöversikten som en del av det näthat som förekommer i Norden men som i dagsläget faller utanför de nordiska regleringarna. Frågorna som besvaras när området väl ringats in har därmed dels varit den mer traditionellt rättsvetenskapliga frågan *vad är gällande rätt?* i termer av hur rätten beskrivs i lagstiftning och hur tolkningen av denna ska göras utifrån rättskällorna, dels frågan *hur tolkas och tillämpas den gällande rätten i praktiken?* utifrån sådana tillämpningsproblem som uppmärksammats i olika undersökningar. Materialet har bestått av lagtext, förarbeten, praxis och doktrin, men även ett mindre antal domar från underrätterna och i viss mån forskningsrapporter om anmälnings- och upplärningsstatistik för att få en bild av tillämpningen.

Rapportens rättsliga analys utgår från den straff- och skadeståndsrättsliga regleringen och dess gränser mot yttrandefriheten. Detta innebär att det primärt är dessa tre rättsområden som behandlas, där det straffrättsliga regelverket dominerar framställningen med en behandling av den skadeståndsrättsliga regleringen löpande, på grund av att ersättning för kränkning hänger ihop med den straffrättsliga regleringen. Yttrandefriheten är ett helt eget rättsområde och behandlas endast i den mån den begränsar det straff- och skadeståndsrättsliga skyddet. Diskrimineringslagstiftningen behandlas översiktligt i rapporten i anslutning till vem som kan hållas ansvarig för kränkningar som sker i skola eller på jobbet och som kanske inte är av så allvarlig art att de utgör brott. Olaga diskriminering tas också kort upp i den del där hatbrottslagstiftningen behandlas eftersom det har en koppling till sådana handlingar som i rapporten benämns hat.

I sammanhanget ska två saker understrykas: dels att rapporten är utformad med straffrätten som utgångspunkt med skadeståndsrätten som ett löpande inslag, dels att den rättsliga genomgången är en översiktlig kartläggning i enlighet med uppdragets syfte. Rapporten gör alltså inte anspråk på att utgöra en djuplodande rättsvetenskaplig genomlysning. För den intresserade finns dock en mer detaljerad juridisk genomgång att tillgå i ett appendix som publiceras fristående från denna rapport.

Metodreflektion

Att skriva en rapport om näthat har inneburit flera utmaningar, bland annat på grund av svårigheten att ringa in området såväl begreppsligt som juridiskt. Kunskapsfältet är i ständig rörelse, den tekniska utvecklingen går framåt i snabb takt och med den förändras människors beteende. Därtill råder en viss begreppsmässig spretighet, inte minst i forskningsfältet som bygger på såväl språklig som metodologisk fragmentering. Det kan bero på att problembilden i sig är spretig och berör oss på flera olika plan med utmaningar i såväl vardagsliv som för samhället i stort: både vad gäller demokrati-

frågor i allmänhet och yttrandefrihet i synnerhet.¹⁵ Arbetet med rapporten har därför präglats av svårigheter att fånga in och avgränsa såväl den kunskap som finns på området som den rättsliga reglering som berörs.

En annan utmaning består i att genomföra en komparativ analys. Rapporten omfattar samtliga nordiska länder och att undersöka ett främmande rättssystem medför alltid särskilda utmaningar. Varje rättssystem är utformat utifrån respektive lands rättskultur och rapportförfattaren behärskar varken samtliga språk eller rättssystem. För att kunna täcka in samtliga nordiska länders rättsliga reglering har rapportförfattaren därför haft hjälp av två externa experter, en från Finland och en från Island, som sammanställt den rättsliga regleringen samt en forskningsöversikt för respektive land. Därtill har en referensgrupp bidragit till att kontrollera och säkerställa kvaliteten av den komparativa analysen. En fördel med att göra en komparation mellan just de nordiska länderna är dock att dessa länder har en i stora delar gemensam rättskultur (Bogdan, 2013 och Valguarnera, 2013).

Disposition

I *kapitel två* inleds rapportens resultatdel med en översikt över kunskapsläget i Norden som tar sin utgångspunkt i både forskning och rapporter. Här synliggörs vilka som utsätts, vilka tematiker som väcker mest hat, forskning om näthataren, samt effekter av näthat. Därefter följer *kapitel tre* som ramar in övergripande förutsättningar för nordisk lagstiftning, nämligen internationell reglering.

Kartläggning av den rättsliga regleringen i Norden görs i *kapitel fyra*. Indelat på avsnitten *Hat, Hot* och *Andra kränkningar* synliggörs med en exempelbaserad utgångspunkt vad som faller innanför respektive utanför lagens ramar. Kapitlet tydliggör också ansvarsfrågan och de handlingsmöjligheter som finns när en person utsätts för näthat. I vilka fall bör en gå till polisen och anmäla en misstanke om brott och vilka möjligheter har en att driva en process om ekonomisk kompensation för en kränkning som en utsatts för på nätet?

I *kapitel fem* redogörs för gemensamma utmaningar i Norden som rör processen där näthat ska undersökas, brott konstateras och straff utmätas. Rapporten avslutas med *kapitel sex*, som rymmer diskussion och slutsatser. Här diskuteras kunskapsläget och vilket skydd som saknas. I anslutning lyfts rekommendationer om vad som kan göras på området.

I *bilaga 1* ryms en ordlista med centrala begrepp på området. Ytterligare ett *appendix* kommer att publiceras fristående från denna rapport. Det innehåller den mer detaljerade genomgång som ligger till grund för den juridiska kartläggningen i kapitel fyra.

¹⁵ Detta understryks bland annat i den norska studien i fyra delar om *hatefulle ytringer* (Eggebo & Stubberud, 2016; Nadim & Fladmoe, 2016; Nadim, Fladmoe & Wessel-Aas, 2016 och Wessel-Aas, Fladmoe & Nadim, 2016).

Kapitel 2. Kunskapsläge

Vem är utsatt och för vad?

Det finns etablerade föreställningar om vem som är offer och förövare på internet. Vid en googlesökning på näthat bekräftas bilden av offret som en stark och modig kvinna, som vågar ta strid, är påläst och kommer med sakliga argument i den offentliga debatten. En annan tydlig bild är den av en ung kvinna som blir utsatt för så kallad *non consensual pornography*¹⁶ eller andra kränkningar, ofta med sexuell prägel. Näst intill alla träffar handlar om näthat riktat mot kvinnor.

Flera studier från de nordiska länderna visar dock att offret för näthat inte alltid är en kvinna; män och kvinnor utsätts i ungefär lika stor utsträckning för nätbaserat hat, hot och andra kränkningar – men de utsätts för kränkningar av olika slag (Brå, 2015; Dunkels, 2016; Eggebø, Sloan & Aarbakke, 2016; Institut for Menneskerettigheder, 2017 och Nadim & Fladmoe, 2016).¹⁷ Det finns dock även studier som visar att kvinnor utsätts i högre grad än män, särskilt kvinnor som deltar i den offentliga debatten på grund av sin profession.¹⁸ Det säger något om gränserna för kvinnors handlingsutrymme i offentligheten. Enstaka studier har undersökt utsattheten utifrån ett intersektionellt perspektiv och visar att unga kvinnor med minoritetsbakgrund är mer utsatta än andra (Hagen, 2015). En nyutgiven svensk rapport från organisationen Friends visar att var tredje ung har blivit utsatt för nätkränkningar det senaste året. Rapporten visar också att 18 procent av tjejerna har blivit utsatta för sexuella trakasserier på nätet. Motsvarande siffra bland killar är sex procent (Friends, 2017).

I flera undersökningar framgår att kränkningarna tar sig olika uttryck beroende på vem som utsätts. Gemensamt för de flesta studier är att kvinnor utsätts för kränkningar kopplade till kropp och sexualitet i stor utsträckning (se exempelvis Brå 2015; Eggebø m.fl., 2016; Hagen, 2015 och Nadim & Fladmoe, 2016). Delning av bilder, ofta med en sexuell underton och meddelanden i form av en upprepad kontakt mot offrets vilja, så kallad *stalking*, är relativt vanligt förekommande. Särskilt unga tjejer utsätts för spridning av bilder med integritetskränkande innehåll.¹⁹ Män utsätts för kränkningar som riktar sig mot deras profession och kompetens, vanligt förekommande är också påståenden om att de är kriminella (ofta sexualförbrytare) eller utsätts för olika former av hot, framförallt av typen ”jag ska döda dig” eller om våldsanvändning (Brå, 2015).

Kvinnor utsätts alltså oftare för sexuella eller sexistiska påhopp, om sitt utseende och hot om olika former av sexuella kränkningar – ofta grova sådana – medan manliga journalister och samhällsdebattörer främst utsätts för kränkningar som rör deras

16 På svenska används även ”hämdporr”. Det är dock ett problematiskt begrepp eftersom delordet ”hämd” implicerar en skuld hos offret.

17 En amerikansk rapport visar att män utsätts i lite större utsträckning än kvinnor i USA, dock för kränkningar av olika slag (PEW Research Center, 2014). En finsk-amerikansk studie visar däremot på det omvända förhållandet i Finland. I studien framkom också att personer med låg självkänsla, med ådstörningar och med självskadebeteende utsätts i högre grad än andra personer (Näsi, Räsänen, Oksanen, Hawdon, Keipi & Holkeri, 2014). I en norsk studie visade det sig dessutom vara svårt att få män som utsätts för näthat att delta i undersökningen (Eggebø m.fl., 2016).

18 Särskilt i åldersgruppen 25-35 år (Hagen, 2015). Se också Eriksson Almgren, Ekblad & Sjören, 2017; Näsia m.fl., 2014.

19 Se exempelvis danska regeringens *Skærpet indsats mod digitale sexkrænkelser* eller Brå, 2015. En isländsk studie omfattar fenomenet ”hämdporr” på nätet i allmänhet (Þorvaldsdóttir, 2015). Här ska även Friðriksdóttir (2016) nämnas, som undersöker en specifik webbsida ”Chansluts message board” där bilder delas. I nästan alla fall rör det sig om bilder på avklädda flickor, ofta unga. I båda studierna är det tydligt att flickorna omtalas i termer av hora, slampa och liknande nedvärderande termer. De fåtal bilder på pojkar som delades blev inte utsatta för samma stigma och fördömande retorik.

yrkesskicklighet (Hagen, 2015; Journalistförbundet, 2014 och Lerche Kristiansen & Brovall, 2013, 14 februari).²⁰ Näthatet reflekterar därmed hur män görs till (åtminstone möjligt) kompetenta subjekt medan kvinnor görs till objekt. Näthatet mot kvinnor kan också ses som en del av mäns våld mot kvinnor och ger uttryck för en maktordning där våld och hot om våld bidrar till kvinnors underordning (Wendt Höjer, 2002). Det kan ses som ett uttryck för en kontroll som utövas över kvinnor och deras kroppar som hänger ihop med en förväntan om hur de ska bete sig (Lander, 2003).

Det finns ytterligare studier som visar att kvinnor och personer som representerar etniska minoriteter och deltar i den offentliga debatten ofta utsätts för negativa kommentarer kopplat kön och kropp respektive hudfärg, etnicitet och religion et cetera (Citron, 2009; Enjolras, Rasmussen & Steen-Johnsen, 2014; Espeli, 2014 och Midtbøen & Steen-Johnsen, 2014). De studier som finns har olika utgångspunkter, bland annat gällande om det handlar om upplevda respektive polisanmälda kränkningar. Det finns också en skillnad i hur begreppet hatyttringar används vilket bidrar till ett spretigt och delvis svårtolkat resultat.²¹

Inte bara kvinnor utsätts för kränkningar kopplade till kön och sexualitet: även män som bryter mot köns- och sexualitetsnormer utsätts för sådana kränkningar. Studier visar till exempel att "gay" är ett vanligt skällsord på nätet och riktas mot personer oavsett sexuell läggning. En manligt kodad könsidentitet kopplas normativt samman med heterosexualitet. Män som inte lever upp till den normen, som inte "gör" heterosexualitet tillräckligt tydligt, kan då exempelvis utsättas för kränkande glåpord (Citron, 2009).

Det finns mycket lite forskning om näthat riktat mot personer med grund i funktionshinder. I en norsk studie har dock frågan om var det sker, vilka konsekvenser det får och i vilken grad dessa hatyttringar sker i kombination med andra diskrimineringsgrunder behandlats. Studien utgör således ett av få bidrag om hatyttringar på grund av funktionsnedsättning samt till en intersektionell belysning av problemen (Olsen, Solstad Vedeler, Eriksen & Elvegård, 2016).

Näthat på jobbet

En grupp som är särskilt utsatt för hat, hot och andra kränkningar på nätet är personer som deltar i det demokratiska samtalet i sin profession, såsom journalister, samhällsdebattörer, förtroendevalda, forskare och kulturskapare. Studier från samtliga nordiska länder visar att detta är ett problem. Flera studier visar på att en mycket stor andel av journalisterna i de nordiska länderna är utsatta för näthat och att det

20 För mer om det hat och hot som kvinnor i det offentliga samtalet utsätts för se *Uppdrag granskning: Män som näthatar kvinnor* som visades på svenska SVT vintern 2013, det norska *Haterne* som visades på TV 2 hösten 2015 och den danska TV-serien *Ti stille kvinde* som visades hösten 2014. I en undersökning som tidningen Berlingske gjort med 500 deltagare uppgav drygt var fjärde kvinnlig politiker att de utsatts för sexistiska kommentarer av olika slag (Tolstrup Holm, 2015, 4 juni). Notera dock även en undersökning från Journalistpanelen där den vanligaste grunden för kränkningarna var kompetens, omdöme och intelligens i professionen, och de rasistiska och sexistiska kommentarerna minst vanlig (Löfgren Nilsson, 2016).

21 Nadim & Flademoes studie från 2016 visar att sju procent av den norska befolkningen upplever att de blivit utsatta för hatfulla yttringar. Om endast de grunder som skyddas i hatbrottslagstiftningen omfattas uppgår två procent att de utsatts för hatfulla yttringar. Studien visar också på att kränkningar med utgångspunkt i etnicitet och sexuell läggning är de vanligaste grunderna. En dansk och en svensk studie om hatbrott kan nämnas i sammanhanget, de visar på en större omfattning av upplevda såväl som anmälda hatbrott, men de båda omfattar även hatbrott som begåtts utanför en internetkontext och kan därmed inte jämföras med de studier som endast omfattar hatfulla yttringar på nätet (Brå, 2015 och COWI, 2015).

tycks öka i omfattning. En stor andel av dem som utsatts uppger att det påverkar deras val av ämnen att rapportera och bevaka (Dansk journalistförbund, 2015; Eggebø & Stubberud, 2016; Grimsmo & Heen, 2013; Hagen, 2015; Hagen & Drange, 2015; Idås & Stormark, 2013; Journalistförbundet, 2014; Kurvinen, 2015; Lerche Kristiansen & Brovall, 2013, 14 februari; Löfgren Nilsson, 2016; Myndigheten för kulturanalys, 2016 och Nadim & Fladmoe, 2016).²²

I januari 2017 publicerade den svenska myndigheten Totalförsvarets forskningsinstitut (FOI) en forskningsrapport om Hatbudskap i digitala miljöer och valde att inte uppges forskarnas namn på grund av det hot som riskerade att följa med offentliggörandet. I Sverige rekommenderar Myndigheten för samhällsskydd och beredskap (2016) som en säkerhetsåtgärd även att journalister inte använder bylines som tydliggör vem som skrivit en artikel.

Vad väcker hatet?

”Håll käften med dina muslimälskande åsikter. Flytta ut till Tensta och bli gruppvåldtagen, du behöver straffknullas och utsättas för hedersvåld så du fattar vad det innebär att få hit en massa muslimer.”²³

Citatet som inleder detta stycke fångar såväl de sexistiska som de främlingsfientliga inslagen som kan rymmas i det näthat som drabbar personer i det offentliga samtalet. Här är det också tydligt att det är särskilda frågor som föranlett den hatiska kommentaren. Det finns ett fåtal studier som undersöker vilka tematiker som väcker mest hatyttringar och sexistiska kommentarer i det offentliga samtalet. En omfattande norsk studie visar att invandring/minoriteter, politiska konflikter generellt, feminism och jämställdhet samt religion toppar listan (Hagen, 2015). Svenska och danska undersökningar visar på ett liknande sätt hur tematiker som invandring/flyktingpolitik/integration, religion, jämställdhet, politik, brott och kriminalitet, samt rasism väcker hat i högre utsträckning (Institut for Menneskerettigheder, 2017 och Löfgren Nilsson, 2016). Andra studier visar på att kritik mot vithetsnormen samt queera eller feministiska verk leder till en större utsatthet för hat och hot bland konstnärer och författare (Myndigheten för kulturanalys, 2016).

I en dansk studie från Institut for Menneskerettigheder (2017) undersöktes kommentarer på två nyhetskanalers Facebook-sidor. De kunde visa att var sjunde kommentar var hatfull och att de ämnen som triggade flest hatfulla kommentarer liknade de som redovisats ovan. Värt att nämna är att kommentarerna samlats in först 12 timmar efter att de publicerats för att nyhetsmedierna skulle kunna radera eller justera kommentarer som är i strid med deras riktlinjer. Undersökningen omfattar således inte det reella antalet hatyttringar, men väl de som får stå kvar och påverka debatten. Av dessa närmare 15 procent som ger uttryck för hatfulla yttringar ligger majoriteten i den nedre delen av svårighetsskalan, som räknas som lindriga. Det tyder kanske på att nyhetsidorna tar bort de allvarligaste kommentarerna, men samtidigt saknar verktyg för att hantera de som får stå kvar därför att de inte är olagliga.

Det finns också exempel på organiserade former av näthat som riktar sig mot jour-

²² För en samlad överblick över forskning från Danmark, Norge och Sverige, se Mølster, 2015.

²³ Citat ur TV-programmet *Uppdrag granskning: Män som näthatar kvinnor*, 2013.

nalister – särskilt efter artiklar och krönikor om jämställdhet, invandring och integration. Ett sådant handlar om organisationer som ringer upp journalister, utger sig för att vara en läsare, spelar in samtalet som sedan redigeras kraftigt och framställer journalisten i dålig dager.²⁴ Efter att samtalet publicerats på Youtube strömmar sedan hatsamtalen in till journalisten. Upprepade gånger har journalister som på olika sätt konfronterat personer med koppling till högerextrema organisationer fått sina egna och anhörigas kontaktuppgifter publicerade på sociala medier tillsammans med en uppmaning om att ringa, sms:a, maila och göra hembesök, med följd att såväl journalisten som dennas anhöriga har utsatts för en mängd hat och hot.

Vem är näthataren?

"Det var ju bara på internet, det var väl inte så farligt?"

I en genomgång av studier om näthataren, eller nättrollen, påvisas att såväl begrepps användning som utgångspunkt för studierna skiljer sig åt mellan olika undersökningar och att det därför kan vara svårt att dra några säkra slutsatser (Wadbring, 2015). Det finns många berättelser om vem som är en näthatare. Vid en sökning på nätet finns berättelser om nättrollen som synliggör en väletablerad föreställning, nämligen att det framförallt är rasistiska och antifeministiska män, ofta lågutbildade och med låg social status, som står bakom näthatet. Berättelsen om näthataren gör också gällande att de är onda och drivna av ilska och hat. I linje med delar av denna berättelse finns det flera studier som visar på att män står bakom den största delen av näthatet liksom hatyttringar med hatbrottsmotiv (Buckels, Trapnell & Paulhus, 2014; Citron, 2009; COWI, 2015; Herring, 2002 och Nadim & Fladmoe, 2016).²⁵ Andra studier nyanserar bilden och visar att det förekommer att familjefäder, universitetsstudenter, välutbildade kvinnor såväl som personer med lägre utbildning står bakom kränkningar på nätet (se exempelvis Eggebø m.fl. 2016 och Dunkels, 2016). Detta hänger delvis ihop med att näthat utgörs av allt från en kommentar om att någon är ful, till upprepad förföljelse av en person, till mordhot, hets mot folkgrupp eller barnpornografibrott²⁶. Personerna bakom dessa olika handlingar är således inte en enhetlig grupp.

Det näthat som riktas mot journalister eller annat näthat av mer organiserat slag står en majoritet män bakom (Brå, 2015; Buckels m.fl., 2014; Hagen, 2015 och Phillips, 2011). I en ny undersökning från svenska Myndigheten för samhällsskydd och beredskap (2016) framkommer att högerextrema grupper ligger bakom det organiserade näthatet mot journalister i störst utsträckning.

Som en förklaringsmodell för näthat – att det ökar²⁷, att det är så vanligt förekommande, att det ibland är omedvetet eller förminskas – kan den inledande frågan "Det var ju bara på internet, det var väl inte så farligt?" vara till hjälp. Flera komponenter som är specifika för kommunikationen på internet kan nämnas som bidragande: anonymiteten,

²⁴ För ett svenskt exempel se Ståhle, 2017, 18 februari.

²⁵ Hagen (2015) visar i sin studie av hat och hot mot journalister att bland hatarna är män mellan 35-50 år överrepresenterade. En svensk rapport från Brå (2015) som omfattar polisanmälda kränkningar på nätet mot enskilda visar att män står bakom 67 % av kränkningarna. I en annan studie framkommer att deras språk är rasistiskt, sexistiskt och homofobt (Phillips, 2011).

²⁶ Begreppet "barnpornografi" är kritiserat. Istället kan "övergreppsbilder av barn" användas. Se exempelvis ECPAT International, 2016.

²⁷ För exempel på polisens uppfattning i Finland se Alm 2017, 21 februari.

distansen mellan den som yttrar sig och den som berörs, förskjutningen i tid från det att meddelandet avges till det mottas och besvaras, samt att olika fysiska maktsymboler (som kan manifesteras i tonläge, kroppsspråk, klädsel, et cetera) saknas (Suler, 2004 och McDermott, 2014). Det är dock ett problem att trivialisera näthatet på detta sätt, särskilt som det tycks ge uttryck för kvinnohat och sexism och andra former av kränkningar som historiskt sett har trivialiserats och fortfarande görs i viss mån (Citron, 2009).

Konsekvenser av hat, hot och andra kränkningar

Konsekvenserna av hat, hot och kränkningar på nätet syns såväl på en samhällelig nivå, som på grupp- och individnivå. Följande konsekvenser har diskuterats i studier om näthat: en normalisering av en hård ton som lätt kan övergå till hatyttringar, dehumanisering av utsatta grupper, psykisk ohälsa och utanförskap, en ökad diskriminering och utanförskap samt en sviktande demokrati och yttrandefrihet (Brå, 2015; Citron, 2009; Eggebø, m.fl., 2016 och Eggebø & Stubberud, 2016). Särskilda konsekvenser har de kränkningar som görs med ett hatbrottsmotiv. En norsk rapport har belyst effekterna av hatyttringar och sammanfattar effekterna på ett liknande sätt på individnivå: psykisk stress, begränsad yttrandefrihet och fruktan (Eggebø & Stubberud, 2016).

Kränkningar som är kopplade till exempelvis hudfärg, ras, kön och sexuell läggning är särskilt problematiska för den som utsätts eftersom de är kopplade till person och inte till personens åsikter (Eggebø m.fl., 2016 och NOU 2015:2).²⁸ Dessa kränkningar begränsar delaktigheten på nätet men påverkar också människor genom att underminera deras autonomi, identitet och välmående (Citron, 2009). Kränkningarna kan uppfattas som ett existentiellt angrepp på någons person och få djupgående psykologiska konsekvenser för den som utsätts (Bell & Perry, 2015; Browne; Eggebø & Stubberud, 2016 och Leela & Jason, 2011). På gruppnivå kan det leda till att grupper drar sig undan offentligheten och internaliserar negativa stereotyper. På samhällsnivå kan det leda till att diskriminering normaliseras och att det i förlängningen leder till grövre kränkningar och våld. I förlängningen leder konsekvenserna på samtliga nivåer också till en bristande demokrati med inskränkta medborgerliga rättigheter (Eggebø & Stubberud, 2016).

En sammanställning av forskning om konsekvenserna av hot och kränkningar mot journalister visar att 30 procent uppger att de har känt sig deprimerade i samband med kränkningarna, närmare femtio procent uppger att de känt sig utslitna, nästan 20 procent har haft ångestsymtom och drygt fem procent har blivit sjukskrivna. Därtill ska understrykas att femton procent uppger att de övervägt att lämna sin profession (Als Research, 2015). Näthatet har också visat sig få allvarliga effekter på det offentliga samtalet. I en dansk undersökning genomförd av dagstidningen Berlingske med 500 kvinnliga politiker om diskriminering och trakasserier uppgav var femte deltagare att de avhåller sig från att debattera vissa frågor som väcker särskilt starka reaktioner (Tolstrup Holm, 2015, 4juni). Samma mycket oroande effekt framgår av en svensk studie, som tyder på att 30 procent av de tillfrågade journalisterna låter sig påverkas i sina val av ämnen och sin vinkling på grund av hat, hot och kränkningar (Journalistförbundet, 2014). En effekt är alltså självzensur för politiker, journalister och andra samhällsdebattörer, men också för alla som inte "orkar ta striden" – exempelvis när

²⁸ Se även Brå, 2016 och Eggebø & Stubberud, 2016.

det gäller frågor som invandring och jämställdhet. Att internets olika forum rymmer mycket hat leder till att många avhåller sig från att nyttja sin yttrandefrihet. I en dansk undersökning svarade hälften av privatpersonerna som deltog att den hatiska tonen på nätet avhåller dem från att delta i den offentliga debatten (Institut for Menneskerettigheder, 2017). En ny studie om kvinnliga opinionsbildare visar på att mer än var fjärde övervägt att byta yrke på grund av hot och trakasserier och lite mer än var femte uppgav att det påverkade deras val av ämnen att bevaka och rapportera om (Eriksson Almgren m.fl., 2017). Det tyder på att vi har ett demokratiskt problem.

Det finns avslutningsvis undersökningar som tyder på att kvinnor och män reagerar olika på kränkningarna på nätet, där en större andel av kvinnorna uppger att de påverkas (PEW Research Center, 2014). Ytterligare en konsekvens av vissa typer av näthat är att det finns en risk att det blir en livslång kränkning. Bild- och filmmaterial som sprids kan komma att återkomma och spridas på nytt utom kontroll för både polismyndigheten och den som blivit kränkt (Sunde 2016, 9 december).

Kapitel 3. Internationell reglering av näthat

De nordiska ländernas reglering av näthat begränsas inte till nationella kontexter. I internationella konventioner regleras också staternas åtaganden. Dessa åtaganden är ytterligare en dimension som ligger till grund för den avvägning som görs mellan å ena sidan rätten att få yttra sig och å andra sidan statens skyldighet att kriminalisera eller på annat sätt lagstifta om vissa handlingar för att skydda medborgare från diskriminering eller kränkningar av privatlivets fred. Vad som är viktigt att beakta är också att en begränsning av vissa yttranden på samma gång kan vara en förutsättning för andra yttranden. Genom att inte begränsa vissa yttranden kan andra yttranden i praktiken förhindras.

De internationella åtagandena utgör tre olika rättighetskategorier som kommer adresseras var för sig i avsnittet som följer: 1) rätten till likabehandling/diskrimineringsförbudet, 2) rätten till privatliv och 3) yttrandefriheten. Härtill ska Europarådets konvention om förebyggande och bekämpning av våld mot kvinnor och våld i hemmet, Istanbulkonventionen, också nämnas kort.

Rätten till likabehandling

Rätten till likabehandling och förbudet mot diskriminering finns i flera olika internationella regelverk, varav några centrala bestämmelser ska nämnas här. I FN-stadgan och dess första artikel kommer principen om icke-diskriminering till uttryck. I FN:s allmänna förklaring om de mänskliga rättigheterna förbjuds diskriminering och följande grunder räknas upp: ras, hudfärg, kön, språk, religion, politisk eller annan uppfattning, nationellt eller socialt ursprung, egendom, börd eller ställning i övrigt.²⁹ Härtill ska läggas följande konventioner: konventionen om avskaffande av alla former av rasdiskriminering (ICERD), konventionen om avskaffande av all slags diskriminering mot kvinnor (CEDAW) och konventionen om barnets rättigheter (CRC). Det senaste FN-fördraget om mänskliga rättigheter är 2006 års konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning (CRPD).

Även på en europeisk nivå finns regler om likabehandling och förbud mot diskriminering, i såväl Europakonventionen som EU:s rättighetsstadga. Enskilda stater kan göra sig skyldiga till indirekt diskriminering genom att inte tillämpa den straffrättsliga regleringen fullt ut. I ett mål har Europadomstolen konstaterat att det förelegat indirekt diskriminering på grund av kön eftersom polisen och rättsväsendet inte tillämpat lagstiftningen om våld i hemmet på ett tillräckligt kraftfullt sätt.³⁰

I EU:s rättighetsstadga finns ett förbud mot diskriminering som ska tolkas mot bakgrund av Europakonventionen om de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna (Europakonventionen).³¹ I Europakonventionen stadgas att alla medborgare

²⁹ FN-stadgan, artikel 1, FN:s allmänna förklaring om de mänskliga fri- och rättigheterna, artikel 2. Den senare har, trots att den inte utgör ett juridiskt bindande dokument, ett stort stöd för att anses som sedvanerätt (Shaw, 2014).

³⁰ Europadomstolens dom i målet *Opuz mot Turkiet*.

³¹ Europeiska unionens stadga om de grundläggande rättigheterna blev bindande för EU:s medlemsstater i och med Lissabonfördraget trädde i kraft 2009.

ska behandlas lika utifrån kön, ras, hudfärg, språk, religion, politisk eller annan åskådning, nationellt eller socialt ursprung, tillhörighet till nationell minoritet, förmögenhet, börd eller ställning i övrigt. Uppräkningen i artikel 14 är inte uttömmande, utan här ingår även följande grunder: sexuell läggning, funktionshinder och ålder (Fribergh & Kjærum, 2010).³²

De internationella åtaganden som statueras av dessa konventioner går sedan på olika sätt igen i de nordiska ländernas nationella lagstiftningar.

Rätten till privatliv

Rätten till privatliv är en omfattande rättighet som bland annat innefattar rätten att inte bli kränkt. I FN:s allmänna förklaring stadgas rätten till privatliv: ”Ingen må utsättas för godtyckliga ingripanden i fråga om privatliv, familj, hem eller korrespondens, ej heller angrepp på heder och anseende. Envar har rätt till lagens skydd mot sådana ingripanden eller angrepp.” I Europakonventionen regleras rätten till privatliv genom att var och en ges rätt till skydd för sitt privat- och familjeliv, sitt hem och sin korrespondens. I EU:s rättighetsstadga omnämns den personliga integriteten särskilt, utöver det skydd som finns genom rätten till privatliv. I målet *Peck mot Storbritannien* prövades frågan om spridandet av en film som visade en persons självmordsförsök stred mot rätten till privatliv i artikel 8, vilket domstolen kom fram till att det gjorde.³³

Yttrandefriheten

”Yttrandefriheten är en av de väsentliga grundvalarna för ett samhälle och en av de grundläggande förutsättningarna för dess framsteg och varje människas utveckling.”³⁴

Yttrandefriheten är ett av fundamenten i en demokrati och innebär att var och en har rätt att uttrycka sina tankar och åsikter i tal, skrift eller bild. Det ger möjlighet att bilda opinion och att ta del av andras åsikter och är på så sätt en väsentlig del i den demokratiska politiska processen. Yttrandefriheten finns etablerad i flera centrala internationella konventioner, bland annat i FN:s allmänna förklaring om de mänskliga rättigheterna och i konventionen om de medborgerliga och politiska rättigheterna (ICCPR). I Europakonventionen kommer yttrandefriheten till uttryck: var och en har rätt till åsiktsfrihet, och frihet att förmedla tankar och uppgifter utan inblandning från myndigheter. Mottagande och spridande av information är i princip fritt och omfattar alla typer av idéer oavsett form, innehåll, spridning och riktning (Danelius, 2015). Bestämmelsen innebär dels att myndigheter inte får begränsa yttrandefriheten, men också en skyldighet för staterna att förhindra att enskilda eller andra institutioner begränsar yttrandefriheten (ibid.).

I ett andra stycke ges grunderna för när inskränkningar kan få göras. Som nämnts inledningsvis kan yttrandefriheten ibland krocka med andra intressen, såsom skyddet för privatlivet och den personliga integriteten i artikel 8. Med anledning av denna kon-

³² Europadomstolen har prövat frågan om sexuell läggning, bland annat i mål *Fretté mot Frankrike* och *S.L. mot Österrike*. Vad gäller funktionshinder se *Glor mot Schweiz* samt *Price mot Förenade kungariket*. För mål som anger att ålder ska inkluderas i artikel 14, se *Schwizgebel mot Schweiz* och *T. mot Förenade kungariket* samt, *V. mot Förenade kungariket*.

³³ Se *Peck mot Storbritannien*.

³⁴ *Handyside mot Storbritannien*.

flikt har Europadomstolen uttalat följande: politiker och ämbetsmän får vara beredda att tåla stark kritik, även om den kan skada deras anseende, journalister ska åtnjuta en stor frihet att rapportera om saker som är av allmänt intresse, trots vissa överdrifter och osakligheter. De ska dock sträva efter att kontrollera korrektheten samt låta den det berör få kommentera uppgiften. Påföljden, det vill säga det straff eller skadestånd som utdöms måste också vara proportionerligt. Begränsningar bedöms enligt en trestegsmodell. Testet innebär att inskränkningen är laglig, uppnår ett legitimt syfte och är nödvändigt i ett demokratiskt samhälle.

Frågan om när yttrandefriheten får lov att inskränkas prövades bland annat i målet *Delphi AS mot Estland*. Frågan var om underlåtenhet att skyndsamt ta bort hatyttringar och uppmaningar till våld som gjorts anonymt i Delphi:s kommentarsfunktion (AS är en av Estlands största nyhetsportaler) kunde leda till skadeståndsskyldighet eller om ett sådant skadeståndsansvar kunde stå i strid med yttrandefriheten i artikel 10 i Europakonventionen om de mänskliga fri- och rättigheterna. Domstolen fann att det inte var ett oproportionerligt intrång i yttrandefriheten att utkräva ett sådant ansvar.

Europadomstolen har även behandlat andra fall där balansen mellan rätten till privatliv och yttrandefriheten prövats. Många av de kränkningar som sker på internet skyddas av yttrandefriheten, men skulle också, beroende på omständigheterna i målet, kunna falla utanför yttrandefrihetens gränser. Hatbrotten och gärningar av sexuell karaktär som riktar sig mot barn motiverar ett större ingrepp i yttrandefriheten än till exempel ärekränkingsbrotten. Notera att artikel 17 i Europakonventionen om förbud mot att missbruka rättigheter använts av Europadomstolen vid ett flertal mål för att markera att yttrandefriheten enligt artikel 10 inte utgör ett skydd för hatfulla yttringar (Weber, 2009 och Wessel-Aas, Fladmoe & Nadim, 2016).

Förebyggande och bekämpning av våld mot kvinnor

Europarådets konvention om förebyggande och bekämpning av våld mot kvinnor, Istanbulkonventionen, trädde i kraft i augusti 2014 och syftar till att hindra och förebygga våld och ålägger de stater som tillträtt konventionen en skyldighet att förebygga och bestraffa våld och att skydda brottsoffer. I artikel 7 föreskrivs en skyldighet att anta och genomföra en politik som omfattar åtgärder för att förebygga och bekämpa alla former av våld mot kvinnor. I artikel 12 åläggs staterna en skyldighet att vidta nödvändiga åtgärder för att förändra kvinnors och mäns sociala och kulturella beteendemönster i syfte att utrota fördomar, sedvänjor, traditioner och annan praxis som bygger på en föreställning om kvinnors underordning liksom stereotypa roller för kvinnor och män. I konventionen föreskrivs även en plikt för staterna att kriminalisera bland annat våld i nära relation, stalking, och sexuella trakasserier.³⁵

³⁵ Se Istanbulkonventionen, artikel 1-6, 33-36, 40.

Kapitel 4. Den rättsliga regleringen i Norden

Rättssystem är i grunden tröga system. Det finns många goda skäl till varför rätten som system är trögt att förändra – förutsebarhet är ett viktigt rättssäkerhetsskäl. Men det finns också goda skäl till varför rätten måste vara öppen för att förändras. När nya förhållanden inte ryms inom den rättsliga regleringen är det lika viktigt att kunna förändra lagen så att rättssäkerhet i form av likhet i resultat uppnås. På grund av att internet medfört nya sociala beteenden och kommunikationsplattformar – som är i ständig utveckling och förändring – har lagstiftningen inte alltid hunnit med. Därtill innebär den ständiga rörelsen att det är än svårare för dem som ska stifta lagar att hänga med.

Majoriteten av de handlingar som begås på internet och som kan utgöra brott regleras av samma lagrum som de som gäller för den fysiska världen, med undantag för ett fåtal bestämmelser som är särskilt anpassade utifrån det som sker på nätet. När det gäller de straffrättsliga bestämmelserna, det vill säga själva brotten, har de ofta konstruerats med helt andra situationer i åtanke. Många av dessa bestämmelser är gamla. Ärekränkingsbrotten har till exempel funnits med sedan medeltiden. Föreställningen om vad som skulle skyddas av ärekränkingsbrotten när brotten kom till är därför delvis en annan än den situation av integritetskränkningar vi utsätts för på nätet idag.

De nordiska länderna har, som kapitel tre visat, en skyldighet genom olika internationella åtaganden att se till att såväl skyddet för privatlivet, rätten att inte bli diskriminerad som rätten att få ge uttryck för sin åsikt upprätthålls. När dessa grundläggande fri- och rättigheter står i konflikt med varandra måste lagstiftaren väga dessa intressen mot varandra. Yttrandefriheten är en av demokratins grundpelare och får endast begränsas i undantagsfall. Av nämnda anledning finns en viss försiktighet inför att lagstifta om brott och straff i situationer som består av näthat av olika slag. En sådan begränsning av yttrandefriheten får endast göras för att tillgodose ändamål som är godtagbara i ett demokratiskt samhälle och får inte gå utöver gränsen för vad som är nödvändigt i förhållande till nämnda ändamål. I de nordiska ländernas rättsordningar tillåts en sådan begränsning i enlighet med grundlagarna och får göras med utgångspunkt i rikets säkerhet, folkförsörjningen, enskildas anseende, privatlivets helgd samt förebyggande och beivrande av brott. Hur den här balansgången ska göras är emellertid ingen enkel fråga och måste dels prövas i lagstiftningsprocessen, men när det gäller vissa brott så som ärekränkingsbrotten och *hets mot folkgrupp/diskriminering/hatefulle ytringer* måste frågan besvaras i varje enskilt fall.³⁶

I detta avsnitt sammanställs den rättsliga regleringen av näthat i syfte att synliggöra de handlings- och motståndsmöjligheter som finns att tillgå när någon utsätts. Analysen är uppdelad utifrån de tre begreppen *hat*, *hot* och *andra kränkningar*. Den övergripande ambitionen i kapitlet är att besvara frågan om hur det rättsliga skyddet ser ut för olika grupper som utsätts för näthat. Är det näthat

³⁶ Se exempelvis en svensk dom i mål B 2393-16 från Hovrätten för Västra Sverige angående hets mot folkgrupp. I målet kom tingsrätten fram till att det kränkande yttrandet trots allt var av sådan art att det var nödvändigt att begränsa yttrandefriheten, men hovrätten kom till motsatt bedömning.

som kvinnor respektive män utsätts för reglerat i lag så att de ges liknande möjligheter att väcka åtal eller att driva en process om ersättning för kränkning?

Hat

”Om judarnas situation i Europa: Muslimerna fortsätter, där Hitler slutade. Bara den behandling, Hitler fick, kommer att förändra situationen”³⁷

Inom kategorin *Hat* har de rättsliga regler som vanligen ringas in med det icke juridiska begreppet hatbrott samlats. Det innebär att sådana regler som på något sätt inkluderar ett hatbrottsmotiv i bestämmelsen inkluderas i genomgången. I kategorin *Hat* inkluderas brott som riktar sig mot en person eller grupp på grund av hudfärg, nationalitet, etniskt ursprung, trosbekännelse, sexuell läggning, könsöverskridande identitet, funktionsnedsättning eller liknande (kön, social status, ålder, et cetera) och har således en förankring i diskrimineringsgrunderna. Därtill finns i de flesta nordiska straffrättsliga regleringar också en straffskärpningsregel som explicit omfattar ett så kallat hatbrottsmotiv. Regeln innebär att enskilda brott, så som förtal, kränkning av privatlivets fred, sexuella kränkningar eller olaga hot som motiverats på grund av offrets gruppstillhörighet kan leda till ett hårdare straff än ett brott utan sådant motiv. I föreliggande avsnitt behandlas också olaga diskriminering som också ger uttryck för sådana diskriminerande motiv. Även kränkningar som kan anses utgöra diskriminering kommer att behandlas under kategorin *Hat*. Skillnaden mellan det som benämns *hatbrott* och det som benämns *diskriminering* är att de kränkningar som inte utgör brott och alltså inte heller utgör hatbrott ändå kan utgöra diskriminering som i vissa fall kan ge rätt till ekonomisk ersättning för kränkningen.

Hatbrotten bör läsas tillsammans med den internationella rätten som handlar om diskrimineringsgrunderna, vilken de nordiska länderna är förpliktade att följa. Om en stat misslyckas med att skydda sina medborgare från diskriminering genom att inte lagstifta eller tillämpa sin lagstiftning på ett fullgott sätt, kan staten göra sig skyldig till indirekt diskriminering. I ett mål som prövades av Europadomstolen bedömdes Turkiet ha brutit mot denna skyldighet genom att inte ha tillämpat lagstiftningen om våld i hemmet på ett tillräckligt kraftfullt sätt.³⁸

I avsnittet om de nordiska ländernas internationella åtaganden utpekade följande grunder som skyddsvärda i internationell rätt och bör därmed tas i beaktande vid en analys av hatbrottslagstiftningen:

- kön
- sexuell läggning
- funktionshinder
- ålder
- ras, etnisk tillhörighet, hudfärg och tillhörighet till nationell minoritet

³⁷ En före detta folketingsmedlem och medlem i Europa-Parlamentet för Dansk Folkeparti blev dömd för brott mot bestämmelsen om diskriminering, då han på Twitter hade skrivit det citerade uttalandet. Han dömdes till 8000 kr i böter. Läs mer i artikel av Arnsdorf Haslund & Høy Bruun, 2015, 18 augusti.

³⁸ *Opuz mot Turkiet*. Domen riktar också uppmärksamhet mot kön som en grund att inkludera i hatbrottslagstiftningen. Se också COWI, 2015.

- religion eller övertygelse
- språk
- politisk eller annan åskådning
- social härkomst, börd och egendom, (social status) eller
- ställning i övrigt

De nordiska länderna har utformat sin nationella lagstiftning i ljuset av den internationella rätten och den straffrättsliga regleringen utgörs av två nivåer. Den första handlar om specifika brott, varvid det ena kan likställas vid hatfulla yttringar³⁹ samt olaga diskriminering och den andra är en straffskärpningsregel där ett brott som begåtts med ett bakomliggande hatbrottsmotiv straffas hårdare än om samma brott begåtts utan ett sådant motiv.⁴⁰

Land	Hatytringar	Diskriminering	Straffskärpning	Skadestånd/Gottgörelse	Övrigt
Danmark	SL § 266 b		SL § 81 p. 6	EL § 26 (godtgørelse)	
Finland	SL 11:10	SL 11:11	SL 6:5, p. 4	SkL 5:6	
Island	SL § 233 a			EL § 26	
Norge	SL § 185	SL § 186	SL § 77	LS § 3-3	SL § 264
Sverige	BrB 16:8	BrB 16:9	SL 29:2, p. 7	SksL 3:4	BrB 5:5

Vid en komparativ analys av den straff- och skadeståndsrättsliga regleringen i Norden konstateras att hatfulla yttringar har kriminaliserats i samtliga nordiska länder. I norsk rätt rubriceras brottet som *hatefulle ytringer*. Även på Island omtalas brottet som hatyttringar (*hatursáróður*), men det har ingen explicit rubricering. I övriga länder benämns brottet som *hets mot folkgrupp* (Sverige och Finland) eller *diskriminering* (Danmark).

Samtliga nordiska kriminaliseringar anger de grunder som skyddas av bestämmelsen (de grunder som kan utgöra hatbrottsmotiv). Finland är det enda landet vars lagstiftning är exemplifierande, vilket innebär att fler grunder än dem som anges kan åtnjuta ett rättslig skydd. I övriga länder är bestämmelsen formulerad så att uppräknningen är uttömmande, vilket betyder att endast de grunder som finns uppräknade i bestämmelsen omfattas av det straffrättsliga skyddet. Dessutom är bestämmelserna lite olika utformade, vilket ger dem olika tillämpningsområden. Nedan ges en översikt över de grunder som omfattas respektive faller utanför i de olika nordiska ländernas (straffrättsliga) lagstiftning:

³⁹ Brottet benämns *hets mot folkgrupp* (i svensk och finsk rätt), *hatefulle ytringer* (norsk rätt), *diskrimineringsparagrafen* som den ofta benämns i dansk rätt (med en isländsk motsvarighet som dock inte har någon särskild benämning).

⁴⁰ Isländsk lag har dock inte någon specifik straffskärpningsgrund där hatbrottsmotivet är explicit så som i övriga nordiska länder, däremot en grund som är kopplat till motivet, där ett hatbrottsmotiv skulle kunna vara ett av flera.

ras, etnicitet, hudfärg	skyddas av samtliga nordiska länders lagstiftning
nationalitet, religion	skyddas av samtliga nordiska länders lagstiftning
sexuell läggning	skyddas av samtliga nordiska länders lagstiftning
funktionshinder	skyddas i Norge och Finland
könsidentitet	skyddas i Finland (implicit), Island (explicit)
kön, ålder, social status	skyddas inte explicit i något av de nordiska länderna (och oklart om implicit i de straffskärpande reglerna)
politisk eller annan åskådning	skyddas inte explicit i något av de nordiska länderna (och oklart om implicit i de straffskärpande reglerna)

Det råder en osäkerhet bland poliser och åklagare angående när och hur bestämmelserna om hatyttringar och hatbrott ska tolkas och tillämpas. Enligt vad denna undersökning kunnat visa finns det inget fall i Norden där en möjlig grund för hatbrott som inte nämns explicit i bestämmelserna om straffskärpning på grund av hatbrottsmotiv har prövats. Det betyder att det i praktiken inte finns något straffrättsligt skydd för andra grupper än dem som explicit nämns i bestämmelserna. Härtill ska nämnas att det ofta föreligger en viss bevisproblematik, eller en viss osäkerhet kring bevisningen vad gäller just motivet. Även i de fall där en av de explicita grunderna prövas är fällande domar sällsynta. I Danmark tycks tillämpningen av bestämmelsen och förekomsten av fällande domar vara mer frekvent än i till exempel i Finland, Island och Sverige.

Samtliga nordiska länder, förutom Island, har hatmotiv som en särskild straffskärpningsgrund. På Island kan det möjligen tolkas in i allmänna regler om försvarande omständigheter. På så sätt kan hatbrott sägas vara kriminaliserat i samtliga nordiska länder. Straffskärpningsregeln innebär att andra brott, så som förtal, kränkning av privatlivets fred, sexuella kränkningar eller olaga hot som görs på grund av offrets grupptillhörighet, kan leda till ett hårdare straff än ett brott utan sådant motiv. Samtliga straffskärpningsregler är formulerade med exempel på grunder för hatbrottsmotiv och är alltså inte uttömmande. I såväl svensk som dansk praxis är det svårt, eller snarare omöjligt, att utläsa i domar om och hur straffskärpningsregeln har tillämpats. Det samma gäller i Norge och Finland.

De grupper som omnämns som skyddsvärda är okontroversiella och förekommer i nästan alla liknande straffbestämmelser världen över (European Commission against Racism and Intolerance, 2016). De utgör *generellt utformade* kategorier, så som etnicitet, hudfärg och religion. Det innebär att det inte sägs någonting om *vilken* etnicitet, religion eller hudfärg som är tänkt att skyddas av bestämmelsen, vilket i sin tur betyder att en majoritetsgrupp i princip kan utsättas för hatbrott. Här skiljer sig dock den norska straffskärpningsregeln från övriga regleringar genom formuleringen ”*andre forhold som støter an mot grupper med et særskilt behov for vern*”.⁴¹ Här markeras att det är grupper som har ett särskilt skyddsbehov som avses med bestämmelsen.

Mot bakgrund av att kvinnor är en särskilt utsatt grupp för hat och hot (på internet) i samhället idag och att de nordiska ländernas identitet är starkt kopplad till jämlikhet/jämställdhet mellan könen är det anmärkningsvärt att inget av de nordiska länderna

41 SL § 77.

har kön som en grund för hatbrott. De kränkningar som ofta riktas mot kvinnor riktas sig mot offrets identitet – i likhet med övriga hatbrott. Om kön inkluderas i hatbrottsbestämmelserna skulle det finnas möjlighet att utmäta straff för sexistiska hatyttringar som idag inte regleras i lag.

Ett argument mot att införa kön i hatbrottsbestämmelserna är risken att antalet brott som då kan komma att rubriceras som hatbrott ökar i en sådan omfattning att de blir svåra att hantera inom de rättsvårdande myndigheterna. Det finns också en risk att övriga skyddade grupper ser en fara i att deras skydd riskerar att dränkas i mängden anmälda brott. Detta kan dock hanteras genom organisatoriska åtgärder.⁴²

Det bör också noteras att huvudbrottet (*hets mot folkgrupp* i svensk och finsk rätt, *hatefulle ytringer* i norsk rätt) är kriminaliserat i avsnitt som behandlar brott mot staten/mot offentliga intressen och alltså inte utgör ett brott mot person.⁴³ Om situationen endast handlar om hatfulla ytringar kan offret få ersättning för kränkning. Om hatbrottet begåtts i form av fysiska angrepp på person eller egendom kan ersättning utgå för skada på person eller egendom utöver kränkingsersättningen.

Gränsen mot yttrandefriheten

Vad gäller bestämmelserna om hatfulla ytringar (*hets mot folkgrupp*, *hatefulle ytringer*, *diskriminering* och motsvarande bestämmelse i isländsk rätt) har en inskränkning gjorts i yttrandefriheten i samtliga nordiska länder i syfte att skydda minoriteters rätt till skydd mot diskriminering och hatyttringar. Praxis och undersökningar av lagförd respektive upplevd utsatthet visar att det trots allt fortfarande råder en stor osäkerhet kring bestämmelsens tillämpningsområde och därmed en försiktighet när det gäller att föra vidare polisanmälningar.

För att illustrera detta kan vi utgå från tre exempel på situationer som utgörs av kränkande ytringar motiverade av hat på grund av (offrets) grupptillhörighet och hur de omfattas eller inte av de nordiska ländernas lagstiftning (observera att alla namn är fiktiva):

Utanför nattklubben Backstage på en sidogata till Strøget befann sig sent en kväll en berusad man, Stig Andersen, i kön. Han blev nekad inträde av vaktens som hävdade att Stig Andersen var alldeles för berusad och därför inte fick komma in på nattklubben. Stig blev då förbannad, lämnade platsen och gick in på sitt Facebook-konto på sin mobil och sökte upp nattklubbens Facebooksida. Väl där ifrågasatte han i ett inlägg vaktens förmåga att fatta sådana beslut, kallade honom för "jävla neger" och "jävla svaring" så att alla som var inne på klubbens sida kunde ta del av det. Han riktade också ett inlägg till dörrvaktens överordnade och frågade "hur länge han tänkte låta en neger styra dörren till klubben".⁴⁴

⁴² För en mer ingående genomgång av argument för och emot att införa kön i hatbrottsregleringen, se Walters, 2014, 24 juli.

⁴³ Det gäller dock inte för den danska bestämmelsen om diskriminering som ligger under kapitel 27 om freds- och ärekränkningar. Det innebär också att det för vissa överträdelse av § 266 b kan utgå *tortgodtgørelse* enligt § 26 i *erstaningsansvarslöven*.

⁴⁴ Exemplet är hämtat från Dörrvakt-saken Rt. 2012 s. 536, men omgjort till en internetkontext.

Exemplet handlar om att någon utsätts för hat på grund av ras och faller inom de explicit uppräknade grunderna för samtliga länders lagstiftning, men enligt dansk rätt krävs att uttalandet riktar sig mot en grupp, inte en person, vilket leder till att situationen inte skulle bedömas som diskriminering enligt dansk rätt om uttalandet anses riktas mot den enskilda personen och inte en hel grupp. En sådan bedömning görs dock i det enskilda fallet.⁴⁵ Däremot finns möjligheten att pröva ansvar för ett ärekränkingsbrott där motivet skulle kunna leda till ett hårdare straff på grund av straffskärpningsregeln.

Eikki Hannula är 17 år och lider av en nervsjukdom som gör att hon endast kan gå korta sträckor och behöver en rullstol för att klara sig i vardagen. En dag befinner hon sig på tågstationen i huvudstaden och har satt sig på ett säte med rullstolen bredvid sig. Då kommer en man förbi som bor i samma område som hon. Han skriker att hon "är dum i huvudet och du ska nog få se". Någon dag senare får hon ett meddelande av grannen via sitt Instagramkonto. Han skriver att hon och sådana som hon inte behöver rullstolen, att hon tar onödigt plats och lurar systemet för att hon missbrukar samhällsresurserna. Eikki Hannula blir arg och skickar ett argt meddelande tillbaka om att han genast ska sluta upp och låta henne vara ifred. Den arge grannen skriver då att han ska döda henne.⁴⁶

Exemplet visar hur en person med funktionsnedsättning blir utsatt för attacker grundade i hat på grund av hans funktionsnedsättning. Bland de nordiska länderna är det endast Norge och Finland som explicit har ett skydd mot hatfulla yttringar på grund av funktionsnedsättning. Om fallet istället skulle behandlas som ett enskilt brott, till exempel förolämpning och olaga hot, skulle det i teorin vara möjligt att bestraffa mannen som attackerar Eikki hårdare än normalt på grund av ett hatbrottsmotiv också enligt svensk och dansk rätt. Det verkar dock än så länge bara vara en teoretisk möjlighet eftersom det inte finns några exempel på fall som har prövats där frågan om grunden funktionshinder inkluderas i bestämmelsen, varken i Sverige eller i Danmark. I isländsk rätt utgör hatbrott som motiv inte explicit en grund för straffskärpning, även om det finns en sådan möjlighet i teorin i den mer allmänt hållna regeln om straffskärpning på grund av motivet.

En man skriver i kommentarsfältet till en krönika om jämställdhet: "Men jämställdhet för mig är att man pullar en sexistisk feministhora i vaginan med en stor kniv. Det bästa man kan göra för jämställdheten i Sverige är att gå ut med ett basebollträ och slå ihjäl sexistiska feministkräk."⁴⁷

Exemplet visar på ett brott som har ett tydligt hatmotiv, det riktar sig tydligt mot krönikörens kön, men faller utanför reglerna om hatbrott i de nordiska länderna utifrån det vi vet om tillämpningen i dag. Det finns eventuellt en teoretisk mö-

45 Se dock UfR 2007.1679 Ø, UfR 2007.1468 Ø og UfR 2016.3536 Ø som ger möjlighet att tolka uttalandet som om det riktar sig mot en grupp och inte en enskild och därmed faller innanför lagens ramar.

46 Exemplet är en modifiering av en uppmärksammande händelse som rapporteras bland annat i Lundin, 2015, 19 maj.

47 Svea hovrätt behandlar detta exempel i mål B 9461-14.

jlighet att åtala för hets mot folkgrupp i Finland. Det ska därtill noteras att samtliga länders bestämmelser om straffskärpning på grund av ett hatbrottsmotiv innehåller en öppning för att omfatta fler grunder än de som nämns uttryckligen. Om ovan nämnda kränkning skulle omfattas av ett annat brott, skulle det gå att argumentera för att det i teorin skulle kunna omfattas av den straffskärpande regeln. Med tanke på att bestämmelserna om hatyttringar är tillämpade med en ytterst stor försiktighet i samtliga länder och att det inte går att utläsa i domar hur straffskärpningsregeln tillämpas saknas dock ett sådant skydd i dagens tillämpning. Det kan också noteras att uttalandet inte ansågs utgöra en brottslig gärning, enligt svensk rätt.

Hot

"Jag ska ta din dator..."
"Jag ska bränna ner ditt hus..."
"Jag ska våldta dig..."
"Jag ska kapa ditt Instagram-konto och lägga ut nakenbilder på dig där..."
"Jag ska lägga ut domen där du dömdes för stöld..."
"Du vet vad jag gör med dig och dina likar..."

Under kategorin *hot* inkluderas sådana kränkningar som utgör rena hot eller hot som används i syfte att påverka en annan person att göra något, så kallad utpressning (*afpresning*). För att illustrera vad som kan utgöra olika typer av hot inleddes avsnittet med några exempel ovan.

För att ett hot ska utgöra brott (*olaga hot* i finsk och svensk rätt, *trusler* i dansk och norsk rätt och motsvarande bestämmelse i isländsk rätt) krävs att hotet är av viss dignitet. Ett hot om att någon ska ta din dator omfattas inte av den straffrättsliga regleringen, däremot allvarigare hot mot liv och hälsa och eventuellt ett hot om allvarliga skador på någons egendom. I finsk och svensk rätt ställs kravet mycket högt men hot om att bränna ner någons hus, att våldta någon och att döda någon faller inom ramarna för det straffrättsliga området i samtliga nordiska länder.

Land	Hot	Utpressning	Skadestånd/ Gottgörelse	Övrigt
Danmark	SL § 266 Trusler	SL § 281 Afpresning	EL § 26 (Godtgørelse)	
Finland	SL 25:7 Olaga hot	SL 25:8 Olaga tvång	SL 5:6	SL 20:4 ⁴⁸
Island	Sl§. 233		EL § 26	SL § 218
Norge	SL § 263 Trusler	SL § 251 Tvang ⁴⁹	LS § 3-3	SL § 305 b
Sverige	BrB 4:5 Olaga hot	BrB 4:4 Olaga tvång	Sksl 3:2	

⁴⁸ Reglerar tvingande till sexuell handling och behandlas därför under avsnittet om andra kränkningar - kränkningar av sexuell karaktär.

⁴⁹ Se också utpressning i 330 §.

Undersökningar visar att den typ av kränkningar på nätet som pojkar ofta utsätts för, nämligen hot till livet eller hot om våld faller innanför lagens ramar. Pojkars straff- och skadeståndsrättsliga skydd är därmed relativt gott (Brå, 2016). Män i Sverige utsätts dock för spridning av domar där deras personuppgifter framgår. Det är en ny form av integritetskränkning som faller utanför det rättsliga skyddet i Sverige (ibid.).⁵⁰

När det gäller den typ av hot och utpressning som är relativt vanligt förekommande på nätet idag och som särskilt unga kvinnor/flickor utsätts för är risken stor att situationen faller utanför nämnda bestämmelse i dagsläget. En situation som är vanligt förekommande inom denna grupp är att de utsätts för hot om att någon ska skicka vidare/sprida avklädda bilder på dem om de inte skickar fler bilder till förövaren. Det handlar här alltså om hot om att utsätta dem för en kränkning av den personliga integriteten. Om en person endast utsätts för hoten men inte ger vika för dem, faller situationen i dagsläget utanför det kriminaliserade området i finsk och svensk rätt, eftersom det inte är fråga om olaga hot då bestämmelsen om olaga hot skyddar liv och hälsa, och eventuellt också mer omfattande skada av egendom i svensk rätt (observera dock att nämnda situation i det senaste lagförslaget föreslås inkluderas i den svenska bestämmelsen om olaga hot). Däremot tycks det finnas en möjlighet att tolka in situationen i motsvarande bestämmelser enligt ordalydelsen i dansk och isländsk rätt. Den danska lagstiftningen kräver dock att det är fråga om en allvarigare straffbar handling.⁵¹ I norsk rätt ingår nämnda typ av hotsituation.

Om hoten skulle förverkligas kan det bli fråga om andra typer av brott, däribland olaga tvång, sexuellt tvång, eller andra typer av sexualbrott. För olaga hot utgår skadestånd eller annan ersättning enligt dansk, finsk, isländsk, norsk och svensk rätt. Det innebär att nämnda situation med hot om att sprida bilder kan ge en möjlighet till ekonomisk kompensation i dansk, norsk och isländsk rätt.⁵²

Andra kränkningar

”Gabriel är fulast i klassen!”

”Mohammed är en tjuv!”

”Du är en hora!”

Utöver hat och hot på nätet kan en mängd andra typer av kränkningar företas via internet. Det kan exempelvis handla om kränkande ord som skrivs i sociala medier, eller om att dela en privat bild eller en film som spelats in utan samtycke och som visar någons sexliv. Det skulle också kunna handla om att spela in en film och uppmana tittarna att göra upprepade hembesök hos en journalist, vilket riskerar att skapa otrygghet i vardagen för den som utsätts.

För att lättare kunna hantera dessa situationer av vitt skild karaktär delas de in i tre underkategorier: *upprepade kränkningar eller sådana som pågår under en längre*

⁵⁰ Övriga nordiska länder har inga uppgifter om vem som är tilltalad i de domar som lämnas ut, vilket omöjliggör denna form av integritetskränkning.

⁵¹ För gränsdragningen mot olaga tvång, se exempelvis UfR 2014.1935 Ø.

⁵² Notera dock att det är oklart i vilken utsträckning enbart hot kan medföra *tortgodtgørelse* enligt dansk rätt.

tid, sexuella kränkningar, samt övriga kränkningar. Här ingår kränkningar som är eller bör vara straffbara liksom sådana som är av lindrigare karaktär och kanske ska hanteras på annat sätt. Fokus ligger på situationer som är vanligt förekommande på nätet och synliggör sådana kränkningar som ofta riktar sig mot flickor/kvinnor respektive sådana som ofta riktar sig mot pojkar/män.

Kränkningar som pågår upprepat eller under en längre tidsperiod

Vissa kränkningar företas upprepat eller pågår under en längre tid och riktar sig mot ett och samma offer. Det är relativt vanligt när det gäller den här typen av upprepade kränkningar att de begås såväl på internet och via sms eller telefon som i ansikte-mot-ansikte-situationer. Det är mer vanligt att kvinnor utsätts för den här typen av kränkningar än män (Brå, 2016 och Nadim & Fladmoe, 2016). Samtliga nordiska länder har någon form av särskild kriminalisering för upprepade kränkningar, men av olika form och innehåll.

Land	Brott mot kontaktförbud	Brott mot kommunikationsfrid	Olaga förföljelse	Domestic violence
Danmark	LTOB §§ 1, 3 + § 21	§§ 1, 21	§§ 1, 3, 21	§§ 7, 21
Finland	SL 16:9 a	SL 24:1 a	SL 24:7 a	
Island	SL § 232			SL § 218 b
Norge	SL § 266 och 266 a ⁵³		SL § 266 och 266 a	
Sverige	LoKF § 24		BrB 4:4 b	BrB 4:4a

I norsk och finsk rätt är olika typer av upprepade kränkningar kriminaliserade, även sådana kränkningar som inte skulle utgöra ett brott i sig om de inte var ett led i en upprepad kränkning eller förföljelse. Som exempel kan nämnas att skicka virtuella blommor, sms och dylika handlingar. Sådana handlingar kan tyckas triviala om de betraktas enskilt, men i ett sammanhang när någon upprepat trakasserar en annan person blir det en allvarlig kränkning. I finsk rätt finns också ett särskilt förbud mot att trakassera någon genom att ringa eller skicka meddelanden upprepade gånger. I svensk rätt finns liksom i finsk rätt brottet olaga förföljelse, men där konstitueras gärningen av andra i sig kriminaliserade gärningar, vilket skiljer sig från den finska lagstiftningen som inte har ett krav på att de upprepade kränkningarna måste vara brottsliga i sig. I Danmark är stalking straffbart endast om det redan finns ett kontaktförbud.⁵³ Enligt isländsk rätt är upprepade kränkningar mot närstående straffbart, liksom brott mot kontaktförbud. Det kan nämnas att det i svensk rätt finns en bestämmelse, grov (kvinno)fridskränkning, som kriminaliserar upprepade brottsliga gärningar som riktar sig mot en närstående. Varken dansk eller isländsk rätt har kriminaliserat andra typer av förföljelse eller upprepade kränkningar av en annan person som ett särskilt brott. För att få en bild av hur de rättsliga regleringarna kan förstås ska vi titta på några konkreta, men fiktiva, exempel.

⁵³ Notera dock *Straffelovrådets betänkning* 1563/2017 som behandlar frågan om att ha en särskild bestämmelse som kriminaliserar stalking. Notera också att kränkningar mot närstående är kriminaliserat enligt *lov om tilhold, opholdsforbud og bortvisning*.

Eiríkur är förelskad i Guðrún, men kärleken är inte besvarad. Han gör allt han kan för att hon ska förstå att hon betyder allt för honom och att han skulle göra allt för henne. Han ställer sig utanför hennes fönster och spelar gitarr och sjunger ibland på kvällarna. När han inte kan det skickar han inspelade filmsnuttar med gitarrspel och sång. Han sänder blombud till hennes arbete och bilder av blommor och hjärtan till hennes jobbmail. Han skickar också sms med budskapet att han älskar henne. Hon känner sig förföljd och tycker att det är väldigt obehagligt.

De kränkningar Eiríkur utsätter Guðrún för är inte kriminaliserade i sin upprepade form i isländsk rätt eftersom det inte är fråga om en relation mellan närstående. Inte heller så i Danmark eftersom det inte, så vitt vi vet, finns något kontaktförbud.⁵⁴ I finsk och norsk rätt kan Eiríkur antagligen åtalas för olaga förföljelse, respektive *hensynsløs adfærd*, men knappast i Sverige om inte de enskilda tillfällena utgör de enskilda brott som finns uppräknade i bestämmelsen. Möjligen kan det bli fråga om ofredande enligt svensk rätt, detsamma gäller för dansk och isländsk rätt.

Pernille har varit tillsammans med Stina, men relationen har tagit slut. Pernille känner sig fruktansvärt sviken av Stina och har gjort allt i sin makt för att få tillbaks henne. Men det slutade bara än värre, hon har fått ett kontaktförbud. Nu måste hon tala Stina till rätta och bestämmer sig för att kontakta henne via Facebook och reda ut missförståndet en gång för alla.

I exemplet har ett kontaktförbud meddelats, vilket gör att det kan bli fråga om brott i alla nordiska länder.

Anders är besatt av Fatima och vill visa henne att hon betyder allt för honom. Han ringer henne varje morgon, middag, kväll, han skickar mail, sms och meddelanden på Facebook, Snapchat och gillar allt hon gör på Instagram. Ibland skickar han kärleksbudskap där också. Fatima har upprepade gånger bett honom att sluta.

Eftersom det inte heller här finns något kontaktförbud meddelat kan Anders upprepade kränkningar inte leda till åtal i Danmark enligt den enda bestämmelsen inom kategorin upprepade kränkningar, däremot eventuellt för de enskilda kränkningarna. De kan däremot leda till ett kontaktförbud som kan användas för framtida kränkningar. På Island kan det endast hanteras som enskilda gärningar, på grund av att det inte är fråga om våld i nära relation. I Finland, Sverige och Norge skulle det däremot kunna bli fråga om olaga förföljelse, respektive *hensynsløs adfærd*. I Sverige gäller det dock under förutsättning att de enskilda handlingarna utgör brott.

⁵⁴ Blir det fråga om allvarigare gärningar kan hon dock ansöka om kontaktförbud enligt såväl dansk som isländsk rätt.

Peter spelar in en film när han gör ett hembesök hos journalisten Mohamed, efter att Mohamed sökt upp en person som bedrivit en anonym hatkampanj mot journalister på nätet. Under filminspelningen uppmanar Peter tittarna att göra hembesök hos Mohamed, gärna tio eller tjugo om dagen.

I exemplet gör Peter bara ett hembesök, men uppmanar andra att göra fler. Om uppmaningen följs kan det bli obehagligt för journalisten, men om det rör sig om olika personer varje gång skulle det inte bli fråga om något brott som rör upprepade kränkningar. Om däremot samma personer skulle uppsöka Mohamed om och om igen, så kan det möjligen bli fråga om olaga förföljelse i Finland och Sverige respektive *hensynsløs adfærd* i Norge.

Kränkningar av sexuell karaktär

Bestämmelserna om kränkningar av sexuell karaktär har delats in i ytterligare två undergrupper, nämligen sådana som riktar sig mot barn och sådana som riktar sig mot vuxna (över 15/18 år). Det beror på att barn är mer värnlösa och således har ett särskilt straffrättsligt skydd mot olika typer av sexuella kränkningar.

Kränkningar av sexuell karaktär som riktar sig mot barn: Barn har ett förhållandevis gott straffrättsligt skydd i de nordiska länderna. Grooming är kriminaliserat som ett särskilt brott i samtliga länder utom i Danmark. Vad gäller innehav av bilder med sexuellt innehåll samt spridande av sådana bilder tycks regleringen vara tydligare när det gäller unga personer än när det gäller vuxna som utsätts för brott. Här finns regleringen av barnpornografibrott.

Grooming: Samtliga nordiska länder, förutom Danmark, har kriminaliserat grooming. I dansk rätt kan det istället bli fråga om försök till våldtäkt av barn enligt § 21 i kombination med § 222, eller bestämmelsen i § 223 st. 2, men den sistnämnda används inte i praktiken.⁵⁵

Innehav av bilder av barn med sexuellt innehåll utgör barnpornografibrott i samtliga länder, där uppställningen nedan synliggör aktuella lagrum:

Land	Grooming	Barnpornografibrott
Danmark	SL § 21 + § 222 eller SL 223, st.2 (ej i praktiken)	SL § 226 och SL § 235
Finland	SL 20:8 b	SL 17:18 och 17:19
Island	SL § 202 st. 3	SL § 210 a och b
Norge	SL § 310 och § 311	SL § 306
Sverige	BrB 6:10 a	BrB 16:10 a och 6:8

Hota med att sprida intima bilder ifall barnet inte ställer upp på olika sexuella aktiviteter via webbkamera/genom foton/filmer: Sexuellt tvång och barnpornografi kan aktualiseras även här. Om tvånget leder till att brottsoffret företar sexuella handling-

⁵⁵ Det kan alltså bli fråga om försök att begå sexuella övergrepp mot barn, till exempel samlag med ett barn under 15 år eller produktion av barnpornografi. Om inga andra bestämmelser gäller kan § 232 under omständigheterna tillämpas.

ar mot sig själv kan det i norsk rätt straffas som våldtäkt mot barn (under 14 år, respektive 14-16 år) och i Sverige finns exempel på domar, varav en från HD, där den tilltalade dömts för sexuellt utnyttjande av barn.

Sprida nakenbilder: Spridningen av nakenbilder är kriminaliserad genom barnpornografibrottet.

Andra kränkningar av sexuell karaktär som riktar sig mot personer över 15/18 år

Att sprida bilder eller filmer med integritetskränkande innehåll: Hur en gärning som omfattar spridande av bilder av integritetskränkande innehåll ska hanteras straffrättsligt tycks problematiskt i svensk, finsk och isländsk rätt. Rättstillämparen har att utgå från ålderdomliga straffrättsliga bestämmelser som haft helt andra situationer i åtanke när de konstruerades. I finsk rätt finns dock en bestämmelse av senare datum, men trots det tycks det alltså råda en viss osäkerhet kring tillämpningen. Här tycks dock norsk och dansk rätt fungera väl. Den norska är uppdaterad utifrån en bild av samhällslivet som delvis pågår på internet.

Att sprida bilder eller filmer med integritetskränkande innehåll kan ibland vara kopplat till det som brukar kallas non-consensual pornography. Det är kränkningar som kopplar an till kropp/sexualitet och kan förstås som ett sätt att skuldbelägga eller kontrollera (särskilt kvinnors) kroppar och sexualitet. Det är också problematiskt att sexualbrott ofta diskuteras i termer av offrets eget beteende och skuld till det som skett (se exempelvis Andersson, 2004; Burman, 2007; Sutorius & Kaldal, 2011 och Walters, 2014, 24 juli). ”Hon hade ju utmanande klädsel” eller ”hon har ju haft många sexpartners samtidigt förr”. I ljuset av en sådan diskurs blir begreppet hämndporr – som ibland används för dessa brott – problematiskt, eftersom det implicerar att det finns något legitimt att ”hämnas” på.

Följande lagrum är aktuella på området i respektive land:

Land	
Danmark	SL § 232 krænkelse av blufærdigheden eller SL 264 d fredskrænkelse
Finland	SL 24:9 ärekränkning eller SL 24:8 kränkning av privatlivets fred
Island	Eventuellt SL § 209 kränkning av anständigheten eller SL 233 b grovt förtal (krävs koppling offer-förövare). Övriga ärekränkingsbrott i SL §§ 234-236 faller inte under allmänt åtal.
Norge	SL 267 Krænkelse av privatlivets fred
Sverige	Eventuellt BrB 5:1 förtal, eller brott mot PuL

Att ta intima bilder på någon utan samtycke: I svensk, dansk och finsk rätt är det kriminaliserat att ta intima bilder av någon utan samtycke. Så är inte fallet i Norge, men fotograferingen kan anses som *hensynslös atferd* som omfattas av § 266. Däremot är spridandet av annans bild tydligare kriminaliserat. På Island är spridandet av bilder och filmer kriminaliserat. Om de personer som avbildas på bilderna eller i filmerna är minderåriga är såväl avbildandet som innehav och spridning kriminaliserat.

Följande lagrum är aktuella på området i respektive land:

Land	
Danmark	SL § 264 a Olaga fotografering
Finland	SL 24:6 Olovlig observation
Island	Rättslig reglering saknas, men spridandet av bilden är olaglig
Norge	Kan under vissa omständigheter falla under § 266 hänsynsløs adtferd
Sverige	BrB 4:6a Kränkande fotografering eller sexuellt ofredande (dom från HD 12 maj 2017)

Sexuella trakasserier – digital blottning (dick picks⁵⁶ etc.): Förekomsten av sexuella trakasserier, bland annat sådana som innefattar integritetskränkande inviter eller bilder, så som oönskade nakenbilder, tycks vara kriminaliserat i samtliga nordiska länder i olika kriminaliseringar av sexuellt ofredande. I isländsk rätt finns det en särskild straffbestämmelse som gäller för personer under 18 år. I övrigt gäller allmänna bestämmelser i strafflagens § 229 om straff för att vidareförmedla meddelanden om en annan persons privata förhållanden.

Följande lagrum är aktuella på området i respektive land:

Land	
Danmark	SL § 232 Krænkelse av blufærdigheden
Finland	SL 17:21 Offentlig kränkning av sedligheten
Island	SL § 209 Kränkning av anständigheten
Norge	SL § 298 Sexuell adfærd
Sverige	BrB 6:10 Sexuellt ofredande

Försök, framgångsrika eller inte, att förmå någon att företa sexuella handlingar (webbkamera/foto/film) genom hot om att sprida intima bilder: När det gäller själva tvånget tycks sexuellt tvång vara kriminaliserat i svensk och finsk rätt. Den tydligaste regleringen av nämnda situation finns dock i den norska lagstiftningen, där bestämmelsen om våldtäkt även innefattar sådana övergrepp som sker via internet. Även den svenska regleringen av sexuella övergrepp (mot barn) har tolkats utifrån en sådan möjlighet. I dansk och isländsk rätt krävs för våldtäkt en fysisk kontakt mellan förövare och brottsoffer. I dansk rätt kan situationen omfattas av *krænkelse av blufærdigheden*.⁵⁷ Ett försöksbrott skulle kunna bli aktuellt om tvånget skulle utgöra ett försök som innebär ett fysiskt övergrepp. I finsk rätt omfattas situationen av det sexuella tvånget som nämnts inledningsvis. Där krävs inte en fysisk kontakt mellan förövare och brottsoffer. Det är dock inte fråga om våldtäkt (SL 20:1) utan kan vara fråga om brottets tvingande till sexuell handling i SL 20:4, där en tolkar begreppet hot och sexuella handlingar i vidare mening. Möjligheten till skadestånd beror på vilken typ av brott som aktualiseras.

⁵⁶ Se bilaga 1 för definition.

⁵⁷ Se exempelvis dom i mål UfR 2014.1935 Ø.

Följande lagrum är aktuella på området i respektive land:

Land	Sexuellt tvång
Danmark	SL § 225 "Andet seksuelt forhold end samleje"
Finland	SL 20:4 Tvingande till sexuell handling
Island	SL § § 194 om försök till våldtäkt
Norge	SL § 291 och 297 om försök till våldtäkt respektive sexuell handling utan samtycke
Sverige	BrB 6:2 om sexuellt tvång

Övriga kränkningar

Utöver de kategorier som nämnts ovan finns det även andra former av kränkningar och en rättslig reglering av dessa. Det handlar framförallt om traditionella former av kränkningar, så som ärekränkningar, ofredande och uppvigling, men här kan också nämnas en nyare form av kränkningar som är direkt kopplad till nätet, så som olaga dataintrång liksom olaga identitetskränkning. Här kan som exempel på ärekränkingsbrott nämnas de kränkningar som riktar sig mot män i den offentliga debatten som handlar om deras kompetens.

Vem kan hållas ansvarig för näthat?

När rätten till privatlivet kränkts genom näthat finns det ett visst utrymme för polis och åklagare att driva en process där förövaren kan dömas till ett straff och kanske också till att utbetala ersättning till den som blivit utsatt. Om polisen inte vill göra det, kan den drabbade i vissa situationer driva processen själv (då rör det sig om straffrättsliga regler). Det är också möjligt att driva en process på egen hand för att få ekonomisk kompensation för kränkningar från den som utsatt en för näthat (då handlar det om skadeståndsrättsliga regler).

I de nordiska länderna är det i första hand den som utfört en kränkande handling på nätet som ska hållas ansvarig. Det gäller såväl frågan om vem som ska åtalas för brott, som vem som kan utkrävas på ekonomisk ersättning. I några situationer finns det dock viss möjlighet att hålla andra personer ansvariga för näthat, som till exempel en redaktör eller ansvarig utgivare. I Danmark finns i teorin den möjligheten i de fall där en nättidning anmält sig till Pressnämnden, men endast om den som framfört kränkningen är anonym. Det bör dock noteras att diskussionsforum där utomstående kan skriva oredigerade kommentarer i allmänhet inte omfattas av *Medieansvarsloven*, vilket har kritiserats.

I Finland finns en möjlighet att döma en redaktör till böter för chefredaktörförseelse ifall denne väsentligt har åsidosatt sina skyldigheter. Enligt samma lag finns också en möjlighet att utkräva skadestånd av mediebolaget. Lagen gäller dock endast för massmedier av traditionellt slag, därmed faller alla gärningar som begås på sociala medier utanför.

På Island finns en möjlighet att ställa en chefredaktör eller ansvarig utgivare inför rätta och utkräva såväl straffrättsligt som skadeståndsrättsligt ansvar. Det ska dock göras

i sista hand om den som utfört gärningarna inte kan hållas ansvarig. Ansvaret gäller också endast för ett fåtal brott, så som allvarliga kränkningar med hatbrottsmotiv, uppvigling, barnpornografibrott samt allvarliga våldsskildringar.

Också i Norge finns en möjlighet att utkräva straffansvar av en redaktör eller ansvarig utgivare om denne har ett redaktörsansvar.⁵⁸ I Sverige finns en möjlighet att ställa ansvarig utgivare och redaktör till svars för vissa brott. Det görs i så fall enligt en särskild rättegångsordning med en jury, istället för det gängse systemet med juristdomare och nämndemän. Det finns dessutom en möjlighet att utkräva ansvar av den som tillhandahåller en elektronisk anslagstavla, vilket omfattar kommentarsfält, elektroniska gästböcker, diskussionsforum, et cetera. Det tycks i dagsläget vara möjligt i teorin, men tillämpas inte i praktiken.

En utmaning som är gemensam för samtliga nordiska länder är att det förekommer så stora mängder näthat i diskussionstrådarna att flera medier väljer att stänga ner sina kommentarsfält. Ansvarig utgivare och chefredaktören för Aftonbladet fälldes 2002 i ett tryckfrihetsmål för hets mot folkgrupp på grund av att fyra rasistiska kommentarer inte tagits bort från tidningens diskussionsforum på flera dagar. Aftonbladets diskussionsforum hade vid tiden för brottet ett system med förhandsgranskning av de inlägg som gjordes. Efter domen stängdes nämnda diskussionsforum ner (Engström, 2002, 8 mars). I Norge är det vanliga att nyhetsmedierna kräver login med användarnamn och lösenord för att få tillgång till debatträden. Login-kravet syftar till att förhindra anonymitet. Nyhetsförmedlaren har i så fall ett visst ansvar.

I följande uppställning synliggörs förutsättningarna för att utgivare eller redaktörer ska kunna hållas ansvariga för näthat:

Land	
Danmark	Om det är fråga om ett diskussionsforum som modereras, näthataren är anonym och om nyhetsförmedlaren är registrerad hos Pressnämnden
Finland	Kan ej hållas ansvarig för näthat
Island	Om det gäller särskilda brott och endast i sista hand
Norge	Om det finns ett redaktörsansvar
Sverige	Om det gäller vissa brott och enligt en särskild ordning (se också lag om elektroniska anslagstavlur)

För trakasserier av olika slag som sker i anslutning till skolan eller på arbetet finns en särskild ordning. Om det sker i skolan ska den som får vetskap om trakasserier, som en lärare eller annan skolpersonal, anmäla detta till skolledningen. I första hand åligger det skolledningen respektive arbetsgivare att utreda och vidta åtgärder om det behövs. Ärendet ska också följas upp och skolledning/arbetsgivare är ansvarig för att försäkra sig om att åtgärderna fungerat. Om skolledning/arbetsgivare brister i sin skyldighet att utreda och åtgärda kränkningarna finns det i samtliga länder en möjlighet att anmäla den till annan instans och eventuellt få ersättning för skadan.

⁵⁸ Skulle redaktionen välja att inte förhandsredigera digitala meningsutbyten måste det meddelas på ett tydligt sätt för dem som har tillgång till dessa. Redaktionen har ett självständigt ansvar för att så snart som möjligt ta bort inlägg som bryter mot god pressetik.

Kapitel 5. Gemensamma processuella utmaningar

Det finns flera olika skäl till varför vissa av de polisanmälningar som rör tidigare nämnda brott inte leder till åtal. Det kan bero på att gärningen i fråga inte faller inom lagens ramar, att gärningspersonen är minderårig, att det inte går att spåra vem som begått handlingen eller av andra bevis tekniska skäl.⁵⁹ Det är tydligt att de typer av kränkningar som är nya i och med utvecklingen av internet har lett till brister och luckor i lagstiftningen. Särskilt tydligt framgår att omfattningen och innebörden av reglerna som omfattar hatbrott är otydlig såväl för dem som verkar inom rättsväsendet – poliser, åklagare och domare – som för dem som utsätts för hat på grund av grupp-tillhörighet. Detta gäller samtliga nordiska länder, även om Norge har kommit något längre i arbetet med dessa frågor.

Nedan kommer gemensamma nordiska utmaningar kopplade till möjligheten att driva en process med anledning av näthat att behandlas.

Bevisproblematik kopplat till brott som begås på internet

Den enskilt största orsaken till nedläggning av anmälda kränkningar på nätet är, enligt en svensk studie från Brottsförebyggande rådet (2015), kopplade till utmaningar i fråga om bevisning eller utredningen i övrigt. En stor del av de anmälningar gällande brott som begås på internet läggs ner av polis och åklagare på grund av att det inte går att identifiera vem som begått brottet. Det kan dels bero på att det är svårt att få ut uppgifter om vem som står bakom ett visst användarkonto, att en gärningsperson använt sig av falska personuppgifter eller för att det inte går att bevisa vem som satt bakom tangentbordet vid gärningstillfället. En annan anledning är att det saknas bevisning om den anmälda händelsen, som till exempel skärmdumpar av de kränkande yttrandena.

En särskild utmaning som svenska poliser uppgett är att de vid en utredning av ett brott som begåtts på internet kan behöva uppgifter från det företag som tillhandahåller tjänsten eller webbsidan där brottet ägt rum. Med uppgifter om inloggningen i form av IP-nummer eller ett mobilnummer tillsammans med uppgifter om abonnentuppgifter kan det gå att spåra brottet till en mobiltelefon eller en fysisk adress. Men när företagen som har uppgifterna är utländska företag, vilket ofta är fallet, får polis och åklagare svårt att få tag i uppgifterna och kan därmed inte utreda vem som begått brottet i fråga. Fram tills för några år sedan var det näst intill omöjligt att få ut inloggningsuppgifter från Facebook och Instagram. I dag finns samarbeten med dessa företag (Brå, 2015). Jurisdiktionsfrågan är trots allt ett ständigt närvarande problem när det gäller brott som begåtts på internet. Enligt EU:s datalagringsdirektiv hade teleoperatörer och internetleverantörer i Danmark, Finland och Sverige fram till 2014 en skyldighet att spara uppgifter rörande användarna under en viss tid. Nu är direktivet ogiltigförklarat av

⁵⁹ I en svensk studie av drygt 700 anmälningar om kränkningar på nätet synliggörs hur 96 % av anmälningarna lagts ner av polis och åklagare. 44 % av anmälningarna lades ner på grund av bristande bevisning eller okänd gärningsperson och 20 % på grund av att gärningspersonen var under 15 år eller på grund av att gärningen inte ansågs utgöra brott (Brå, 2015).

EU-domstolen och staterna får endast kräva att uppgifter lagras om det är nödvändigt för att bekämpa grov brottslighet, et cetera.⁶⁰ Detta innebär att det kanske inte finns några uppgifter att hämta ut hos teleoperatören som kan styrka att brott har begåtts.⁶¹

Konflikten med yttrandefriheten

Yttrandefriheten påverkar den materiella utformningen av de straff- och skadeståndsrättsliga bestämmelserna. Det finns alltså en begränsning av vad vi kriminaliserar och vad som lämnas utanför. När denna begränsning har gjorts finns det ytterligare begränsningar som gäller hur dessa regler ska tillämpas, som också kan knytas till yttrandefriheten.

Yttrandefriheten påverkar även de processuella förutsättningarna genom att flera av de brott som behandlats ovan som är av lindrigare art, särskilt ärekränkningensbrotten, är målsägandebrott alternativt endast ska åtalas om det är särskilt påkallat av allmänna intressen. Det betyder att allmän åklagare inte ska väcka åtal i ett mål om inte några särskilda skäl föreligger, det kan vara att brottet riktar sig mot unga personer eller, enligt svensk rätt, att brottet har ett hatbrottsmotiv. Normalt ska dessa brott alltså drivas av den som utsatts för brottet.

Vilka brott som faller utanför allmänt åtal med hänsyn till yttrandefriheten ser olika ut i de nordiska länderna. I Danmark och Norge faller inget brott utanför allmänt åtal. I Finland faller däremot följande brott utanför: ärekränkning, tvingande till sexuell handling, sexuellt utnyttjande (om allmänintresset inte kräver ett allmänt åtal) samt olaga hot (såvida hotet inte gjorts med ett livsfarligt vapen). I Sverige följer brotten förtal (såvida det inte riktar sig mot en person under 18 år eller det annars är påkallat från allmän synpunkt) och förolämpning (om det inte riktar sig mot någon i dennas myndighetsutövning eller har ett hatbrottsmotiv) samma mönster.

I Norge har åtalsreglerna flyttats till straffprocesslagen.⁶² Bestämmelsen innebär att rätten för en målsägande att själv driva ett mål om brott som förövats inte längre finns i norsk rätt. Huvudregeln är ovillkorligen allmänt åtal. Men om strafframen är två år eller lägre finns ett utrymme för att fatta beslut om att åtal inte väcks. Ett sådant undantagsbeslut (ej åtal) måste motiveras. Domstolen kan inte ompröva åklagares beslut att inte väcka åtal.⁶³

När det gäller norska upphovsrättslagen och bestämmelsen i § 45c, gäller också offentligt åtal under förutsättning att handlingen sker uppsåtligt och det föreligger särskilt försvårande omständigheter (maximalt fängelsestraff på högst tre år). I andra fall (om det inte föreligger särskilt försvårande omständigheter och straffvärdet ligger på tre månader) ska allmänt åtal väckas om det ligger i allmänhetens intresse.⁶⁴

60 Se EU:s datalagringsdirektiv samt EU-domstolens dom *Digital Rights Ireland*.

61 För ytterligare läsning om elektroniska bevis, se exempelvis Sunde, 2013 & 2015.

62 Se § 62 a.

63 Dessa bestämmelser följer strpl. § 62a mom: strl. §§ § 183, 185, 264, 266a
Dessa bestämmelser följer strpl. § 62a mom §§ 202, 263, 266, 267.

64 Detta följer av upphovsrättslagen § 54 sjätte stycket.

Specifika utmaningar för hatbrott

När det gäller hatbrott så står brottsutredarna inför flera utmaningar. En är att det råder en okunskap bland poliser och åklagare om brottet (Brax & Tiby 2015, 24 mars). En annan att det inte funnits några rutiner kring hur brottet ska registreras vid anmälan.⁶⁵ Ett tredje problem är att domare sällan skriver ut om hatbrottsmotivet utgör en försvårande omständighet och hur det i så fall har påverkat påföljdsbestämningen.

Ytterligare en utmaning är att det kan vara svårt att bevisa uppsåtet, det vill säga att det finns ett hatbrottsmotiv. I engelsk rätt räcker det att en viss kommentar är rasistisk för att det ska anses utgöra hatbrott. I de nordiska länderna krävs att det kränkande syftet bevisas.

Övriga utmaningar

Vad gäller nya former av kränkningar på nätet som hot om eller att sprida till exempel nakenbilder råder stor osäkerhet kring hur det ska hanteras rättsligt i majoriteten av de nordiska länderna. Här kan den norska lagstiftningen lyftas som ett exempel på när det fungerar.

En utmaning att ta med i beräkningen vid eventuella framtida straffrättsliga lagändringar är frågan om hur en eller flera bestämmelser ska utformas för att kunna tillämpas på nya, ännu okända fenomen, med tanke på den snabba utvecklingen och den ständiga rörelsen och förändringen av det som sker på nätet. Ett aktuellt exempel är den nya svenska bestämmelsen om olaga identitetsstöld. I förarbetena räknas olika möjliga sätt att utge sig för att vara någon annan upp. Här fanns också en ambition att täcka in olika tekniska möjligheter att utge sig för att vara någon annan via internet, däribland att starta ett användarkonto i annat namn eller att spela in någons röst och använda den i andra syften. Att utge sig för att vara någon annan genom att använda dennas röst kan mycket väl utgöra en olaga identitetsstöld, men det vet vi inte ännu och det blir upp till rättstillämparen att pröva frågan när det blir aktuellt. Det är dock en tydlig indikation på svårigheten med att formulera lagstiftning i en värld som förändrar sig så snabbt att lagstiftningen nästan blir utdaterad innan den hunnit träda ikraft.

En särskild utmaning som kommer att beröra barn och unga är EU:s dataskyddsförordning om en åldersgräns på 13-16 år, vilket innebär att de måste ha målsmans samtycke för att få registrera sig på olika sidor på internet. Bestämmelsen är avsedd att skydda barn från att lämna ut personuppgifter på internet, men har kritiserats från flera håll. Bland annat finns en oro över hur samtycket ska lämnas och kontrolleras, hur det påverkar ungdomar som kan behöva söka sådan information som de inte är bekväma att diskutera med vuxna i sin närhet och att det skulle kunna ge ökade möjligheter att, i extrema fall, isolera sitt barn.

⁶⁵ Observera dock att den norska polisen bedriver ett arbete kring detta. Se presentationen *Erfaringer fra hatkriminalgruppen, Oslo Politidistrikt* (Likestillings- og diskrimineringsombudet [LDO], 2016, 9 december). Presentationen var en del av konferensen "En nasjonal strategi mot hatkriminalitet" i Oslo och arrangerades av Nettverk mot hatkriminalitet i samarbete med LDO. Se även rapporten av Nadim & Fladmoe, 2016.

Kapitel 6. Diskussion och slutsatser

Det övergripande syftet med denna rapport har varit att utifrån ett jämställdhets- och genusperspektiv göra en komparativ kartläggning och analys av juridiska regleringar kopplat till näthat. Hur ser regleringen av näthat ut i de nordiska länderna och vad får det för konsekvenser för den som utsätts? I rapporten har även redogjorts för central, nordisk forskning på området, liksom de internationella regleringar som är styrande.

I detta sammanfattande och resonerande kapitel lyfts rapportens centrala slutsatser fram för att slutligen synliggöra vilka lagtekniska förändringar och politiska initiativ som skulle kunna möjliggöra ett mer effektivt arbete mot näthat med koppling till kön.

Yttrandefriheten och dess gränser

[...]yttrandefriheten måste också få innehålla yttranden som kränker, chockerar eller stör staten eller någon del av befolkningen.⁶⁶

Yttrandefriheten är en av grundbultarna i våra demokratiska samhällen. Mottagande och spridande av information är i princip fritt och omfattar alla typer av idéer oavsett form, innehåll, spridning och riktning (Danelius, 2015). Citatet ovan är ett uttalande från Europadomstolen om den rätt som tillfaller alla och envar att säga sin mening, kanske särskilt när det omfattar obekväma och rent av kränkande yttranden.

I de nordiska länderna har vi ett starkt skydd för yttrandefriheten, men inskränkningar i densamma är ibland nödvändiga för att säkerställa att det offentliga samtalet präglas av demokratiska principer där alla har en möjlighet att delta. Mot bakgrund av det näthat som varit föremål för genomlysning i denna rapport är det tydligt att den typen av inskränkningar är motiverade. För att garantera yttrandefriheten för grupper som på ett strukturellt plan redan är utsatta och har sämre möjligheter att göra sin röst hörd behövs rättslig reglering av sådant som på ett negativt sätt inverkar på deras yttrandefrihet. Genomgången av den rättsliga regleringen i denna rapport är exempel på just sådana begränsningar. Med hjälp av de lagrum som kartlagts statuerar de nordiska staterna vilka uttalanden och ageranden som *inte* kan försvaras av rätten till yttrandefrihet. Emellertid tycks skyddet mot näthat inte vara helt tillfredsställande i dagsläget. Detta problem har uppmärksammats av samtliga nordiska länder som på olika sätt arbetar med yttrandefrihetsfrågor i relation till det tilltagande näthatet. Denna rapport är också ett exempel på viljan att via nordiskt samarbete belysa problemen.

Näthatet ur ett jämställdhetsperspektiv

Översikten av kunskapsläget i Norden visar att såväl kvinnor som män är utsatta för kränkningar på nätet i ungefär lika stor utsträckning. Kvinnor som tar plats i det offentliga samtalet är dock mer utsatta än män som deltar. Samtidigt visar studier att

66 Europadomstolens dom i målet *Handyside mot Storbritannien*.

kvinnor och män drabbas på olika sätt. När män – särskilt i offentligheten – utsätts för näthat är det oftare fråga om ärekränkningar med anspelning på yrkesskicklighet och kompetens eller hot om våld. Kvinnor utsätts istället för kränkningar med betydligt större inslag av sexism och sexuella hot och trakasserier som snarare kopplar an till person än profession. Näthatet reflekterar därmed hur män görs till (åtminstone möjligt) kompetenta subjekt medan kvinnor görs till objekt. Den här formen av kränkningar innebär en sexualisering och objektifiering av kvinnors och flickors kroppar. Sexuellt våld och sexuella trakasserier har historiskt setts trivialiserats (Citron, 2009). Det finns fortfarande många som vittnar om ett stort motstånd hos de rättsvårdande myndigheterna när det gäller den här typen av brott. När brotten dessutom sker på en arena som inte uppfattas som lika allvarlig riskerar problemet inte tas på tillräckligt stort allvar.

Att kvinnor utsätts för kränkningar som i första hand handlar om deras kroppar gör att frågan också kan förstås som en form av nätbaserat våld, där ingjutande av rädsla kan ses som ett strukturellt utövande av makt (Listerborn, 2002). Även på nätet kan således kvinnors handlingsutrymme begränsas genom rädsla för våld eller hot om våld. Wendt Höjer har beskrivit rädslan på följande sätt:

“Våld är ... en realitet som påverkar alla kvinnor, en ofrånkomlig del av vad det betyder att vara kvinna. Den rädsla som kvinnor känner förstås som en följd av vetskapen att livet som kvinna innebär en risk att bli utsatt för våld” (Wendt Höjer, 2002, s. 13).

Hon menar att mäns kränkningar blir en ständig påminnelse om kvinnors sexuella utsatthet: kvinnor som befinner sig på offentliga platser – som nätet – gör det på mäns villkor.

I det fysiska offentliga rummet har undersökningar visat att kvinnor och personer som tillhör minoritetsgrupper är de som känner sig mest otrygga och rädda för att utsättas för brott. Som kunskapsöversikten i denna rapport visar utsätts personer som representerar etniska minoriteter också betydligt oftare för negativa kommentarer på nätet kopplade till kön, kropp, hudfärg, etnicitet och religion. Med utgångspunkt i resonemangen om vad rädsla för våld gör kan denna typ av kränkningar – som kopplar an till sexism och rasism, person snarare än profession, sexualiserad kropp snarare än åsikt – tänkas få andra konsekvenser för de utsatta. Studier som diskuteras i kunskapsöversikten har också visat att kvinnor uppger att de påverkas av kränkningarna i högre utsträckning än vad män uppger.

Kvinnohat är inte hatbrott

För den som utsätts för kränkningar på grund av hans hudfärg, etnicitet, ras, religion, nationalitet och sexuella läggning, klassificerat som hatbrottsmotiv, finns ett straffrättsligt skydd i samtliga nordiska länder. Om näthatet riktas mot någon på grund av funktionsnedsättning finns ett skydd i finsk och norsk rätt och om det handlar om någons könsidentitet så finns det en möjlighet till skydd i isländsk och finsk rätt. Dessa regler *kan* fungera som ett skydd mot hatbrott, men om reglerna används går sällan att utläsa i domar. En insikt som denna rapport tydliggör är alltså att befintliga lagrum skulle kunna användas mer explicit, dels i syfte att garantera skyddet i sig, men också för att utnyttja straffrättens symbolvärde och visa att denna typ av kränkningar inte är acceptabla.

Om näthatet däremot handlar om någons kön, eller för den delen ålder, sociala status eller politiska åskådning, så finns i dagsläget inget skydd i praktiken för de som blir utsatta på dessa grunder, vilket är gemensamt för alla nordiska länder.

Vi återgår till den våldsamma och sexistiska kommentar som citerades i inledningen av rapporten:

"Men jämställdhet för mig är att man pullar en sexistisk feministhåra i vaginan med en stor kniv. Det bästa man kan göra för jämställdheten i Sverige är att gå ut med ett basebollträ och slå ihjäl sexistiska feministkräk."⁶⁷

Kommentaren fungerar som ett typexempel på den form av näthat som riktas mot kvinnor som vill delta i det offentliga samtalet. I svensk rätt är det i dagsläget en kränkning som helt faller utanför lagens ramar, även om det pågår ett lagstiftningsarbete som sannolikt kommer att förändra detta (SOU 2016:7). Yttrandet skulle heller inte anses utgöra ett hatbrott i något av de nordiska länderna eftersom kränkningen "bara" är ett uttryck för sexism och är kopplat till kön. Om vi byter ut de citerade orden *jämställdhet mot likabehandling* och *sexistisk feministhåra* respektive *sexistiska feministkräk* mot *muslimjävlar* skulle troligen yttrandet kunna bedömas som hets mot folkgrupp (*hatfulle ytringer* på norska).

Vad är anledningen till att kön inte inkluderas i hatbrottsbestämmelsen? Ett argument som hittills framhållits är att kvinnor inte är en minoritetsgrupp och därför inte har samma skyddsbehov. Men detta argument beaktar inte att lagstiftningen i samtliga länder är neutral i meningen att den skyddar en person som angrips på grund av ras, nationalitet, sexuell läggning, et cetera – utan att peka ut *vilken* ras, nationalitet eller sexuell läggning som avses. Det innebär att såväl minoritetsgrupper som majoritetsgrupper ska vara skyddade. Den norska straffskärpningsregeln skiljer sig här från övriga nordiska länders straffskärpningsregler genom att omfatta handlingar "som riktar sig mot grupper med ett särskilt behov av skydd". Här markeras alltså att det är grupper som har ett särskilt skyddsbehov som avses med bestämmelsen, vilket skiljer den från övriga mer generellt utformade bestämmelser genom att utgå från ett maktperspektiv. Det öppnar för en möjlighet att inkludera och erbjuda skydd för särskilt utsatta grupper, som kvinnor. En brottskonstruktion med utsatthet i fokus möjliggör också en maktanalys som kan vara av vikt vid den här typen av kriminalisering. Ett sådant perspektiv skulle också göra det tydligt att kön bör inkluderas i hatbrottsbestämmelserna.

Ovanstående resonemang såväl som det mer övergripande konstaterandet att kvinnor som deltar i den offentliga debatten är särskilt utsatta för sexistiska kränkningar och hot om sexuellt våld – på ett sätt som påverkar möjligheten att röra sig i det digitala rummet – väcker frågor om hatbrottslagstiftningens utformning. Det finns orsak att överväga om även kön (samt ålder, politisk åskådning och social status) kan och bör inkluderas i hatbrottsbestämmelserna. Den nordiska jämställdhetspolitiken slår fast att lika möjligheter för kvinnor och män att delta i utvecklingen av politik och samhälle är väsentliga för en demokrati.⁶⁸ De nordiska staterna är också förpliktade enligt kvinnokonventionen (CEDAW) att genomföra de förändringar som krävs för att kvinnors rättigheter ska garanteras och att diskriminering elimineras. Därtill är de förpliktade enligt Istanbulkonventionen att dels driva en politik som innefattar lämp-

⁶⁷ Svea hovrätts dom i mål B 9461-14.

⁶⁸ Nordiska ministerrådet, 2017.

liga åtgärder för att bekämpa alla former av våld mot kvinnor, dels vidta nödvändiga åtgärder för att utrota fördomar, sedvänjor, traditioner och all annan praxis som utgår från kvinnors underordning och/eller stereotypa roller för kvinnor och män. Mot bakgrund av att arbetet för jämställdhet är ett uttalat mål i de nordiska länderna, likväl som en del av deras internationella åtaganden, är det anmärkningsvärt att kvinnor inte har samma rättsliga skydd som andra utsatta grupper i samhället.

Integritetskränkningar utan rättsligt skydd

Att pojkar och män utsätts för mer traditionella former av kränkningar på nätet innebär att de i praktiken kommer att åtnjuta ett rättsligt skydd i större utsträckning än flickor och kvinnor. Kränkningar i form av att en journalist pekas ut som inkompetent eller ett hot om att använda våld mot någon skiljer sig inte i större utsträckning åt om de företas på nätet eller i det fysiska rummet. De lagar som finns att tillgå känner igen dessa former för hot och kränkningar.

Det förekommer dock en ny form av nätbaserad integritetskränkning i Sverige, som innebär att domar sprids med uppgifter om namn, adress och det brott vederbörande dömts för. Det är ett brott som inte faller inom lagens ramar i svensk rätt i dagsläget, men som enligt föreslagna lagändringar kan komma att omfattas inom kort. Det är också en typ av oreglerad kränkning som oftare riktas mot män.

När det gäller kränkningar på nätet som framförallt riktar sig mot flickor och kvinnor består de i fler fall av former som inte stämmer in i den fysiska världens traditionella uttryck för kränkningar eller hot. Därmed blir de svårare att tolka i förhållande till den lagstiftning som finns att tillgå för poliser, åklagare och domare, antingen för att det är svårt att se vilket brott det skulle kunna röra sig om eller för att de inte alls passar in i lagarnas nuvarande utformning. Här handlar det framförallt om skyddet mot delning av bilder och filmer med sexuella anspelningar och hot om en sådan spridning. Spridning av den typen av integritetskränkande material är problematiskt eftersom kränkningarna riskerar att bli livslånga. När materialet laddats upp är det inte längre möjligt att ta kontroll över var det hamnar. Det kan inom loppet av någon minut ha sparats ner i datorer, surfplattor och mobiler på olika platser och därefter laddas upp om och om igen.

Hat och hot i yrkesrollen

I såväl forskningsrapporter som i nyhetsmedier uppmärksammas att personer som deltar i det offentliga samtalet i sin yrkesroll, som journalister, samhällsdebattörer, forskare, förtroendevalda och kulturskapare, är särskilt utsatta för hat och hot på nätet. Dessa röster är centrala för en demokrati och därför väldigt viktiga att värna. Särskilt alarmerande är att dessa yrkesgrupper tycks utsättas i allt högre grad och att hatet tycks öka i samband med vissa ämnen och vissa röster (bland annat kvinnor, särskilt i kombination med minoritetsbakgrund). En journalist som skriver en artikel om integrationspolitiken eller en forskare som skriver en rapport om jämställdhet löper stor risk att möta en våg av hat och hot som följd av publiceringarna.

Den typ av näthat som exempelvis journalister möter drivs dessutom ibland i organiserade former. Eftersom det samtidigt utförs av många olika personer framstår de dock i ett rättsligt sammanhang som enskilda och ofta relativt lindriga gärningar,

som avskrivs av rättsväsendet. Kanske bör dessa gärningar ses i sin kontext, som någonting större än den enskilda gärningen. Här skulle lagstiftaren antingen kunna se till hatbrottslagstiftningen och fundera på om det är en särskilt skyddsvärd grupp, så som den danska regleringen av skydd för förtroendevalda, eller se till kontexten och upprepningen och inspireras av vissa nordiska länders lagstiftning om våld i nära relationer eller grooming.

En allvarlig konsekvens av det näthat som riktar sig mot ovan nämnda grupper är också att de kan komma att påverkas så till den grad att de undviker att bevakna vissa ämnen eller till och med överväger att lämna sitt yrke. Läget är allvarligt. Detta visar sig tydligt när till exempel den svenska Myndigheten för samhällsskydd och beredskap anser att hotbilderna i vissa fall är så allvarliga att de rekommenderar journalister att låta bli bylines (Myndigheten för samhällsskydd och beredskap, 2016). Nyligen publicerade Totalförsvarets forskningsinstitut en rapport som är den första forskningsrapporten i Sverige som getts ut utan namngivelse för forskarna på grund av hotbilden (Totalförsvarets forskningsinstitut, 2017).

Utmaningar i rättsväsendet

Det finns en allmän uppfattning om att det inte är någon idé att anmäla kränkningar på nätet eftersom polisen ändå inte kan göra något. Polis och åklagare står också inför särskilda utmaningar när det gäller brott som begåtts på internet. Vilket brott ska nya former av kränkningar som följer med vår kommunikation på nätet klassificeras som? Vem är det som gömmer sig bakom en pseudonym? Och hur ska vi hantera situationen att materialet kan ha sparats ner på datorer, surfplattor och mobiltelefoner och kan spridas på nytt? En del av dessa frågetecken skulle kunna rätas ut med hjälp av en översyn av de straffrättsliga reglerna, dels när det gäller hur brotten konstrueras, men också när det handlar om frågan om vem som kan hållas ansvarig. Andra frågetecken adresseras exempelvis genom att överväga insatser om att se över rutiner för handläggning och säkerställa att polis, åklagare och domare har de kunskaper som krävs för att hantera näthat. Utmaningar som är kopplade till näthatets gränsöverskridande karaktär – att de berör aktörer i andra stater – skulle kunna lösas genom ett nordiskt och internationellt politiskt samarbete, till exempel genom att diskutera och formulera riktningar för gemensamma juridiska ramverk.

Kan de nordiska länderna uppfylla sina förpliktelser?

Det åligger staterna i Norden att förhindra att enskilda individer eller andra institutioner begränsar medborgarnas yttrandefrihet. Om de nordiska staterna hittills varit tillräckligt aktiva för att säkerställa reell yttrandefrihet även på nätet är en relevant fråga. Rapportens genomlysningar av såväl kunskapsfältet som de juridiska regleringarna visar att det finns behov av kontinuerliga insatser på området, inte minst vad gäller lagstiftningens och rättstillämpningens förmåga att följa med i den snabba utveckling som sker på nätet. Men vad innebär det och hur ska det göras? Det kan göras genom en restriktiv hållning till inskränkningar av yttrandefriheten, som också varit central för samtliga nordiska länder. Men hur ska de nordiska staterna förhålla sig till det faktum att yttranden som tar plats på nätet i dag i ökande takt ger uttryck för sexism, rasism

och andra hatfulla yttringar mot de som avviker från normen? Konsekvenserna är allvarliga – dels genom att kvinnor och personer som tillhör olika minoritetsgrupper riskerar att tystna i den offentliga debatten, dels genom att deras livsrum blir begränsat då de inte får samma möjlighet att vistas på offentliga platser på nätet.

Ytterligare ett problem är att journalister, forskare, politiker och kulturskapare inte vågar bevaka eller diskutera vissa frågor som riskerar att leda till att de hotas och trakasseras. De ämnen som visat sig väcka mest hat är jämställdhet, integration och flyktingpolitik. Det är frågor som är politiskt laddade och handlar om att lyfta och synliggöra maktbalanser i samhället. Men där den ambitionen finns verkar också starka krafter för att i organiserade former tysta de rösterna.

Detta synliggör ett dilemma, ett yttrandefrihetens moment 22. Att skydda yttrandefriheten genom att inte begränsa den genom olika straffrättsliga inskränkningar leder till att den reella yttrandefriheten begränsas. I alla fall när det gäller kvinnor, minoritetsgrupper och för dem som vill skriva om jämställdhet, integration och invandring. Frågan är hur vi kan hantera nämnda situation som utgör ett hot mot våra demokratier?

Vägar framåt

Genomgången av såväl forskning som juridiska regleringar av näthat har syftat till att också ge en bild av förändringar som skulle möjliggöra ett mer effektivt arbete mot näthat med koppling till kön. Det finns flera olika sätt att arbeta för att komma vidare med de identifierade utmaningarna med hat och hot på nätet. Lagtekniska förändringar bidrar till att lösa vissa problem, men andra former av politiska initiativ är en nödvändig förutsättning i det fortsatta arbetet.

En del frågor har tangerats i denna rapport utan att kunna undersökas närmare. Det handlar exempelvis om att mer specifikt kartlägga de rättsliga reglerna och rutinerna för nätkränkningar som sker kopplat till skolan/arbetsgivare. På samma sätt som denna kartläggning pekar mot behov av ökad kunskap och förbättrade rutiner torde en sådan kartläggning kunna visa på behov av kunskapsunderlag om centrala regleringar i de nordiska länderna (exempelvis riktat till skola och föräldrar). Andra fördjupningsspår på flera områden skulle leda till ytterligare rekommendationer. Utifrån de kartläggningar som gjorts i denna rapport kan dock följande punkter vägleda en vidare diskussion och ett fortsatt arbete mot näthat kopplat till kön:

Initiera arbete som kan resultera i ny lagstiftning

- Uppdatera rättslig reglering så att den omfattar allvarliga kränkningar som sker på nätet, särskilt non-consensual pornography och andra allvarliga integritetskränkningar.
- Överväg att lägga till kön som en grund i hatbrottslagstiftningen.
- Se över ansvaret för dem som tillhandahåller plattformarna på internet.
- Se över hur journalister, förtroendevalda (som redan har ett särskilt skydd i Danmark), forskare och kulturskapare kan ges ett bättre rättsligt skydd, särskilt när de utsätts för organiserade hatkampanjer.

Rutiner för att hantera näthat

- Se över rutiner för handläggning av anmälningar av näthat i allmänhet och anmälningar av hatbrott i synnerhet hos polis och åklagare.
- Ge poliser och åklagare ett ökat kunskapsunderlag avseende näthat i allmänhet och hatbrott i synnerhet. En förväntad effekt är exempelvis att polis och åklagare vågar driva mål som berör de hatbrottsgrunder som i dagsläget endast *implicit* omfattas av regleringen.
- Använd befintliga lagrum kopplat till hatbrott mer explicit och konsekvent i domar. Det medför ökad möjlighet till uppföljning, synliggör hur skyddet tillämpas och lyfter straffrättens symbolvärde.

Samarbetsinitiativ

- Se över möjligheten att ta fram etisk kodex/regler för medietillhandahållare och användare – gärna på nordisk nivå och även i internationell dialog.
- Initiera samarbete på nordisk nivå mellan politikområden och organisationer som kan bidra i det preventiva arbetet. Det kan exempelvis inkludera översyn av lagstiftning och rutiner samt informationsmaterial om gällande rätt till målgrupper med möjlighet att påverka.
- Ta initiativ till diskussioner på nordisk nivå kring arbetet mot könat näthat för att kunna lyfta frågor kopplat till rättslig reglering i internationella sammanhang. Flera problem kopplat till utredning av brott överskrider nationella gränser och kräver samarbete – mellan politikområden likväl som nationer.
- Initiera diskussioner om samarbeten kring internationell rättslig hjälp när det gäller brott som begås på internet. Detta är kopplat till processuella utmaningar som handlar om att näthat ofta rör sig över nationella gränser.

Forskningsinsatser

- Ta initiativ till fördjupad, nordisk komparativ forskning som utgår från samma typer av material, metoder, et cetera. Gärna med fokus på:
 - Offer och utövare.
 - Effekter/konsekvenser, särskilt kopplat till kvinnors respektive mäns handlingsutrymme.
- Initiera forskning med ett intersektionellt perspektiv. Undersök hur olika typer av maktstrukturer samverkar och präglar det näthat som syns i en nordisk kontext. Vilka konsekvenser får det för de drabbade? Hur svarar den straffrättsliga regleringen mot näthat där flera samverkande aspekter, som sexism och rasism, aktualiseras?

Summary

Online hate speech, threats and other forms of online harassments has become an integral part of people's everyday lives. It is so widespread that it poses a threat to the democratic process as actors in the public space may choose to remain silent to avoid the hatred and threats that may follow the posting of an article, photo or film highlighting a social problem. Thus, online hate speech is having a profound impact on people and the community, sometimes with serious consequences for the ability of individuals to communicate and act freely in society. However, many victims do not even know they are victims of an illegal activity, and many people in the Nordic countries do not believe the police can do anything about the violations. The latter concern is true to some extent. The current uncertainty in the Nordic countries regarding what is illegal and what is not and how different types of violations should be dealt with can be observed not only among the victims but also in the entire law enforcement sector. This is a great dilemma with very unfortunate effects on people's legal security.

This report gives a summary of how the issue of online hate speech, threats and other harassments is handled legally in the Nordic countries. The assessment is based on gender, which means that it applies a gender and gender equality perspective to explore whether online hate, targeting men and women, is regulated in law in a way that gives them equal opportunities to take legal action or seek compensation for damages. The report also includes a review of central research and reports at the Nordic level. The following questions have guided the writing of the report:

- What knowledge is available in the Nordic countries regarding gender-related online hate speech, threats and other harassments?
- What do the legal regulations look like in the Nordic countries and what actions and means of resistance are available to victims of gender-related online hate speech, threats and other harassments? What forms of online hate speech, threats and other harassments currently fall just outside the Nordic legal frameworks?
- What legal and policy changes would allow for more effective efforts against gender-related online hate speech, threats and other harassments?

Knowledge Review – What Do We Know?

Online hate speech, threats and other harassments with a hate crime motive occurs in both the public debate and people's everyday life and targets both public figures and private persons. The violations are related to factors such as ethnicity, disability, skin colour, gender, nationality, political affiliation, religion and sexual orientation. A few studies suggest that the violations in the public debate are particularly related to political affiliation, ethnicity, religion and gender.

Several studies show that people who participate in the public discourse within their occupational domains, e.g. journalists, politicians, scientists, writers and artists, are particularly exposed to online hate speech, threats and other harassments. What is especially alarming is that these professionals seem to be exposed to violations with increasing frequency and intensity and that they say this is impacting their choice of

topics and perspectives in their work. A survey found that one in seven journalists had considered changing professions due to the rampant online hate. When it comes to authors and artists, those who address social issues are particularly vulnerable to attacks.

Several studies indicate that online hate speech, threats and other harassments targets women and men to similar extents. However, all studies point to differences in the types of violations women and men experience. Men are more likely to fall victim to attacks that involve threats and references to their profession and competence, whereas women are more likely to be exposed to sexist and sexually charged offences. Some studies show that women who participate actively in public life are attacked twice as often as their male counterparts. People who represent ethnic minorities commonly experience negative comments related to gender, body, skin colour, ethnicity and religion. Studies also show that some topics provoke more hatred than others. Examples include refugee policy/integration, gender equality, feminism and religion.

Studies also show that mostly men engage in online hate speech, threats and other harassments. Other reports add nuances to the picture by showing that the perpetrators range from well-educated women and university students to family fathers and people with low levels of education. This partly has to do with the fact that online hate speech, threats and other harassments comprises many different types of attacks, from saying that somebody is ugly to continuous persecution of certain individuals or groups, death threats and child pornography. Thus, the people who commit these acts do not comprise a homogenous group. However, men are overrepresented among perpetrators of online hate directed to journalists or violations of the more organised type.

The answer to the question of what effects hate, threats and other violations might cause is as diverse as the phenomenon itself, but some general claims can indeed be made and are important to point out. Online hate has implications at the individual, group and societal levels. It can be assumed that all victims experience some type of discomfort. Yet, women report that they experience discomfort in response to attacks to a greater extent than men. There are indications that the vulnerability of journalists influences their news reporting by discouraging them from addressing certain topics and perspectives. Many studies also show that the hostile online environment keeps many individuals from participating in the public discourse. This should be considered in relation to the finding that certain topics, such as integration and refugee policy as well as gender equality issues, tend to trigger more hate and harassments and that certain groups are particularly exposed to attacks. This could ultimately lead to the silencing of some voices and hence to an effect where freedom of speech is a reality for some but not others.

Knowledge Gaps and Needs

There are still major gaps in knowledge regarding the gender-related online hate speech, threats and other harassments. A few Nordic research projects have explored who are exposed to what online, as well as who the perpetrators are. However, as the research questions, methods, delimitations and definitions of central concepts have varied, the research results to date are difficult to compare and draw general conclusions from. Thus, there is a need for closer collaboration between the Nordic countries in order to develop knowledge based on similar methods and conceptual platforms.

When it comes to the exposure that people involved in the public debate experience, some research focusing on politicians, artists, public debaters and journalists has been conducted. A minor share of the studies has addressed the gender perspective. Several factors indicate that exclusionary norms interact in ways that make certain groups particularly vulnerable. Thus, there is a clear need for an intersectional analysis.

There are some studies that deal with the causes and effects of online hate speech, threats and other harassments, and hence to some degree with who the perpetrators are. Yet as they are relatively few and vary in focus, there is a great need for additional contributions. There is also limited research on the impacts of online hate speech, for both individuals and society at large.

Legal Regulation of Online Hate Speech, Threats and Other Harassments

The regulation of online hate speech, threats and other harassments in the Nordic countries is not limited to national contexts, as their responsibilities are regulated in international conventions dealing with people's right to freedom from discrimination, right to privacy and freedom of expression. These international commitments influence the balance between people's freedom of speech and a government's obligation to criminalise or otherwise regulate certain actions to protect citizens from discrimination and privacy violations and to ensure everybody's freedom of expression.

Legal Protection against Hate Crimes

Hate speech is regulated as a specific crime in all Nordic countries and thereby offers legal protection to certain defined grounds. These include race, ethnicity, skin colour, nationality, religion and sexual orientation. The Finnish legislation is open to the inclusion of grounds other than those listed explicitly. Disability is protected in Finnish and Norwegian law, and gender identity is implicitly covered in Finland and Iceland. Gender, age, social status and political or other opinion fall outside the legal provisions of all Nordic countries. However, the Finnish legislation theoretically offers protection of these groups, although this possible extension has never been tested in court. Worth noting is also that the Icelandic legislation concerning editorial responsibility covers violations based on gender and social status.

It is possible in all Nordic countries, although not explicitly in Icelandic law, to use a hate crime motive to increase the severity of a penalty for an offence, such as in cases of unlawful threats or defamation. Norwegian law offers explicit protection of particularly vulnerable groups, whereas the wording is neutral in the other countries. In this part of the regulation of hate crime, all countries have a legal construction involving a list of examples of protected groups and therefore offer a possibility to protect additional groups. A few reviews of rulings indicate that it is practically impossible to discern whether the courts have taken advantage of this opportunity or not. This means that we are not aware of any cases where such a broad interpretation of the provisions has been made.

In all Nordic countries, the provisions relating to hate crimes are applied relatively infrequently. In Iceland, however, there has been a recent increase in the number of trials, and active efforts regarding these types of offences are underway in the other

Nordic countries. For example, Norway is involved in a project concerning the way in which the police administer reports and registration of hate crimes.

There is an uncertainty in the Nordic countries regarding how the provisions criminalising hate crimes should be applied and where to draw the boundaries in relation to freedom of expression, and consequently the provisions are rarely used. This means that the practical protection is limited for all groups, and currently non-existent for victims of violations based on gender, age, social status and political affiliation. This should be considered in relation to the research showing that online hate speech targeting women is largely related to gender.

Legal Protection against Threats

In order for a threat to be considered a criminal offence, it must be of a certain magnitude. In Finnish and Swedish law, the threshold is set very high, but for example threats to burn down somebody's home or to rape or kill somebody fall within the framework of criminal law in all Nordic countries.

Studies show that the types of online violations that boys are most likely to experience, such as threats of physical violence or death, are covered by the national laws. Thus, young boys enjoy relatively strong legal protection. Girls and young women are often exposed to threats to disseminate nude photos of them, i.e. threats to violate their personal integrity. If a girl is only exposed to such a threat but does not give in to it, the situation is not considered criminal in Finnish and Swedish law. The reason for this is that the provisions regarding *olaga hot* concern the protection of a person's life and health, and possibly also extensive damage of property. However, in Denmark and Iceland, the situation may fall under the legal concept of *trusler*, and Norwegian law clearly covers the described situation.

If the threats are realised, other types of crimes may come into questions, including unlawful coercion and sexual coercion or other sexual offences. In all the Nordic countries, there are applicable regulations on financial compensation when unlawful threats are made, which means that the described threats to disseminate nude pictures can qualify the victim for economic compensation in Danish, Norwegian and Icelandic law.

Legal Protection against Repeated Violations

Norwegian and Finnish law offer the strongest protection against repeated violations of a person, as the provisions also cover repeated acts that are not considered criminal individually. Examples include the sending of encouraging text messages and virtual flowers to somebody against that person's will. In Sweden, unlawful persecution (*olaga förföljelse*) is considered criminal if the behaviour encompasses some previously criminalised acts. In Denmark, *stalking* is illegal only if it violates a restraining order. Icelandic law also includes such a provision, together with the criminalisation of repeated criminal acts within the framework of close relationships.

Legal Protection against Sexual Violations of People's Integrity

As regards the dissemination of images of sexual nature that violate the featured person's integrity (non-consensual/revenge pornography), the interpretation and application of the Swedish, Finnish and Icelandic legislations are characterized by uncertainty. In Iceland and Sweden, the provisions are designed for completely different situations and need to be updated. It should be noted in this context that a legislative process is ongoing in Sweden, aiming to strengthen the protection of personal inte-

grity, especially in relation to online activities. The Finnish legislation is of a later date, but its application remains subject to some degree of uncertainty. In Danish law, this type of conduct is criminalised but the legal provisions are rarely applied. Taking intimate photos without the featured person's consent is illegal in Denmark, Finland and Sweden. Norway (and to some extent Iceland) instead outlaws the dissemination of such pictures. The Nordic legislations seem to consider sexual harassment and online flashing acts of sexual molestation.

Attempts to persuade someone to carry out sexual acts involving threats to disseminate sexual images are considered acts of unlawful threats or unlawful coercion, but may also be considered sexual offences. Sexual coercion is punishable in Finnish, Icelandic and Swedish law. In Norwegian law, rape includes online violations. This interpretation has also been made in practice in Sweden and Finland. In Danish and Icelandic law, rape requires physical contact, but in a recent Icelandic case, the question was raised of whether a threat to spread intimate images unless the featured person would engage in sexual activity could be considered attempted rape.

Children enjoy relatively good legal protection in the Nordic countries. Grooming – or the act of contacting children with a goal to persuade them to engage in a sexual relationship – is illegal in all Nordic countries. Danish law does not treat it as a separate crime but rather as attempted child rape. The possession and dissemination of sexual images can be treated as a child pornography offence.

Online Hate Speech, Threats and Other Harassments and the Issue of Responsibility

The perpetrators of online crimes are often difficult to identify, as they often make use of fake user accounts, anonymous user profiles and similar methods. These measures make it difficult to identify the physical persons behind the acts or to obtain information about the user from the respective service provider. Besides the individual who is directly behind the online hate speech, it is currently difficult to hold the respective website editor/moderator accountable for the published material. However, there are a few legal possibilities to hold an editor or moderator responsible, but these are mainly designed based on traditional media and not on the current situation with online news reporting, which means that the editorial responsibility rarely is applied. As regards criminal liability in relation to acts committed on social media or in online comment fields, Swedish legislation offers the opportunity to hold the social media/comment field provider accountable if the direct perpetrator cannot be prosecuted. This possibility could but currently does not seem to be taken advantage of in practice.

A shared challenge for all Nordic countries is the vast amount of online hate speech, threats and other harassments that occurs in the news media's discussion threads, and that has led several media outlets to shut down their comment fields.

Conclusions and Recommendations

The Nordic countries are characterised by strong protection of people's freedom of expression. There is also a certain level of protection against statements that involve hate speech and other personal attacks that de facto may imply restrictions of said freedom if they are allowed in the public debate. In light of the online hate speech, threats and

other harassments addressed in the present report, it is clear that such restrictions are well justified. In order to ensure freedom of expression for groups who are already vulnerable at a structural level and have less opportunity to make their voices heard, there is a need of restriction of what adversely affects their freedom of expression. The criminal regulation included in this report is an example of precisely such restrictions. By means of these criminalisations, the Nordic countries prescribe which statements and actions cannot be defended with reference to the right of freedom of expression.

However, the legal protection against online hate speech, threats and other harassments does not appear to be entirely satisfactory at present. The report points to several areas where the application of law and regulation should be reviewed, of which the editorial responsibility for electronic bulletin boards and social media is one.

Women, more often than men, fall victim to repeated personal attacks online – which when considered individually do not seem particularly serious but when seen in their full context can pose a major problem. Therefore, there may also be reason for the other Nordic countries to consider the Finnish and Norwegian legislations in order to strengthen the legal protection of those who are subject to repeated violations. This type of contextualisation as a basis for the legal provisions may also be of relevance for a review of the legal protection enjoyed by journalists, politicians, scientists and others who are victims of organised violations of various magnitudes. These voices are important to protect from a democracy perspective. It is therefore particularly alarming that these professionals seem to be experiencing increasing rates of online hate and that the frequency and intensity of the attacks seem to increase in connection with certain topics and thus to be directed towards certain voices. Since the online hate speech, threats and other harassments they face is of structural nature and sometimes organised but at the same time produced by multiple individuals, the attacks appear in a legal context as isolated and maybe less serious acts and are often not recognized properly by the legal system. Perhaps these acts should be considered in their full context, as something greater than each separate offence.

Women experience violations that are more strongly characterised by sexism, sexual threats and harassment, and that therefore are more personally than professionally oriented. If the online hate speech, threats and other harassments concerns somebody's gender, or for that matter age, social status or political views, the victims currently cannot count on benefitting from any legal protection. There is therefore reason to include protection of people who are attacked due to their gender in the hate crime legislation. In view of the observation that women are particularly affected by online hate speech, threats and other harassments related to gender and that the Nordic countries see gender equality as important, it is noteworthy that no Nordic country offers people legal protection against gender-related hate speech.

All Nordic countries offer legal protection against violations based on somebody's skin colour, ethnicity, race, religion, nationality and sexual orientation. Such violations can be classified as a hate crime. Finnish and Norwegian law offers protection when online hate speech targets a person due to that person's disability, and when the violations concerns somebody's gender identity there is a potential for protection under Finnish and Icelandic law. These rules may serve as protection against hate crimes, but it is rarely possible to discern in past judgments whether the rules are being applied. An insight provided by the present report is therefore that the existing legislations could be used more explicitly, partly to ensure the protection but also to make use of the sym-

bolic value of criminal law and show that these types of violation are not acceptable.

It is the responsibility of the Nordic countries to keep individuals and institutions from restricting people's freedom of expression. Whether the countries hitherto have been sufficiently active in ensuring genuine freedom of expression also online is therefore a relevant issue. The assessments in this report, of both the available knowledge and the legal regulations, show that there is a need for continuous efforts in the field, not least with respect to the ability of the legislation and application of law to keep up with the rapid developments in the online world.

Based on the assessments herein, the following points may guide a continued discussion and the development of measures to combat gender-related online hate speech:

Prepare Legislative Changes

- Update the legal regulations to ensure it includes serious personal attacks that occur online, in particular non-consensual pornography and other serious violations of people's integrity.
- Consider adding gender to the hate crime legislation.
- Review the responsibility of providers of online communication platforms.
- Look into how journalists, elected officials (who already enjoy special protection in Denmark), researchers and culture workers can be offered improved legal protection, especially when targeted with organised hate campaigns.

Procedures for Dealing with Online Hate Speech

- Review the law enforcement procedures for the handling of reported online hate speech in general and hate crimes in particular.
- Educate police officers and prosecutors about online hate speech, threats and other harassments in general and hate crimes in particular. Expected effects of this include that the police and prosecutors will have the courage to pursue cases that are only implicitly covered by the respective hate crime legislation.
- Use the existing regulation related to hate crimes more explicitly and consistently in court cases. This will improve the opportunities for follow-up, make visible how the protection is applied and highlight the symbolic value of criminal law.

Initiatives to Collaborate

- Review the possibility of developing ethical codes of conduct/rules for media providers and users – preferably at Nordic level and also in dialogue with international actors.
- Initiate Nordic cooperation between policy areas and organisations that can assist in the prevention work. This may include review of legislation and procedures as well as information material about current legislation to target groups with the ability to make a difference.

- Initiate discussions at Nordic level on the work against gender-based online hate speech in order to address issues related to legal regulation in international contexts. Several problems related to the investigation of offences transcend national borders and require cooperation – between policy areas and nations.
- Initiate discussions regarding cooperation on international legal assistance in relation to online crimes. This is connected to procedural challenges related to the fact that online hate speech often transcends national boundaries.

Research

- Initiate in-depth, Nordic comparative research that is based on the same types of material, methods etc., preferably with a focus on:
 - Victims and perpetrators.
 - Effects/consequences, especially in relation to women’s and men’s acting space.
- Initiate research with an intersectional perspective. Explore how different power structures interact and characterise the online hate speech that occurs in a Nordic context. What are the consequences for the victims? How does the legal regulation relate to online hate speech that involves several interrelated dimensions, such as sexism and racism?

Referenser

Referenslistan inkluderar även källhänvisningar från ett appendix till rapporten som publiceras separat. Appendixet innehåller den mer detaljerade genomgång som ligger till grund för den juridiska kartläggningen i kapitel fyra.

Vetenskapliga böcker och artiklar

Andersson, U. (2004). *Hans (ord) eller hennes?: en könsteoretisk analys av straffrättsligt skydd mot sexuella övergrepp*. (1. uppl.) Diss. Lund: Univ., 2004. Lund: Bokbox förlag.

Axberger, H.-G. (2014). *Yttrandefrihetsgrundlagarna*. (2:a uppl.). Stockholm: Norstedts juridik.

Baumbach, T. (2016). Anonyme uredigerede debatindlæg – skal ingen bære ansvaret?. I N. J. Clausen, J. Dalberg-Larsen, B. O. G. Mortensen, & H. V. G. Pedersen (Red.), *Ikke kun retsfilosofi: Festskrift til Sten Schaumburg-Müller* (s. 57-72). Viborg: Djøf/Jurist- og Økonomforbundet.

Bell, J.G & Perry, B. (2015). *Outside Looking In: The Community*

Impacts of Anti-Lesbian, Gay, and Bisexual Hate Crime. *Journal of Homosexuality*, 62(1), 98-120.

DOI: 10.1080/00918369.2014.957133

Bladini, M. (2013). *I objektivitetens sken. En kritisk granskning av objektivitetsideal, objektivitetsanspråk och legitimeringsstrategier i diskurser om brottmål* (Doktorsavhandling, Lunds universitet, Lund). Malmö: Makadam förlag.

Bogdan, M. (2003). *Komparativ rättskunskap*. (2:a uppl.). Stockholm: Norstedts juridik.

Browne, K., Leela B. & Jason L. (2011). "It's Something You Just Have to Ignore": Understanding and Addressing Contemporary Lesbian, Gay, Bisexual and Trans Safety Beyond Hate Crime Paradigms. *Journal of Social Policy*, 40(04), 739–756.

DOI: 10.1017/S0047279411000250

Buckels, E. E., Trapnell, P.D. & Paulhus, D., L. (2014). Trolls Just Want to Have Fun. *Personality and Individual Differences*, 67, 97-102. DOI: 10.1016/j.paid.2014.01.016

Burman, M. (2007). *Straffrätt och mäns våld mot kvinnor: Om straffrättens förmåga att producera jämställdhet* (Doktorsavhandling, Umeå universitet, Umeå). Uppsala: Iustus förlag

Carlén-Wendels, T. (2000). *Nätjuridik – Lag och rätt på Internet*. (3:e uppl.). Stockholm: Norstedts Juridik.

Citron, D. K. (2009). Law's expressive value in combating cyber gender harassment.

Michigan Law Review, 108(3), 373-416. Tillgänglig: <http://repository.law.umich.edu/mlr/vol108/iss3/3>

Danelius, H. (2015). *Mänskliga rättigheter i europisk praxis: en kommentar till Europakonventionen om de mänskliga rättigheterna*. (5:e uppl.). Stockholm: Norstedts juridik.

Dunkels, E. (2016). *Nätmobbing, näthat och nätkärlek. Kunskap och strategier för en bättre vardag på nätet*, Stockholm: Gothia Fortbildning AB.

Forsman, M. (2014). *Internetpublicering och sociala medier: en juridisk vägledning*. Stockholm: Norstedts juridik.

Granström, G., Mellgren, C. & Tiby, E. (2016). *Hatbrott? En introduktion*. Lund: Studentlitteratur.

Gunnarsson, Å. & Svensson, E.-M. (2009). *Genusrättsvetenskap*. Lund: Studentlitteratur.

Hagen, A. L. (2015). *Meningers mot – netthat og ytringsfrihet i Norge*. Oslo: Cappelen Damm Akademisk.

Hagen, A. L. & Drange, I. (2015). Ytringsskader, sårbarhet og sosial "skamming": Journalisters erfaringer med hatytringer i norsk offentlighet. *Sosiologi i dag*, 45(4), 90-114.

Herring, S.C. (2002). Computer-Mediated Communication on the Internet", i *Annual Review of Information Science and Technology*, 36(), 109-168. DOI: 10.1002/aris.1440360104

Jensen, J. L. (2014). Online deliberation and beyond? A time-based and comparative study of Danish political debates online. *MedieKultur*, 56, 23-43. DOI: <http://dx.doi.org/10.7146/mediekultur.v30i56.16327>

Jensen, J. L. & Sørensen, A. S. (2014). Analyzing Online Social Networks from a User Perspective: A Quantitative-Qualitative Framework. I G. Patriarche, H. Bilandzic, J.L. Jensen & J. Jurisic (Red.), *Audience Research Methodologies: Between Innovation and Consolidation* (s. 144-159). New York: Routledge, Routledge Studies in European Communication Research and Education.

Kimmel, M. S. (1994). Masculinity as Homophobia: Fear, Shame, and Silence in the Construction of Gender Identity. I H. Brod, (Red.) & M. Kaufman, *Theorizing Masculinities* (s.119-141). Thousand Oaks, London & New Delhi: SAGE. E-bok.

Kurvinen, H. (2015). Reporting on how Feminism and Immigration Triggers Hate Speech in Finland. I I. Wadbring. & R. Mølster (Red.), *Nordicom Hets och hat online – hur journalistiken och yttrandefriheten utmanas i Norden*, 37 (3-4), 38-44. Göteborg: Nordicom.

Lander, I. (2003). Genus, normalitet och avvikelse. Med kroppen som utgångspunkt. I I. Lander, T. Pettersson & E. Tiby (Red.), *Femininiteter, maskuliniteter och krimi-*

nalitet. *Genusperspektiv inom svensk kriminologi* (s. 21-45). Lund: Studentlitteratur.

Lindberg, A. & Westman, D. (2001). *Praktisk IT-rätt*. (3:e uppl). Stockholm: Norstedts juridik

Listerborn, C. (2002). *Trygg stad. Diskurser om kvinnors rädsla i forskning, policy-utveckling och lokal praktik* (Doktorsavhandling, Chalmers tekniska högskola, Göteborg). Tillgänglig: <http://cpl.lib.chalmers.se/records/fulltext/349.pdf>

McDermott, I. E. (2012). Trolls, Cyberbullies, and Other Offenders. I *Internet Express*, 20(10), 7-11. DOI: 84299213

Messerschmidt, J. W. (2004). *Flesh and blood. Adolescent Gender Diversity and Violence*. Boston: Rowman & Littlefield Publisher.

Midtbøen, A.H. & Steen-Johnsen, K. (2016). Ytringsfrihetens grenser i det flerkulturelle Norge. *Nytt Norsk Tidsskrift*, 32(1-2), 21-33. DOI: 10.18261/issn.1504-3053-2016-01-02-03

Mølster, R. (2015). Hat og trusler mot journalister i Skandinavia. I I. Wadbring, & R. Mølster (Red.), *Nordicom Hets och hat online – hur journalistiken och yttrandefriheten utmanas i Norden*, 37(3-4), 57-62. Göteborg: Nordicom.

Nousiainen, K. & Niemi-Kiesiläinen, J. (2001). Introductory remarks on Nordic Law and Gender Identities. I K. Nousiainen, Å. Gunnarsson, K. Lundström & J. Niemi-Kiesiläinen (Red.), *Responsible Selves. Women in the Nordic Legal Culture* (s. 18–21). Aldershot; Burlington, USA: Ashgate/Dartmouth.

Näsi, M., Räsänen, P., Oksanen, A., Hawdon, J., Keipi, T. & Holkeri, E. (2014). Association Between Online Harassment and Exposure of Harmful Online Content: A Cross-national Comparison Between the United States and Finland. *Computers in Human Behavior*, 41, 137-145. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.chb.2014.09.019>

Olsen, L. (2015). Näthat i form av hot, Några reflektioner kring elektroniska tjänsteleverantörers ansvar. I *Svensk juristtidning* (s. 297-312). Uppsala.

Peczenik, A. (1995). *Juridikens teori och metod: en introduktion till allmän rättslära*. Stockholm: Fritze

Pettersson, T. (2003). Våld som iscensättning av femininitet?. I I. Lander, T. Pettersson & E. Tiby (Red.), *Femininiteter, maskuliniteter och kriminalitet. Genusperspektiv inom svensk kriminologi* (s.139- 152). Lund: Studentlitteratur.

Phillips, W. (2011). Meet the Trolls. I *Index on Censorship*, 40 (2), 68-76.

Sackemark, A., Schultz, M. Alderhorn, M, Caicedo Gordh, S. och Rosell, J. (2015). *Näthat: Rättigheter och möjligheter*. Stockholm: Karnov Group.

Schultz, M. (2013). Kränkning och ”särskilda yrkesgrupper”. I *Svensk Juristtidning*, 2013 (s.314-331).

Shaw, M. (2014). *International Law*. (7:e uppl.). Cambridge: Cambridge University Press.

Ström, J. (2013). *Näthat, gammalt kvinnohat på en ny arena?* (Examensarbete avancerad nivå, Kriminologiska institutionen Stockholms universitet, Stockholm). Tillgänglig: http://www.criminology.su.se/polopoly_fs/1.158499.1386607908!/menu/standard/file/2013m1_2_Jennie_Strom.pdf (Hämtad 14 december 2016).

Suler, J. (2004). The Online Disinhibition Effect. I *Cyber Psychology & Behavior*, 7(3), 321-326.

Sunde, I.M. (2006). *Lov og rett i Cyberspace: Internettkriminalitet og etterforskningsmetoder*. Bergen: Fagbokforlaget.

Sunde, I.M. (2010). *Automatisert inndragning* (Doktorsavhandling, Institutt for offentlig rett, Oslo). Oslo: Senter for rettsinformatikk/Avdeling for forvaltningsinformatikk.

Sunde, I.M. (2013). Straffprosessuelle metoder retter mot elektroniske bevis. I A. P. Høgberg, R. Torgersen & T. E. Schea (Red.), *Rettsikker radikaler. Festskrift til Ståle Eskeland 70 år* (s. 266-283). Oslo: Cappelen Damm Akademisk.

Sunde, I.M. (2015). Databevis. I R. Aarli, M-A. Hedlund & S. E. Jebens (Red.), *Bevis i straffesaker: Utvalgte emner* (s. 599-633). Oslo: Gyldendal Akademisk.

Sunde, I.M. (2016). *Datakriminalitet: En fremstilling av strafferettslige regler om datakriminalitet*. Bergen: Fagbokforlaget.

Sutorius, H. & Kaldal, A. (2011). *Bevisprövning vid sexualbrott*. Stockholm: Norstedts juridik.

Þorvaldsdóttir, V.F. (2015). *Stöðvum hrelliklám. Löggjöf og umræða*. Reykjavík: Kvenréttindafélag Íslands.

Träskman, P. O. (2004). Våldtäkt, våldtäktsman, gärningsbeskrivning och egenhändertaget brott. I B. Lindell & T. Andersson (Red.), *Festskrift till Per Henrik Lindblom* (s. 675-696). Uppsala: Iustus förlag.

Valguarnera F. (2013). Den komparativa metoden. I F. Korling & Z. Zamboni (Red.), *Juridisk metodlära* (s.141-174). Lund: Studentlitteratur.

Wadbring, I. (2015). Trollen i nätskogen. I I. Wadbring & R. Mølster (Red.), *Nordicom Hets och hat online – hur journalistiken och yttrandefriheten utmanas i Norden*, 37(3-4), 65-68. Göteborg: Nordicom.

Warnling-Nerep, W. & Bernitz, H. (2013). *En orientering i tryckfrihet och yttrandefrihet*. Stockholm: Jure förlag.

Wendt Höjer, M. (2002). *Rädslans politik. Våld och sexualitet i den svenska demokratin*. Malmö: Liber.

Rapporter och undersökningar

Als Research. (2015). *Hadytringer og sexism i Norden. Opsamlingsnotat vedrørende Nordisk Ministerråds seminar om hadytringer og sexisme 2.-3. november 2015*. Köpenhamn: Als Research.

Benediktsdóttir, K. & Gunnlaugsdóttir, Þ.S. (2015). When the private turns public: Challenges in prosecution of revenge porn in Iceland. I A. Storgaard (Red.), *NSfKs 57. Forskerseminar, Scandinavian Research Council for Criminology* (s.198-211). Stavern, Norway. Tillgänglig: <http://www.nsfk.org/Portals/0/Archive/NSfK-ForskerseminarRapport2015Samlet.pdf> (Hämtad 24 maj 2017).

Brottsförebyggande rådet. (2015). *Polisanmälda hot och kränkningar mot enskilda personer via internet*. (Rapport 2015:6). Stockholm: Brottsförebyggande rådet.

Brottsförebyggande rådet. (2016). *Hatbrott 2015. Statistik över polisanmälningar med identifierade hatbrottsmotiv och självrapporterad utsatthet för hatbrott*. (Rapport 2016:15). Stockholm: Brottsförebyggande rådet.

Dansk journalistforbund. (2015). *Undersøgelse om chikane*. Köpenhamn: Dansk Journalistförbund

European Commission against Racism and Intolerance. (2016). *Annual report on ECRI's activities - covering the period from 1 January to 31 December 2015*. (Rapport CRI 2016:28). Strasbourg: ECRI Secretariat, Directorate General II – Democracy, Council of Europe.

Eggebø, H., Sloan, L. & Aarbakke, M.H., *Erfaringer med digitale krenkelses i Norge* (KUN Rapport 2016:1). Forlaget Nora.

Eggebø, H. & Stubberud, E., *Hatfulle ytringer, Delrapport 2: Forskning på hat och diskriminering*. Rapport (2016:15) Oslo: Institutt for samfunnsforskning.

Enjolras, B., Rasmussen, T. & Steen-Johnsen, K. (Red.). (2014). *Status for ytringsfriheten i Norge. Hovedrapport fra prosjektet*. Oslo: Fritt Ord, Institutt for samfunnsforskning, FAFO, Institutt for medier og kommunikasjon, Universitetet i Oslo & Wessel-Aas, J.

Enjolras, B. & Steen-Johnsen, K. (2014). Frykten for å støte som begrensning. Hvilken betydning har sosiale normer for ytringsfriheten?. I B. Enjolras, T. Rasmussen & K. Steen-Johnsen (Red.) *Status for ytringsfriheten i Norge. Hovedrapport fra prosjektet* (s. 33-52). Oslo: Fritt Ord, Institutt for samfunnsforskning, FAFO, Institutt for medier og kommunikasjon, Universitetet i Oslo & Wessel-Aas, J.

Eriksson Almgren, T., Ekblad, M. och Sjören, T. (2017, 24 mars). *Hot mot kvinnliga opinionsbildare*. Kantar SIFO. Tillgänglig: <http://tu.se/wp-content/uploads/2017/04/PDF-Hot-mot-kvinnliga-opinionsbildare.pdf> (Hämtad 30 maj 2017).

Espeli, H. F. (2014). *"Uten sosiale medier hadde jeg ikke hatt den stemmen jeg har i dag": Kvinners meningsytring i den digitale offentlighetens kultur*. Status for yt-

ringsfriheten i Norge. Oslo Fritt Ord, Institutt for samfunnsforskning, FAFO, Institutt for medier og kommunikasjon, Universitetet i Oslo & Wessel-Aas, J.

Findahl, O. (2014). *Svenskarna och internet*. Stockholm: Stiftelsen för internetinfrastruktur.

Friends. (2017). *Nättrapport 2017*. Stockholm: Friends.

Grimsmo, A. & Heen H. (2013). *Journalistundersøgelsen 2012*. Oslo: Arbeidsforskningsinstituttet.

Idås, T. og Stormark, K. (2013). *Trusler. Situasjonsbilde og utfordringer for redaksjonelle miljøer*. Oslo: Fritt Ord, SKUP, Norsk journalistlag, Norsk redaktørforening.

Institut for menneske rettigheder. (2017) *Hadefulde ytringer i den offentlige online debat*. Köpenhamn: Institut for menneske rettigheder.

Journalistförbundet. (2014). *Enkät om kränkningar och påtryckningar mot journalister*. Stockholm: Journalistförbundet.

Löfgren Nilsson, M. (2016). *Journalistpanelen 2016*. Göteborg: JMG Göteborgs universitet.

Myndigheten för kulturanalys. (2016). *Hotad kultur? En undersökning om hot, trakasserier och våld mot konstnärer och författare i Sverige*. Rapport (2016:3) Stockholm: Myndigheten för kulturanalys.

Myndigheten för samhällsskydd och beredskap. (2016). *Mediebranschen 2016 – hot, risker och sårbarheter*. Tillgänglig: <https://www.msb.se/RibData/Filer/pdf/28258.pdf>

Nadim, M. & Fladmoe, A. (2016). *Hatefulle ytringer Delrapport 1: Forskning på art og omfang*. Rapport (2016:14) Oslo: Institutt for samfunnsforskning.

Nadim, M., Fladmoe, A. & Wessel-Aas, J. (2016). *Hatefulle ytringer på internett, Omfang, forebygging og juridiske grenser*. Rapport (2016:17) Oslo: Institutt for samfunnsforskning.

Olsen, T., Solstad Vedeler, J., Eriksen, J. & Elvegård, K. (2016). *Hatytringer – Resultater fra en studie av funksjonshemmedes erfaringer 2016*. NF Rapport (2016:6). Bodø: Nordlandsforskning, Nordland Research Institute.

Pernemalm, P. och Lindgren, M. (2011). *Ungdomar och integritet 2011*. Rapport (2011:1). Stockholm: Datainspektionen

PEW Research Center. (2014). *Online Harassment*. Tillgänglig: <http://www.pewinternet.org/2014/10/22/online-harassment/> (Hämtad 12 november 2016).

Totalförsvarets forskningsinstitut. (2017). *Hatbudskap och våldsbejakande extremism i digitala miljöer*. Stockholm: Totalförsvarets forskningsinstitut.

Wessel-Aas, J, Fladmoe, A, & Nadim, M. (2016). *Hatefulle ytringer, Delrapport 3: Grenseoppgangen mellom ytringsfrihet og strafferettslig vern mot hatefulle ytringer*. Rapport (2016:16) Oslo: Institutt for samfunnsforskning.

Nyhetsartiklar

Alm, J. (2017, 21 februari). Polisen i sydvästra Finland stärker ställningarna i kampen mot näthat. *Yle Nyheter*. Tillgänglig: <https://svenska.yle.fi/artikel/2017/02/21/polisen-i-sydvastra-finland-starker-stallningarna-i-kampen-mot-nathat> (Hämtad 25 februari 2017).

Arnsdorf Haslund, E. & Høy Bruun, J. (2015, 18 augusti). Mogens Camre dømt for racisme på Twitter. *Berlingske*. Tillgänglig: <https://www.b.dk/politiko/mogens-camre-doemt-for-racisme-paa-twitter> (Hämtad 24 maj 2017)

Brax, D. & Tiby, E. (2015, 24 mars). Vad händer med Polisens hatbrottsarbete, rikspolischefen?. *Dagens juridik*. Tillgänglig: <http://www.dagensjuridik.se/2015/03/vad-hander-med-polisens-hatbrottsarbete-rikspolischefen> (Hämtad 15 januari 2017).

Brovall, S. & Christiansen, A. L. (2013, 14 februari). Din lille skodfjebbe: Kvindelige journalister hades på nettet. *DR.dk*. Tillgänglig: <http://www.dr.dk/nyheder/kultur/din-lille-skodfjebbe-kvindelige-journalister-hades-paa-nettet> (Hämtad 6 december 2016).

Bune Smith, B. (2016, 27 september). Til kamp mod online-chikane. *Berlingske*. Tillgänglig: <https://www.b.dk/din-mening/til-kamp-mod-online-chikane> (Hämtad 6 december 2016).

Björnsson, J. S. (2015, 21 december). Einkamáli Júlí vísað frá. Gott að búa í réttarríki. *Dv.is*. Tillgänglig: <http://www.dv.is/frettir/2015/12/21/einkamali-juliu-vegna-visad-fra-gott-ad-bua-i-rettarriki/> (Hämtad 1 december 2016).

Egefur, C. (2017, 14 februari). #JagÄrHär. *ETC Göteborg*. Tillgänglig: <http://goteborg.etc.se/inrikes/jagarhar> (Hämtad 14 februari 2017).

Engström, F. (2002, 8 mars). Debattsida stängs efter dom. *Svenska dagbladet*. Tillgänglig: <http://www.svd.se/debattsida-stangs-efter-dom> (Hämtad 13 november 2016).

Evers, N. (2017, 5 januari). Flera sannfinländare fällda för hets mot folkgrupp – 6 domar på 6 år. *Yle Nyheter*. Tillgänglig: <https://svenska.yle.fi/artikel/2017/01/05/flera-sannfinlandare-fallda-hets-mot-folkgrupp-6-domar-pa-6-ar> (Hämtad 7 januari 2017).

Friðriksdóttir, H. (2016, 19 juni). Mynd segir meira en þúsund orð. Hinar ýmsu birtingarmyndir hrellikláms. *Ársrit Kvenréttindafélags Íslands*. (s. 69-73). Tillgänglig: <https://view.publitas.com/kvenrettindafelag/19-juni-2016/page/66-67> (Hämtad 24 maj 2017).

Gunnarsdóttir, E. B. (2014, 8 september). Lögreglan máttlaus gagnvart nek-

tarmyndum á netinu (Police powerless facing naked photos online). Friðrik Smári Björgvinsson, Police Officer. The original statement is in Icelandic, “Svona mál eru erfið fyrir lögregluna, sérstaklega þegar um erlendrar síður er að ræða. Við getum ekki stjórnað internetinu.”. *Visir.no*. Tillgänglig: <http://www.visir.is/g/2014709089991/logreglan-mattlaus-gagnvart-nektarmyndum-a-netinu> (Hämtad 12 december 2016)

Hauger-Dalsgard, J.T., Bernhus, R. och Hømanberg, A. (2016, 10 februari). Dømt til ni års fengsel for 135 voldtekter på net. *Romerikes blad*. Tillgänglig: <http://www.rb.no/nyheter/kriminalitet/nedre-romerike-tingrett/domt-til-ni-ars-fengsel-for-135-voldtekter-pa-nett/s/5-43-234577> (Hämtad 29 mars 2017).

Iceland Monitor. (2015, 13 juni). Women gather in the sunshine for #freethenipple. *Iceland Monitor*. Tillgänglig: http://icelandmonitor.mbl.is/news/news/2015/06/13/women_gather_in_the_sunshine_for_freethenipple/ (Hämtad 12 december 2016).

Justitieministeriet Danmark. (2011, 9 november). *Justitsminister klar med stalking-lov* [Pressmeddelande]. Tillgänglig: <http://www.justitsministeriet.dk/nyt-og-presse/pressemeddelelser/2011/justitsminister-klar-med-stalkinglov> (Hämtad 6 oktober 2016).

Lamppu, E. (2016, 9 november). ”Flera domar för hatbrott att vänta – ”Samhället har insett allvaret”. *Yle Nyheter*. Tillgänglig: <https://svenska.yle.fi/artikel/2016/11/09/dramatisk-okning-i-hatbrott-muntliga-attacker-overgar-till-fysiskt-vald> (Hämtad 15 november 2016).

Lerche Kristiansen, A. & Brovall, S. (2013, 14 februari). Journalistens køn afgør net-svineren. *DR.dk*. Tillgänglig: <http://www.dr.dk/nyheder/kultur/journalistens-koen-afgoer-net-svineren> (Hämtad 5 oktober 2016).

Lundin, T. (2015, 19 maj). Zaccarias, 17, dödshotas för att han kan resa sig ur rullstolen. *Metro*. Tillgänglig: <http://www.metro.se/artikel/zaccarias-17-d%C3%B6dshotas-f%C3%B6r-att-han-kan-resa-sig-ur-rullstolen-xr> (Hämtad 12 november 2016).

Magnell, N. (2017, 8 mars). Gamla brott i nya kostymer. *Institutet för juridik & internet*. Tillgänglig: <http://www.juridikinstitutet.se/2017/03/08/gamla-brott-i-nya-kostymer> (Hämtad 8 mars 2017).

Nordens välfärdscener. (2016, 12 januari). Bara Norges strafflag nämner funktionsnedsättning som motiv till hatbrott. *Nordens välfärdscener*. Tillgänglig: <http://www.nordicwelfare.se/News/Bara-Norges-strafflag-namner-funktionsnedsattning-som-motiv/> (Hämtad 8 oktober 2016).

OSCE. (2016, 29 december). *Iceland signs agreement with OSCE/ODIHR to strengthen hate crime response, investigation and prosecution* [Pressmeddelande]. Tillgänglig: <http://www.osce.org/odihr/291591> (Hämtad 30 maj 2017).

Poliisi.fi. (2017, 21 mars). *Polisen har inlett en utbildning i anknytning till hatbrott* [Pressmeddelande]. Tillgänglig: http://www.poliisi.fi/sv/polisstyrelsen/meddelanden/1/0/polisen_har_inlett_en_utbildning_i_anknytning_till_hatbrott_57827 (Hämtad 24 maj 2017).

Regjeringen.no. (2016, 21 november). *Öker innsatsen mot hatefulle ytringer* [Pressmeddelande]. Tillgänglig: <https://www.regjeringen.no/no/aktuelt/oker-innsatsen-mot-hatefulle-ytringer/id2520887/> (Hämtad 22 november 2016).

Regeringen.se. (2016, 23 november). *Nationell plan för att motverka rasism, liknande former av fientlighet och hatbrott på nätet* [Pressmeddelande]. Tillgänglig: <http://www.regeringen.se/pressmeddelanden/2016/11/nationell-plan-for-att-motverka-rasism-liknande-former-av-fientlighet-och-hatbrott-pa-natet/> (Hämtad 1 december 2016).

Rundkvist, F. (2002, 14 februari). Jury vill fälla. *Aftonbladet*. Tillgänglig: <http://www.aftonbladet.se/nyheter/article10259828.ab> (Hämtad 13 december 2016).

Stähle, M. (2017, 18 februari). Irena Pozar: Så stoppar vi nättrollen. *Ekuriren*. Tillgänglig: <http://www.ekuriren.se/eskilstuna/irena-pozar-sa-stoppar-vi-trollen/> (Hämtad 1 mars 2017).

Sunde, I.M. (2016, 9 december). Pedofili er et blindspor. *Morgenbladet*. Tillgänglig: <https://morgenbladet.no/ideer/2016/12/pedofili-er-et-blindspor> (Hämtad 12 december 2016).

Tolstrup Holm, L. (2015, 4 juni). Kvindelige politikere chikaneres, hånes og trues. *Bertingske*. Tillgänglig: <http://m.b.dk/nationalt/kvindelige-politikere-chikaneres-haanes-og-trues> (Hämtad 16 december 2016).

Undervisningsministeriet. (2016, 25 oktober). *Ellen Trane Nørby offentliggør etisk kodeks mod delning af krænkende material* [Pressmeddelande]. Tillgänglig: <http://www.uvm.dk/aktuelt/uvm/udd/folke/2016/okt/161024%20ellen%20trane%20norby%20offentliggor%20etisk%20kodeks> (Hämtad 12 november 2016).

Offentligt tryck

Propositioner, regeringsbeslut, offentliga utredningar (betänkningar) etc.

Betänkning nr. 1534. (2012). *Straffelovrådets betænkning om seksualforbrydelser*. Kapitel 21. Köpenhamn: Justitsministeriet. (Danmark)

Betänkning nr. 1563 (2017). *Straffelovrådets betænkning om freds- og ærekrænkelser*. Köpenhamn: Justitsministeriet. (Danmark)

FT 1999/2000 A.7799. (Danmark)

Regeringens utredning *Skærpet indsats mod digitale sexkrænkelser*. 2017. (Danmark)

COWI. (2015). *Kortlægning af hadforbrydelser i Danmark. En undersøgelse af befolkningens oplevede hadforbrydelser*. Köpenhamn: Udlændinge-, Integrations- og Boligministeriet. (Danmark)

Ministeriet for børn, undervisning og ligestilling. (2016). *Etisk kodeks mod deling af*

krænkende materiale. København: Ministeriet for børn, undervisning og ligestilling, Tillgänglig: http://www.emu.dk/sites/default/files/UVM_Etisk_kodeks_DIGI-TAL2%20%282%29.pdf (Hämtad 12 januari 2017). (Danmark)

Regeringens proposition RP 317/2010. (Finland)

Undervisnings- och kulturministeriet. (2016). *Handlingsprogrammet Betydelsefull i Finland: Program för förebyggande av hatretorik och rasism samt främjande av delaktighet i samhället*. Tillgänglig: <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/75111> (Hämtad 30 maj 2017). (Finland)

Althingi. (2017, 29 maj). *Löggjöf gegn umsáturseinelti*, 11:38 Sigríður Á. Andersen [Videofi]. Tillgänglig: <http://www.althingi.is/altext/upptokur/raeda/?raeda=rad20170529T113843> (Hämtad 7 juni 2017). (Island)

NOU 2015:2. *Å høre til – Virkemidler for et trygt psykososialt skolemiljø*. Oslo: Departementenes sikkerhets- og serviceorganisasjon. Informasjonsforvaltning. (Norge)

Regeringens forslag Ot.prp.nr.8 (2007-2008). (Norge)

SOU 2016:60. *Ett starkare skydd för den sexuella integriteten*. Stockholm: Wolters Kluwers. (Sverige)

SOU 2016:58. *Ändrade mediegrundlagar*. Stockholm: Wolters Kluwers. (Sverige)

SOU 2016:7. *Integritet och straffskydd*. Stockholm: Wolters Kluwers. (Sverige)

Regeringens proposition 1997/98:15. (Sverige)

Domar och beslut

Europadomstolen

Handyside mot Storbritannien (Ansökan 5493/72, dom den 7 december 1976).

T. mot Förenade kungariket (stor avdelning) (Ansökan 24724/94, dom den 16 december 1999).

V. mot Förenade kungariket (stor avdelning) (Ansökan 24888/94, dom den 16 december 1999).

Price mot Förenade kungariket (Ansökan 33394/96, dom den 10 juli 2001).

Fretté mot Frankrike (Ansökan 36515/97, dom den 26 februari 2002).

S.L. mot Österrike (Ansökan. 45330/99, dom den 9 januari 2003).

Glor mot Schweiz (Ansökan 13444/04, dom den 30 april 2009).

Opuz mot Turkiet (Ansökan 33401/02, dom den 9 juni 2009).

Schwizgebel mot Schweiz (Ansökan 25762/07, dom den 10 juni 2010).

Delphi AS mot Estland (Ansökan 64569/09), dom den 16 juni 2015).

EU-domstolen

Mål C-293/12 Digital Rights Ireland och Seitlinger mfl.

Mål C-131/12 Google Spain SL och Google Inc. mot Agencia Española de Protección de Datos (AEPD) och Mario Costeja González.

Mål C-203-15 Tele2 mot Sverige.

Danmark

UfR 1999.177 V.

TfK 2003.692 Ø.

U 2003.1616 V.

UfR 2007.1679 Ø.,

UfR 2007.1468 Ø.

UfR 2014.1935 Ø.

UfR 2016.3536 Ø.

Finland

KKO 2011:71.

KKO 2012:58.

KKO 2013:55.

KKO:2013:69.

Helsinki HO 18.10.2006 3120.

Helsinki HO 26.02.2016 108433.

Itä Soumen HO 31.08.2007 1016.

Island

Högsta domstolens målnr. 441/2016. 15 december 2016.

Högsta domstolens målnr. 508/2015. 15 september 2016.

Högsta domstolen, målnr. 366/2015. 17 december 2015.

Högsta domstolen, målnr. 312/2015. 10 december 2015.

Högsta domstolen, målnr. 548/2013. 21 november 2013.

Högsta domstolen, målnr. 242/2007. 18 oktober 2007.

Högsta domstolen, målnr. 461/2001. 24 april 2002.

Austurland tingsrätt. S-36/2014. 27 mars 2015.

Reykjanes tingsrätt. S-199/2012. 8 juni 2012.

Norge

HR-2016-2263-A HD.

Rt. 2012 s. 536.

Rt. 2007 s. 1807.

Rt. 2002 s. 1187.

TOSLO-2015-10833.

Sverige

NJA 2015 s. 501.

NJA 2014 s. 128.

NJA 1992 s. 594.

B 349-17 HD.

B 508-15 HD.

T 2909-14 HD.

T 5670-13 HD.

RH 2009:40.

RH 2004:58.

RH 2003:48.

B 4509-16 Svea hovrätt.

B 5801-15 Svea hovrätt.

B 693-15 Svea hovrätt.
B 9461-14 Svea hovrätt.
FT 1156-15 Göta hovrätt.
B 700-13 Göta hovrätt.
B 848-12 Göta hovrätt.
B 11-15 Hovrätten för Övre Norrland.
B 1687-14 Attunda tingsrätt.
B 2393-16 Hovrätten för Västra Sverige

Övriga referenser

TV-program

DR TV. (2015). *Ti stille kvinde*. 12. augusti 22.00. Tillgänglig: <https://www.dr.dk/tv/se/ti-stille-kvinde/-/ti-stille-kvinde-1-3> (Hämtad 6 december 2016).

Kanal 2. (2014). *Ísland í dag. "Ekki í lagi að dreifa myndunum"*. 29 september. Tillgänglig: <http://www.visir.is/section/MEDIA99&fileid=VTVEC5062E0-0B1B-45E6-A5A5-2A45F4461AB8> (Hämtad 8 december 2016).

SVT. (2013). *Uppdrag granskning: Män som näthatar kvinnor*. 6 februari 20.00. Tillgänglig: https://www.youtube.com/watch?v=k_pLmq8d7Mk (Hämtad 12 september 2016).

TV2.no. (2015). *Haterne*. 18 oktober. Tillgänglig: <https://sumo.tv2.no/programmer/fakta/haterne/> (Hämtad 12 november 2016).

Handböcker, föredrag etc.

Delegationen för personskadeärenden. (2014). *Rekommendationer av delegationen för personskadeärenden*. (3:e uppl.). Helsingfors: Delegationen för personskadeärenden. Tillgänglig: http://www.oikeusministerio.fi/sv/index/julkaisut/julkaisuarkisto/1412163579487/Files/Heva_tredje_upplagan_painettu_versio.pdf (Hämtad 6 oktober 2016).

Fribergh, E. & Kjærsum, M. (2010). *En handbok i europeisk diskrimineringsrätt*. Luxembourg: Europeiska unionens publikationsbyrå.

Greve, V., Dahl Jensen, P. och Toftegaard Nielsen, G. (2012). *Kommenteret Straffelov, Speciel del*. (10:e uppl.). Köpenhamn: Jurist- og Økonomforbundets Forlag.

Likestillings- og diskrimineringsombudet [likestillingsombud]. (2016, 9 december). *Erfaringer fra hatkrimgruppen, Oslo Politidistrikt* [Videofil]. Tillgänglig: <https://www.youtube.com/watch?v=7t1UUvomD-I&t=11s> (Hämtad 31 maj 2017).

Weber, A. (2009). *Manual on hate-speech*. Strasbourg: Council of Europe Publishing.

Hemsidor

Decibel.fi. (2016). *Sexuellt utnyttjande*. Tillgänglig: <https://www.decibel.fi/information/karlek-and-sex/inte-okej-sex/sexuellt-utnyttjande> (Hämtad 5 januari 2016).

ECPAT International. (2016). *Luxembourg guidelines. The Terminology Guidelines*. Tillgänglig: <http://luxembourgguidelines.org/> (Hämtad 16 februari 2017).

Institutet för juridik & internet. (2016). *Vem har rätt att bli glömd?*. Tillgänglig: <http://www.juridikinstitutet.se/vem-har-ratt-att-bli-glomd/> (Hämtad 12 december 2016).

No Hate Speech Movement. (2016). *National Campaigns*. Tillgänglig: <http://www.no-hatespeechmovement.org/national-campaign-committees> (Hämtad 6 oktober 2016).

Nordiska ministerrådet. (2017). *Det nordiska samarbetet om jämställdhet*. Tillgänglig: <http://www.norden.org/sv/tema/det-nordiska-samarbetet-om-jaemstaellldhet> (Hämtad 30 maj 2017).

Sikkerchat.dk. (2016). *Trusler*. Tillgänglig: <http://www.sikkerchat.dk/da-DK/Fag-folk/Lovgivning/Lovgivningen/Trusler.aspx> (Hämtad 2 december 2016).

Slettmeg.no. (2016). *Om oss*. Tillgänglig: <https://slettmeg.no/om-oss> (Hämtad 2 december 2016).

Walters, M. (2014, 24 juli). Is rape a hatecrime? [Blogginlägg]. *The International Network for Hate Studies*. Tillgänglig: <http://www.internationalhatestudies.com/rape-hate-crime/> (Hämtad 17 november 2016).

World Economic Forum. (2016). *Rankings*. Tillgänglig: <http://reports.weforum.org/global-gender-gap-report-2016/rankings/> (Hämtad 27 december 2016).

Bilaga 1 – Ordlista

Ord	Juridisk betydelse	Vardaglig betydelse
Hat Had på danska, viha på finska, hatur på isländska och hat på norska och svenska.	Ingen juridisk betydelse.	Hat är ett uttryck för en stark motvilja eller avsky mot någon. I rapporten används det för att samla de brott som ingår i hatbrott.
Hot Trusler på danska och norska, uhkaus på finska och hótun på isländska.	Olaga hot är ett brott enligt samtliga nordiska länders strafflagstiftningar. Vad som ska hotas varierar i de olika lagarna. Hot kan också utgöra en del av andra brott, liksom vara ett hatbrott.	Hot innebär en avsikt att vidta oönskade eller obehagliga handlingar. Det kan också vara ett uttryck för en risk för att en oönskad effekt ska inträffa. I rapporten används begreppet främst utifrån den första betydelsen.
Andra kränkningar	Ingen juridisk betydelse som används i rapporten. Kränkningar har dock en central roll inom skadeståndsrätten i såväl Danmark, Finland, Island, Norge och Sverige. För en kränkning kan skadestånd betalas ut. I rapporten är kränkningar av den personliga integriteten särskilt centrala.	Med andra kränkningar avses i rapporten sådana handlingar som utgör ett angrepp på någon annans personliga sfär och som utgör brott. Med "andra" avses att det är sådana som inte faller in under hat och hot.
Dick picks (kukbilder)		Intima bilder på könsorgan som skickas utan att det varit önskat eller överenskommet. En form av digital blottning.
Digital mobbing (nätmobbing)	Ingen juridisk betydelse.	Digital mobbing är mobbing som sker på nätets olika sociala arenor. Begreppet används ofta när det handlar om hur barn och unga utsätter varandra för olika typer av kränkningar.
Grooming ...på samtliga språk utom isländska där det kallas Tæling	Grooming är inte ett juridiskt begrepp men handlingen är kriminaliserad i flertalet nordiska länder.	Begreppet grooming används om situationer, där en vuxen person via internet etablerar kontakt med ett barn på ett manipulerande sätt, med avsikt få till ett möte med sexuellt syfte.

<p>Hatbrott Hadforbrydelse på danska, Vi-harikos på finska, Hatursglæpur på isländska, hatkriminalitet på norska</p>	<p>Är inte en juridisk term men är etablerad i den rättsvetenskapliga litteraturen och inom polis- och åklagarmyndighet.</p> <p>Ett samlingsbegrepp för vissa brott som utgörs av hatyttringar eller annars motiveras med rädsla för eller fientlighet eller hat mot den utsatta med grund i dennas hudfärg, nationalitet, etniska ursprung, trosbekännelse, sexuella läggning, könsöverskridande identitet, eller funktionsnedsättning eller liknande.</p>	<p>I vardagsspråket förstås begreppet på liknande sätt.</p>
<p>Hatbrottsmotiv</p>	<p>Hatbrottsmotiv är inte ett juridiskt begrepp men används i juridiska sammanhang för att förklara varför vissa gärningar klassificeras som hatbrott.</p>	<p>-</p>
<p>Hatsajt</p>	<p>Ingen juridisk betydelse.</p>	<p>En hemsida där personer kan mötas, diskutera och planera olika organiserade aktioner som omfattar hat, hot och andra kränkningar på nätet.</p>
<p>Hatytringar/hatfulla yttringar Hatefulde ytringer på danska, hatefulle ytringer på norska, vihapuhe på finska, hatur-sorðræða på isländska</p>	<p>I norsk rätt är hatfulla yttringar ett brott. I övriga nordiska länders strafflagstiftning är det kriminaliserat genom brotten hets mot folkgrupp (Sverige och Finland) och genom en bestämmelse om diskriminering (Danmark och Island).</p>	<p>Hatytringar förstås i vardagligt språk som yttringar som riktar sig mot en person eller en grupp på grund av attribut såsom till exempel kön, etniskt ursprung, religion, ras, funktionshinder eller sexuell läggning.</p> <p>Dessa talhandlingar kan på internet utgöras av allt från enskilda rasistiska, diskriminerande eller nedsättande kommentarer till hemsidor som syftar till att sprida hatiska åsikter eller meddelanden.</p>

<p>Non-consensual pornography (hämdporr) Hævnporno på danska, kost-oporno på finska, Hrelliklám eller Hefndarklám på isländska, hevnporno på norska</p>	<p>Ingen juridisk betydelse.</p>	<p>Begreppet syftar till när en person sprider sexfilmer på en annan person, till exempel en före detta partner, med avsikten att hämnas, bestraffa eller av annan anledning kränka den som utsätts. I många fall rör det sig om filmer som är inspelade när paret var tillsammans och samtycke förelåg vid inspelningen. Det kan också vara fråga om avklädda bilder som skickats mellan två personer i ett tidigare skede av en kontakt till exempel via internet. Begreppet hämdporr problematiskt då det antyder att personen som utsätts själv bär skuld genom att ha ådragit sig någons hämnd.</p>
<p>Näthat Nethad på danska, Nettiviha på finska, neithatur på isländska, netthat på norska.</p>	<p>Ingen juridisk betydelse.</p>	<p>Ett överordnat begrepp som omfattar såväl hat, hot som andra kränkningar som sker på nätet. Används som samlingsbegrepp i denna rapport.</p>
<p>Näthatare/nätmobbare</p>	<p>Ingen juridisk betydelse.</p>	<p>En näthatare beskrivs som en person som i olika sammanhang på nätet är ute efter att kränka eller på annat sätt skada andra personer. Om näthatare istället beskrivs som någon som kränker någon annan på nätet så har många som rör sig på nätet olika sociala forum någon gång varit näthatare. Det kan exempelvis handla om att en delar ett filmklipp där en meningstståndare gör bort sig.</p>
<p>Näthets</p>	<p>Ingen juridisk betydelse.</p>	<p>Näthets är ett uttryck som särskilt i Norge används synonymt med digitala kränkningar och framförallt i samband med kränkningar av personer som deltar i den offentliga debatten.</p>
<p>Public shaming Ærekrænkelse på danska, Julkinen häpäiseminen på finska, opinber smánun på isländska, nettmobbing, ærekrenkelse eller personforfølgelse på norsk</p>	<p>Ingen juridisk betydelse.</p>	<p>En form av organiserad förnedring av en person eller organisation på internet som en respons på något de sagt eller gjort och som uppfattats som upprörande.</p>
<p>Sexting</p>	<p>Ingen juridisk betydelse.</p>	<p>Innebär att skicka texter, bilder eller filmer med sexuellt innehåll via mobilen.</p>

Sexuella trakasserie Sexchikane på danska, seksuaalinen häiritä på finska, seksuell trakassering på norska, kynferðisleg áreitni på isländska	Sexuella trakasserier är en form av diskriminering som faller un- der diskrimineringslagen. I Dan- mark och Norge faller sexuella kränkningar under de allmänna bestämmelserna om brott, dock inte under benämningen sexuel- la trakasserier, och inte under diskrimineringslagen.	Med sexuella trakasserier avses vanligen trakasserier av sexuell natur. Det kan röra sig om fysis- ka angrepp eller kommentarer. I rapporten är det kommentar- erna som kan göras via nätet som är i fokus.
Sociala medier Sociale medier på danska, sosiaalinen media på finska, sosiale medier på norska och samfélagsmiðlar på isländska	Ingen juridisk betydelse.	Sociala medier är ett sam- lingsbegrepp för internetforum, sociala nätverkstjänster, blog- gar och vloggar, podradio och kommentarsfält kopplade till nyhetsartiklar etc.
Trakasserier Chikane på danska, häiritä på finska, fredskrenkelse og personfølgelse på norska, áreitni på isländska	Trakasserier är ett juridiskt be- grepp i dansk rätt (chikane) och innebär upprepade kränkningar eller förföljelse. Det kan han- dla om sexuella trakasserier eller trakasserier på grund av någons etnicitet, hudfärg, religion kön, sexuella läggning, funktionsnedsättning etc.	Trakasserier utgörs av olika typer av handlingar som på olika sätt stör eller är oönskade för den som utsätts. Handlingar- na skulle kunna utgöra brott om de är av allvarigare karaktär eller pågår upprepat eller är oönskade.

